

Редакційна колегія:

ВДІЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШПЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, МЗС України;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПЕРЕПЕЛИЦЯ Г.М.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України;
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут всесвітньої історії НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС;
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол № 08 від 31.08.2016 року, для «ЗС» №9 (політичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валеева, Леся Савчин, Анатолій Корж, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.

Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал 2016, № 9. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України «Політика і час».

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 (044) 279-39-18

Адреси електронної пошти і сайту: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП «Політика і час»

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р. Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2016.

На стор.1 обкладинки: Володимир Харченко, «Уся Планета»

75 років тому перший осінній багрянець став останнім для десятків тисяч киян, закатованих фашистами в урочищі Бабин Яр. Схиляючи голови перед пам'яттю безвинно страчених, весь світ шукає відповідь на одне-єдине запитання – де знайти вакцину проти коричневої чуми? Адже у тому, що ця смертельна зараза колобродить артеріями Землі, немає жодного сумніву.

Прозорими поминальними днями цієї бабиної осені, коли Схід і Захід, Південь і Північ у єдиному пориві різними мовами шепотіли слова молитви за спасіння загиблих у Бабиному Ярі, рука вандалів залишила свій кривавий підпис – свастику – на постаменті пам'ятника рівноапостольному великому князю Володимирі у столичному парку «Володимирська гірка». Чому? І чи варто шукати логічні пояснення тому, що знаходиться поза межами споконвічних уявлень про добро і зло, велич духу і нищість, Людину і нелюдей?

У євреїв є стара притча про рабі Зусі, який, щодня споглядаючи несправедливості, страждання, біль і неправду, вирішив змінити цей світ. Але світ – такий великий, а Зусі – такий маленький. Тоді рабі Зусі подумав і вирішив змінити місто, у якому він жив. Але місто – таке велике, а Зусі – такий маленький. І тоді Зусі вирішив змінити свою родину. Але сім'я у рабі Зусі була величенька – одних дітлахів десять персон. Так Зусі дійшов до того єдиного, кого він здатен був змінити, зважаючи на те, що був таким маленьким – до самого себе.

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

• ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
• Агентство ТОВ «АС-Media» Тел.: + 38(044) 353-88-17; + 38(044) 353-88-16;

Факс: +380443538815;

• ООО Фірма «Періодика» Тел.: + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.02.2014 р. №153 «З.С.» включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Політичні науки».

Вимоги до матеріалів – на сайті www.uaforeignaffairs.com

12

16

19

24

26

32

36

49

54

59

62

40

ПОЛІТИКА

5 71 сесія Генеральної Асамблеї ООН

6 *Віталій Макар*. Українці Канади – неперервний зв'язок із Україною

12 *Ігор Лоссовський*. Вибори до Державної Думи Росії: український фактор

16 *Ігор Турянський*. Вибори без вибору

ІСТОРІЯ

19 *Дмитро Ткач*. Уроки Угорської революції 1956 року

24 *Людмила Чекаленко*. Імре Надь: «Я двічі намагався врятувати гідність слова «соціалізм» в долині Дунаю»

26 *Milan Lajčiak*. East and West: Different geography of thinking and implications on actual problems of today's world

ІНТЕГРАЦІЯ

32 *Тетяна Сидорук*. Східне партнерство ЄС в сучасних реаліях: проблеми і перспективи

ЕКОНОМІКА

36 *Yurii Makukha*. National economy as a driving force behind foreign policy of South-East Asian countries

ДИПЛОМАТІЯ

40 *Вячеслав Циватий, Сергій Каріков*. Політичні процеси, переговори та трансформації в модерній Європі доби раннього Нового часу: пошук компромісів, дипломатичних перемог та інституційних результатів

44 *Вячеслав Циватий, Сергій Божко*. Інституційно-дипломатичний і концептуальний вимір політичного простору в регіоні Балтійського моря

СУСПІЛЬСТВО

49 *Іоланта-Анна де Вріс*. Е-репутація та імідж політика як стратегічний актив: французький досвід репутаційного менеджменту

54 *Сергій Троян*. Міжнародний імідж України у вимірі загально-світових рейтингів

59 Вперше Закарпаття відвідала численна делегація зарубіжних дипломатів

62 Світ відзначив 75 роковини Бабиного Яру

71 сесія Генеральної Асамблеї ООН

13 вересня в Нью-Йорку розпочала свою роботу 71 сесія Генеральної Асамблеї ООН, у якій беруть участь делегації з 193 країн, під головуванням постійного представника Фіджі при ООН Пітера Томсона.

Із 18 по 22 вересня в роботі сесії взяла участь офіційна делегація України на чолі з Президентом Петром Порошенком. Цей візит до США став четвертим у статусі Глави держави.

У своєму виступі на Саміті з питань біженців та мігрантів 19 вересня в штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку Петро Порошенко заявив, що зовнішня агресія і спонсорований державою тероризм є ворогами людства в багатьох районах світу, відзначивши, що «російська військова агресія змусила приблизно 1,8 мільйона українців шукати нові місця проживання у своїй власній країні». Президент України запропонував розробити міжнародний механізм захисту внутрішньо переміщених осіб і відновити посаду Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб.

У своїй промові на засіданні Ради Безпеки ООН, де обговорювалася ситуація у Сирії, Президент України наголосив на тому, що підтримка режиму Асада з боку Росії відіграла значну роль у виникненні теперішнього катастрофічного становища. Петро Порошенко підкреслив, що це було частиною цілеспрямованої політики Росії: розв'язати бойові дії, підняти ставки і тоді запропонувати свої послуги посередника у врегулюванні конфлікту, що дуже нагадує

ситуацію в Україні, яка, на жаль, залишається «полігоном» для випробування Росією таких підходів. Глава держави зазначив, що ООН, зокрема її основний орган — Рада Безпеки, продемонструвала свою неефективність у розв'язанні конфлікту в Сирії, яка підриває місію всієї Організації і кидає виклик самому її існуванню. За словами Глави української держави, брак реакції з боку ООН на збройну агресію Росії проти України та окупацію Криму дозволив Росії сьогодні використовувати півострів як військову базу для здійснення військової операції в Сирії, куди кораблями перекидається значна кількість російських військових сил та засобів, що базуються в Криму. На думку Президента України, все це ще раз засвідчує, що існує абсолютно невідкладна й критична необхідність реформування Ради Безпеки, насамперед у плані застосування права «вето».

Президент України був у першій десятці спікерів 21 вересня на загальних політичних дебатах 71-ї сесії Генасамблеї ООН. Зокрема він загострив увагу присутніх на тому факті, що ніколи

з кінця холодної війни у такому масштабі і з такою зухвалістю не зневажалися міжнародні норми і принципи. Ніколи до цього часу не ставився під сумнів Статут ООН. Ніколи до цього часу його головним порушником не виступала країна-член Ради Безпеки ООН. Глобальна нестабільність — це найбільша загроза, що стоїть перед людством. «Від того, яким чином нам вдасться її подолати, залежить майбутнє наших дітей», — підкреслив Президент України. Він також нагадав, що Україна добровільно відмовилася від третього за величиною ядерного арсеналу у світі в обмін на гарантії її суверенітету і територіальної цілісності за Будапештським меморандумом 1994 року, але, на превеликий жаль, всі ці гарантії лишилися на папері. Майбутнє режиму ядерного нерозповсюдження викликає все більше занепокоєння. Міжнародна спільнота не повинна допустити, щоб світ поринув у нову гонку ядерних озброєнь. Україна, як відповідальний міжнародний актор, завжди була та залишається відданою справі ядерного нерозповсюджен-

ня та роззброєння. Також у своєму виступі Петро Порошенко зазначив, що у Криму окупаційна російська влада продовжує свою репресивну політику. Україна вимагає забезпечення безперешкодного доступу міжнародних правозахисних організацій як до Криму, так і до Донбасу. Україна готова представити на розгляд Генеральної Асамблеї ООН відповідний проект резолюції щодо ситуації з порушення прав людини на окупованій території Криму та у Севастополі. «Наміри Росії розташувати тактичну ядерну зброю та засоби її доставки на території окупованого півострова фактично руйнують глобальну систему нерозповсюдження зброї масового знищення, брутально порушують без'ядерний статус України», — наголосив Президент.

71 сесія Генеральної Асамблеї ООН проходить востаннє під керівництвом генсека Пан Гі Муна, який залишить свій пост 1 січня 2017 року.

6 жовтня Рада Безпеки ООН рекомендувала Генеральній Асамблеї ООН призначити экс-прем'єр-міністра Португалії Антонью Гутерриша дев'ятим Генеральним секретарем ООН. Резолюція була прийнята одногосно. Антонью Гутерриш пообіцяв, що у разі призначення ГА ООН його Генеральним секретарем ООН, він домагатиметься злагодженості у діяльності усієї системи ООН, а також запропонує стратегію, яка дозволить подолати проблеми на трьох головних напрямках — миру, розвитку суспільства і захисту прав людини.

Українці Канади – неперервний зв'язок із Україною

У столиці канадської провінції Саскачеван місті Реджайна відбувся 25 Конгрес українців Канади, присвячений 125-літтю поселення українців у Країні Кленового Листка. У роботі цього масштабного саміту взяла участь велика делегація з України, яку очолив Перший віцепрем'єр-міністр Степан Кубів. Разом з ним до Реджайни приїхали Віцепрем'єр-міністр В'ячеслав Кириленко, заступник Міністра закордонних справ-керівник апарату Вадим Пристайко та Посол України в Канаді Андрій Шевченко.

Перший віцепрем'єр-міністр – Міністр економічного розвитку і торгівлі України Степан Кубів та Віцепрем'єр-міністр з гуманітарних питань В'ячеслав Кириленко під час стратегічної сесії другого дня 25 Трирічного Конгресу Українців у Канаді (м. Реджайна, Саскачеван) розповіли про хід ключових реформ, які проводить Україна.

Офіційну Оттаву на КУК представляли Міністр закордонних справ Стефан Діон, Міністр міжнародної торгівлі Христия Фріланд, Міністр громадської безпеки Ральф Гудейл, Міністр працевлаштування, розвитку трудових ресурсів і праці Мері-Енн Мигичук, депутати федерального парламенту, а також сенатори і члени провінційного уряду, що дозволило українським посадовцям провести плідні перемовини.

Під час зустрічі з Міні-

стром міжнародної торгівлі Канади Христєю Фріланд Перший віцепрем'єр-міністр Степан Кубів відзначив, що завдяки системним реформам Україна стає все більш інвестиційно привабливою для бізнесу. “Уряд сьогодні проводить непрості, але важливі реформи. Не усі з них одразу дають відчутні результати. Але навіть зараз показники свідчать про макроекономічну стабілізацію, яка невдовзі перейде у економічне зростання”, – наголосив Перший віцепрем'єр-міністр.

У свою чергу Христия Фріланд, Міністр міжнародної торгівлі Канади, заповнила, що, окрім багаторічних культурних і духовних зв'язків, сьогодні Канада розглядає Україну і як важливого та перспективного економічного і торговельного партнера. “Канада сповнена рішучості підтримати український народ у роботі над побудовою безпечнішої, стабільної України. Нещодавня угода про вільну торгівлю сприятиме економічному зростанню та забезпечить більше робочих

місць для українців і канадців”, – відзначила пані Фріланд.

Міністр закордонних справ Канади Стефан Діон, виступаючи на історичному Конгресі українців Канади, повідомив, що Оттава виділить понад 8,1 млн канадських доларів додаткової фінансової допомоги (близько 6,6 млн доларів США) на підтримку Національної поліції України. Кошти, що мають надходити протягом трьох років, будуть спрямовані на створення поліцейської академії, а також навчання та технічне оснащення поліцейських.

Конгрес українців Канади є парасольковою організацією, яка об'єднує всі українські громадські організації Канади. Заснована в 1940 році у Вінніпезі, нині вона складається із шести провінційних рад та 34 відділів у містах всієї Канади, а кількість організацій-членів досягла 33. Чинним президентом КУК є Павло Грод, якого учасники Конгресу переобрали на наступний трирічний термін.

**За повідомленнями
інформантств**

Частина I

9 вересня нинішнього року виповнилося 125 років від часу прибуття до Канади перших достовірно відомих українців. Ними були Іван Пилипів і Василь Єлиняк з Калушини, що на Галичині, котрі дісталися з Європи кораблем «Орегон» до порту Квебек, про що свідчить запис канадської митної служби. Інша справа, що українці могли потрапити до Канади раніше, про що автор цих рядків згадував п'ять років тому з нагоди 120-літнього ювілею канадських українців на сторінках журналу „Зовнішні справи”.

За даними перепису населення 2011 р. серед громадян Країни Кленового Листка налічувалося понад 1 млн 250 тис. осіб українського походження – моноетнічного чи поліетнічного. За даними ж Конгресу українців Канади (КУК), якими все частіше користуються, кількість громадян українського походження напередодні ювілею 125-ліття поселення там українців перевищила за 1 млн 300 тис. осіб.

Конгрес українців Канади вже протягом тривалого часу веде підготовку до ювілею. 29 січня нинішнього року в Оттаві офіційно оголошено про початок святкування, оскільки українці давно стали невід'ємною складовою життя канадського суспільства.

Отже, від зазначеної вище дати ведеться відлік українського поселення у

Країні Кленового Листка, започаткованого згаданими галичанами. За ними слідом у пошуках щастя туди подалися тисячі інших галичан і буковинців, а відтак і мешканців інших регіонів України. Забігаючи наперед, зазначимо, що імміграція українців до Канади продовжується й тепер. Там зараз говорять вже про її п'яту хвилю.

Добре відомо, що перша з тих хвиль прибуття до розрекламованої країни, де ріками мали текти замість води молоко-мед, була викликана важким становищем українського галицького і буковинського селянства. Насправді, на тих, хто туди потрапив, очікувала важка, виснажлива праця з освоєння земель, які до них ніхто і ніколи не обробляв. Щоправда, за символічну плату у 10 доларів поселенням надавалося 160 акрів землі (трохи менше 65 га). Той, хто отримав ділянку, зобов'язувався у визначені строки її загосподарювати. У наш час, коли потрапляєш до Канади та їдеш добрими автошляхами серед безкраїх, належним чином оброблюваних полів, мимоволі замислюєшся над тим, як

же ж почувалися українські піонери століття з чвертю тому, коли там не було ніяких доріг – лише стежки, якими, крім місцевого нечисленного населення, користувалися хіба що звірі, у тому числі й хижі.

За статистичними даними до Першої світової війни до Канади прибуло близько 172 тисяч українців. Це були здебільшого вихідці із земель, що знаходилися на той час у складі Австро-Угорщини. Важкі умови життя у Новому краї українські поселенці подолали завдяки великій витривалості та наполегливості. Площі українських поселень в Канаді іноді становили десятки, а то й сотні квадратних кілометрів. Найбільші з них – на теренах прерій. Переселенці надавали своїм новим поселенням милі їхньому серцю назви: Витків, Горлиці, Збараж, Золочів, Коломия, Новий Київ, Січ, Снятин, Сокаль, Стрий та ін.

Імміграція відновилася після Першої світової війни. Вона охопила українські землі, які потрапили до складу відновленої Польської держави, Румунії, Чехо-Словаччини. За час між двома світовими

війнами до Канади прибуло близько 70 тис. українців. За приблизними підрахунками, до того часу їх тут поселилося 237 тис. осіб, переважно вихідців із Галичини, Буковини, Закарпаття, Лемківщини і Волині. З'явилися нові поселення у провінціях Онтаріо, Квебек, Британська Колумбія.

По Другій світовій війні до Канади виїхало близько 35-40 тис. осіб українського походження. Особливістю цієї хвилі еміграції було те, що серед прибульців налічувався значний прошарок інтелігенції, творчий потенціал якої вимагав певного втілення. Культурна діяльність української етнічної групи в Канаді збагатила, як згодом стало зрозумілим, усю українську культуру. Новоприбульці осіли переважно в містах, зокрема у провінції Онтаріо. Оця третя хвиля, або т. зв. недобровільна імміграція, пов'язана із проблемою переміщених осіб та біженців, суттєво відрізнялася від попередніх міграційних процесів. Що ж до канадського уряду, то він керувався не стільки почуттям гуманітарної допомоги, як доцільністю імміграції з точки зору розвитку своєї країни. За переписом 1951р. в Канаді мешкало 395 тис. осіб українського походження. Вони становили найчисленнішу слов'янську групу – майже три відсотки населення держави, займаючи четверте місце у його національному складі, а у степових провінціях – третє.

В українському середовищі Країни Кленового Листка вже протягом певного часу вважають, що четвертою хвилею україн-

ської імміграції слід вважати тих українців, які покинули Польську Народну Республіку на рубежі 70-80 рр. минулого століття. Цю думку, між іншим, підтвердив нинішній президент Конгресу українців Канади Павло Грод у розмові з нами під час відвідання Чернівців улітку нинішнього року.

Остання хвиля української імміграції до Канади пов'язана із розпадом СРСР. Після здобуття Україною незалежності 1991 р. показник українського переселення тут залишається доволі високим. Так, протягом 1991-2009 рр. дозвіл на постійне проживання у Канаді отримали понад 43 тис. осіб з України. Згідно з переписом населення 2006 р. у Канаді налічувалось 1,2 млн громадян українського походження, з яких 908 тис. осіб політнічного походження. Найбільшими скупченнями українців станом на 2006 р. були провінції: Онтаріо – 336,4 тис. осіб, у тому числі місто Торонто – 122,5 тис.; Альберта – 332,2 тис. (Едмонтон – 144,6 тис.); Британська Колумбія – 197,3 тис. (Ванкувер – 81,7 тис.); Манітоба – 167,2 тис. (Вінніпег – 110,3 тис.); Саскачеван – 129,3 тис. осіб.

Релігійна приналежність канадських українців

Одним із найголовніших чинників збереження національної ідентичності українців Канади стала їхня приналежність до католицької та православної церков. Перші українські переселенці в Канаді були переважно греко-католиками. Ще в 1901 р. митрополит Андрей Шеп-

тицький скерував туди духівників для опіки українців із Галичини. В 1910 р. сам митрополит Шептицький відвідав Канаду, призначивши у наступному році першим єпископом із осідком у Вінніпезі Нестора Будку. На час прибуття Будки до Канади там було 20 священників, 80 тис. вірних, діяли близько 80 церков і каплиць, три школи, мала семінарія у Сіфтоні (провінція Манітоба), виходив тижневик „Канадійський українець” (згодом – „Канадійський русин”). З ініціативи Будки було засновано бурси імені митрополита Андрея Шептицького у Вінніпезі та імені Тараса Шевченка в Едмонтоні, а також Дівочу академію Пресвятого Серця Христового в Йорктоні. У 1914 р. в Йорктоні відбувся перший Собор українських католицьких священників, на якому укладено окремі правила русько-католицької церкви. Наступником Будки у 1927 р. став Василь Ладики. В 1948 р. на базі однієї єпархії створили екзархати: Східний з осідком у Торонто; Західний з осідком в Едмонтоні; Середній з осідком у Вінніпезі; у 1951 р. було виділено ще Саскачеванський. Після смерті архієпископа Ладики у 1956 р. Ватикан установив українсько-католицьку митрополію в Канаді з осідком у Вінніпезі, а існуючим екзархатам надав статус єпархій. Першим митрополитом було призначено Максима Германюка. Значну роль у релігійному житті також відігравали чернечі чини та згромадження, зокрема василіан і редemptористів.

Православні українці, які були переважно вихідцями з Буковини, перебу-

На фото зліва направо:
Андрій Шевченко, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Канаді; Стефан Діон, Міністр закордонних справ Канади; Вадим Пристайко, заступник Міністра закордонних справ України-керівник апарату; Кевін Рекс, канадський дипломат, директор центру Eastern Europe & Eurasia at Global Affairs Canada

вали в гіршому становищі, ніж католики, тому що не мали духівників. У 1918 р. виникло Українське греко-православне братство, яке заклало Українську греко-православну церкву. Провідну роль в її організації відіграли брати Мирослав та Юліан Стечишини, Василь Свистун, Василь Кудрик, Семен Савчук та ін. Очолив церкву митрополит Германос, згодом – єпископ Іоанн (Теодорович), а по Другій світовій війні – архієпископ Мстислав (Скрипник). На дев'ятому Соборі, що відбувся в 1950 р. у Саскатуні, проголошено Українську православну церкву в Канаді митрополією. Митрополитом було обрано Іларіона, відомого українського державного діяча, духівника та науковця Івана Огієнка. Ухвалою

Собору створено три єпархії: Східну з осідком у Торонто, для Манітоби й Саскачевану з осідком у Вінніпезі, Західну для Альберти й Британської Колумбії. Почали діяти Інститути ім. Петра Могили в Саскатуні (від 1916 р.), ім. М. Грушевського (згодом св. Івана) в Едмонтоні (від 1918 р.), св. Володимира (від 1949 р.) і Братство св. Володимира (від 1950 р.) в Торонто, Колегія св. Андрея з Богословською школою у Вінніпезі (від 1946 р.). Відкрито низку шкіл під опікою Ради української школи при консисторії. З церквою співпрацює Союз українців-самостійників, заснований у 1927 р. та його просвітньо-економічний і політичний часопис „Український голос” у Вінніпезі.

Незначна кількість православних українців належала до інших православних церков, зокрема до Української православної церкви в Америці під проводом митрополита Богдана (Шпильки) та Російської православної церкви під проводом митрополита Леонтія (Туркевича), яку в Канаді очолив архієпископ Никон.

У наш час більша частина українців Канади належить до Української католицької церкви, менше – до Української православної церкви. У той же час деякі з них асоціюють себе з іншими релігійними групами. Загалом же потрібно сказати, що приналежність до релігійних громад стала одним із найголовніших чинників організації національного життя українців Канади. До певної міри він і зараз зберігає своє значення.

Українське культурно-освітнє життя

Окрім церковних громад, у Канаді з'являлися читальні, народні доми, яких станом на 1925 р. налічувалось 250. Поширювалася діяльність мистецько-театральних аматорських гуртків. У 1932 р. було засновано Братство українців-католиків Канади, у 1933 р. – Лігу українських католицьких жінок. На початку 1930 рр. на базі Української стрілецької громади, заснованої 1928 р., було організовано Українське національне об'єднання. У 1924 р. створено організацію «Гетьманська Січ», згодом перейменовану на Союз гетьманців-державників. Після Другої світової війни з'явилася низка нових політичних, молодіжних, ветеранських, нау-

кових організацій. Зокрема у 1949 р. засновано Лігу визволення України (нині – Ліга українців Канади). Поряд з існуючими молодіжними організаціями (Союз української молоді Канади, Українське католицьке юнацтво, Молоді українські націоналісти) тоді виникли й організація української молоді «Пласт», Спілка української молоді, Об'єднання демократичної української молоді. Крім діючих раніше Української стрілецької громади і Союзу колишніх українських вояків, після війни з'явилися Союз українських канадських ветеранів, члени якого згуртувалися в українських відділах Королівського канадського легіону, Братство українських січових стрільців, Братство карпатських січовиків, Братство колишніх вояків 1-ї Української дивізії Української національної армії, Об'єднання колишніх вояків УПА. У 1950 рр. засноване Українське технічне товариство.

Під час Першої світової війни близько 10 тис. українців у складі канадської армії воювали на боці Антанти. У 1918 р. у Вінніпезі виник Українсько-канадський горожанський комітет для допомоги в боротьбі за незалежність України. Його представники Осип Мегас та Іван Петрушевич брали участь у Паризькій мирній конференції 1919-20 рр. У 1919-22 рр. Український червоний хрест Канади за участі представника уряду ЗУНР Івана Боберського зібрав понад 50 тис. доларів на допомогу потерпілим селянам, вдовам і сиротам Галичини, Буковини і Південної України, а також українцям-інвалі-

дам, ветеранам і студентам в Чехо-Словаччині та Австрії. За ініціативою представника уряду ЗУНР Осипа Назарука у Канаді пройшла кампанія Позички національної оборони, яка протягом 1922-23 рр. збрала 34 тис. доларів, переважно серед українських фермерів Саскачевану і Манітоби, на підтримку уряду і місій ЗУНР в екзилі. Окрім матеріальної допомоги, канадські українці звернулися до канадського уряду та інших країн із вимогою захисту від насильств польського уряду під час т. зв. пацифікації, нищення українських церков на Холмщині тощо.

Під час Другої світової війни в канадських збройних силах служило понад 30 тис. українців, зокрема понад 500 офіцерів. У 1945 р. виник Фонд допомоги українців Канади, який протягом 1945-58 рр. зібрав і видав на допомогу українцям в Європі понад 500 тис. доларів.

Ще у 1896 р. у Манітобі, а згодом в Альберті та Саскачевані, розпочалося двомовне навчання англійською та українською мовами в канадських школах, де налічувалося

щонайменше 10 учнів, які мали бажання вивчати українську мову. У 1905 р. у провінції Манітоба було відкрито учительську семінарію. Через два роки засновано Українську учительську організацію. А ще через два – українські учительські семінарії у Саскачевані та Альберті. Оскільки державна політика спрямовувалася на швидку асиміляцію поселенців, то невдовзі було припинено вивчення української мови у згаданих провінціях. Натомість почали з'являтися приватні українські школи, бурси та бурси-інтернати. Серед них найпоширеніші – «Рідна школа», приватні курси української мови, релігії та українознавчих предметів. Станом на 1958 р. існувало 600 шкіл, де навчалися майже 18 тис. учнів і працювало близько 650 учителів. Першу українську бурсу було організовано 1912 р. в Едмонтоні, а згодом – ім. А. Коцка та ім. митрополита Андрея Шептицького у Вінніпезі.

Важливим осередком культурно-освітньої діяльності став Український народний дім у Вінніпезі, заснований у 1913 р. Українці відкривали в Канаді

власні видавництва, які можна поділити на 3 групи: загальноінформаційні, релігійні, фахово-професійні. Головними видавничими осередками стали: Вінніпег, Торонто, Едмонтон, Йорктон. Станом на 1958 р. виходило 38 періодичних видань – це тижневики, щомісячники, квартальники тощо. Серед тих видань відомі: «Новий шлях», «Канадійський фермер», «Український голос», «Українські вісті», «Гомін України», «Голос Спасителя», «Світло», «Жіночий світ», «Молода Україна», «Українське життя», «Українське слово». Після Другої світової війни українська книжкова продукція зросла якісно і кількісно. Найвідоміші видавництва: у Торонто – «Гомін України», «Добра книжка», «Євшан-зілля», «Нові дні»; у Вінніпезі – «Новий шлях», «Тризуб»; в Едмонтоні – «Українські вісті».

Організації канадських українців відігравали і продовжують відігравати визначальну роль в інтеграційних процесах українців у канадське суспільство. Перша організація релігійного типу виникла в 1897 р. у поселенні Една-Стар, що у провінції Альберта під назвою «Руське братство св. Миколая». Зазвичай, перші церкви, братства та читальні «Просвіти» з'являлися в місцях компактного проживання українців. Переважна більшість українських організацій, окрім прокомуністичного Товариства об'єднаних українських канадців, входить до складу Конгресу українців Канади. Саме КУК виступає від імені українців країни, представляючи їхні інтереси у державних уста-

Під час зустрічі з членами Управи Саскачеванського відділу КУК

новах і ЗМІ. Численними інтервенціями перед урядами Канади й інших країн КУК спричинився до визнання правового становища українських емігрантів, які опинилися після Другої світової війни у Західній Європі, що унеможливило їхнє примусове повернення до СРСР.

Із 1971 р. у Канаді запроваджена політика багатокультурності, у чому важливу роль відіграли представники української спільноти. Основні напрями цієї політики визначаються Актом про багатокультурність, прийнятим у 1985 р., відповідно до якого члени канадського суспільства мають право зберігати і поширювати свої культурні надбання. Що стосується українців, то щонайменше два десятки культурно-освітніх об'єктів у різних провінціях Канади говорять самі за себе. Серед них, зокрема в Альберті, успішно діють Село спадщини української культури, Українсько-канадський архів-музей Альберти, Канадський інститут українських студій Альбертського університету з відділенням у Торонто. У місті Саскатун – Український музей Канади з відділенням у Торонто, Прерійний центр дослідження української спадщини Саскачеванського університету, там же Інститут Петра Могили. У Вінніпезі при Манітобському університеті діє Центр українсько-канадських студій, там же – Колегія св. Андрія. Чи не половина усіх подібних закладів містяться у Торонто або загалом на теренах провінції Онтаріо – це, зокрема, Українсько-канадський дослідно-документаційний центр, Укра-

їнський дослідницький інститут, Музей Тараса Шевченка, Музей пам'яті Голодомору тощо.

За даними посольства України в Канаді орієнтовно є до тисячі об'єктів, пов'язаних з історією українців цієї держави. Серед них – 6 українських церков і 12 будівель та історичних місць, внесених до переліку канадських пам'яток національного, провінційного чи місцевого значення. У Канаді встановлено пам'ятники видатним українцям. Серед них – Тарасу Шевченку у Вінніпезі, Лесі Українці у Саскатуні і Торонто, Іванові Франку у Вінніпезі, Торонто і Ляшені (провінція Квебек), Володимирі Великому у Торонто і Саскатуні, Василю Стефанику (провінція Альберта). На території Канади також встановлено п'ять монументів, що вшановують пам'ять жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні – Вінніпег, Едмонтон, Гакстон, Калгарі та Вінздор. Щороку в різних містах Канади відбуваються до десятка українських фестивалів, найстаршим серед яких є Канадський національний український фестиваль у Торонто, що є найбільшим українським фестивалем Північної Америки.

Українці у державно-політичному житті країни

Ще на початку ХХ ст. українці почали займати позиції на перших порах у місцевих органах влади, а потім і федеральних. Так, у 1912 р. священник Теодор Стефаник став українським радником Вінніпега. Першими українськими депутатами, обраними до провінційних парламентів

Канади, були Андрій Шандро в Альберті (1913 р.), Тарас Ферлей (1915 р.), Дмитро Якимішак та Микола Григорчук (1920 р.) у Манітобі. На початку 1920 рр. українські поселенці займали провідні позиції у низці муніципалітетів. У деяких місцевостях вони були радниками або керівниками органів влади, зокрема в Манітобі – у місцевостях Етельберт, Дофин, Броукен-Гед, Гімлі; у Саскачевані – Ростерн та Йорктон; в Альберті – Вегревіль, Мирнам. Першим українським головою муніципалітету обрано 1908 р. Івана Сторощука (поселення Стюартберн у Манітобі).

Важливою віхою на шляху інтеграції українців у канадське суспільство стало обрання в 1926 р. Михайла Лучковича до федерального парламенту. За різними даними протягом наступних трьох десятиріч до федерального парламенту обрано понад 30 українців. Сенаторами українського походження стали: у 1955 р. – Василь Вал, у 1959 р. – Іван Гнатишин, у 1963 р. – Павло Юзик, у 1976 р. – Іван Івасів. Тепер українці представлені в органах влади усіх рівнів – федеральному, провінційному та муніципальному. Першим українським мером канадського міста став Василь Гавреляк в Едмонтоні, перебуваючи на цій посаді у 1951-59, 1963-65, 1974-75 рр. Степан Дзюба був очільником Вінніпега у 1957-77 рр., а Іван Яремко працював міністром в уряді Онтаріо у 1958-74 рр., Лаврентій Дікур – мером Едмонтона у 1983-88 рр. і головою Ліберальної партії Альберти у 1988-94 рр., Рой Рома-

нів – Прем'єр-міністром Саскачевану протягом 1991-2001 рр., Едвард-Стельмах – Альберти у 2006-2011 рр. Нині українську громаду в Сенаті Канади від провінції Саскачеван представляють Рейнел Андрейчук і Девід Ткачук. Найвищу в країні посаду генерал-губернатора протягом 1990-1995 рр. обіймав Рамон Гнатишин.

Турбота про українську державність

Оскільки вже третій рік триває неоголошена війна Росії проти України, то, цілком природно, доцільно нагадати ставлення українців Країни Кленового Листка до проблеми української державності, ширше – загалом до долі українського народу на своїх власних етнічних землях.

Українці, котрі потрапили до Канади перед Першою світовою війною, за невеликими винятком у силу свого становища не дуже могли вникнути у справу відтворення, а точніше – створення Української держави. Інша ситуація склалася у міжвоєнному двадцятилітті. Сюди прибула вже певна кількість політично і національно свідомих українців, у тому числі й тих, хто дивом виживався з першої в світі держави трудящих, хоча таких були одиниці.

Але попри те, що перші українські переселенці їхали до Канади з метою підняти власний добробут, вони подбали не просто про збереження національної ідентичності, а й відразу ж намагались якимось чином допомогти своїм знедоленим братам і сестрам у рідному краї, що набрало особливої актуальності саме у час між

двома війнами, на що була низка причин. Передусім – це падіння царизму в Росії, а за ним прихід до влади більшовиків із диктатурою пролетаріату, що принесло нечувані біди не лише підкореним нею народам, а й самим росіянам.

Загальновідомо, що царська влада не визнавала за українцями права окремого народу, вважаючи їх якимось відгалуженням великого російського народу під також загальновідомим прізвиськом малоросів. Відповідно, таке положення поширювалося і на усі аспекти зовнішньої політики.

Із приходом до влади в Росії більшовиків ситуація змінилася. Але в який бік? Формально російські більшовики на чолі з Леніном

визнали, що український народ таки існує. Але насправді у зовнішньополітичній діяльності влада створеного на руїнах Російської імперії СРСР втілювала, по суті справи, ту саму політику, лише у значно брутальніших формах. Що ж до українців Канади, то саме у міжвоєнні часи було започатковано отой їх поділ на прогресивних і націоналістів, що не лише заважало формуванню і єдності дій української громади Канади, а й її ставленню до долі українців у Європі. Незначна частина українців Канади вітала жовтневу революцію в Росії, входження України до складу СРСР і т. зв. соціалістичні перетворення. Зміцніла радянська влада вслякко підтримувала ідеологічно і мате-

ріально цю частину української громади – і не лише у Канаді, в подальшому змушуючи її виконувати свої замовлення. Забігаючи наперед, потрібно зазначити, що всі заходи з боку радянських властей зазнали невдачі, хоча тривалий час вносили ускладнення у справу встановлення української державності на теренах України.

У ті ж часи радянська пропаганда дуже охоче підтримувала в українському діаспорному середовищі антипольські настрої – зовсім небезпідставно, з огляду на поведінку влади Другої Речі Посполитої щодо своїх підданих – українців, які за її ж даними склали 5-5,5 млн громадян країни. З іншого боку, польська влада, у свою чергу, охоче підтримувала антирадянські протести українців тієї ж Канади з приводу більшовицького насилля над Україною.

Зі свого боку, українці Канади найчастіше засуджували антиукраїнські дії і з боку СРСР, і з боку міжвоєнної Польщі. Одним із перших зафіксованих актів підтримки незалежності і соборності Української держави з боку української громади Канади стало вітання учасниками народного з'їзду в Саскатуні Української Центральної Ради у Києві, з висловленням їй „признання за неустрашиму боротьбу для виборення самостійності для українського народу”. При цьому з'їзд вважав, що новостворена Українська Народна Республіка повинна вживати усіх заходів, щоб приєднати до себе українців Галичини, Буковини й Закарпаття.

Більше того, у тому ж

Саскатуні 7 лютого 1932 р. пройшло масове віче українців на знак протесту „проти культурно-релігійного й господарського гніту українського населення на всіх українських окупованих землях та проти тортур над українськими політичними в'язнями по польських та московсько-більшовицьких тюрмах, їхніх розстрілів, поневолення їх до невірних робіт на Сибірі більшовицьким урядом”.

(Завершення матеріалу читайте у наступному числі „З.С.”)

Список використаних джерел:

1. Архів родини Макарів.
2. Войченко О. Літопис українського життя в Канаді. Т. 1-5. – Вінніпег, 1961-1973; Т. 6-8. – Едмонтон, 1982-1992.
3. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Канадою. – <http://canada.mfa.gov.ua/ukraine-%D1%81%D0%B0/culture>
4. Макар В. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. – Чернівці, 2006.
5. Новий шлях. – 1932. – 23 лютого.
6. Україна і Канада відписали угоду про зону вільної торгівлі. – <http://www.epravda.com.ua/news/2016/07/11/598710>
7. Україна та Канада підписали довгоочікувану угоду про зону вільної торгівлі. – <http://tsn.ua/groshi/ukrayina-ta-kanada-pidpisali-dovgouchikuvanu-ugodu-pro-zonu-vilnoi-torgivli-692712.html>

Віталій МАКАР,
кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, директор Центру канадських студій імені Рамона Гнатюшина

Віталій (ліворуч) та Юрій Макари біля Українського музею Канади у Саскатуні

Вибори до Державної Думи Росії:

український фактор

18 вересня 2016 р. в єдиний день голосування в Російській Федерації відбулися вибори депутатів Державної Думи (нижньої палати) Федеральних Зборів 7-го скликання. Вперше з 2003 р. вибори пройшли за змішаною виборчою системою: із 450 депутатів Думи половина – 225 обиралися за пропорційною системою (за партійними списками по єдиному федеральному округу), в той час, як друга половина – за мажоритарною системою, в одномандатних округах. Попередні парламентські вибори в 2007 і 2011 рр. відбувалися виключно за пропорційною системою, хоча в 1993, 1995, 1999 та 2003 рр. вже використовувалась змішана система.

Цього разу для проходження в Думу за пропорційної частини виборчої системи партіям необхідно було подолати бар'єр у 5% (на минулих виборах – 7%), кандидатам в одномандатних округах було необхідно отримати відносну більшість голосів. Вибори вперше проводилися у змінні терміни, перенесені з грудня на вересень (за Конституцією РФ вибори мали відбутися 4 грудня), що вже само по собі стало порушенням Основного Закону РФ щодо обов'язкового 5-річного терміну каденції поточного скликання Думи. Але, як це завжди буває в РФ, де відсутній примат права, чи то в зовнішній, чи у внутрішній політиці, політична доцільність і потреби режиму превалюють над правом і

законністю. Такі «нікчемні» правові колізії в Росії вирішуються дуже швидко – в липні 2016 р. були прийняті Думою і підписані президентом Путіним відповідні поправки до Федерального закону про вибори, відповідно до яких вибори до Державної Думи було перенесено на третю неділю вересня, в подальшому наступні парламентські вибори також відбуватимуться саме в ці терміни. Напередодні прийняття цих поправок відповідне позитивне рішення щодо їх «законності» ухвалив Конституційний Суд РФ, який «нічого сумняшеся» «правильно» постановив, що незначне і одноразове відхилення від конституційного 5-річного терміну каденції поточного скликання Думи не суперечить положенням Основного Закону РФ. Ось так, якщо дуже хочеться «вождю», то можна і конституцію обколоти, і це жодним чином не суперечить ніяким прописаним законам. Як каже відоме російське прислів'я «закон – что дышло: куда повернешь – туда и вышло». Фактичне роз'яснення необхідності таких змін (потреба того, щоб депутати в своїй подальшій роботі відповідали за виконання річного бюджету, ними ж ухваленого) принципово відрізняється від реальних причин такого насильства над конституцією, про які говорять експерти (маніпуляція явкою виборців, а також створення передумов для майбутніх «пояснень» народу необхідності мож-

ливого перенесення майбутніх президентських виборів в РФ з 2018 на 2017 р., що останнім часом все частіше обговорюють російські та міжнародні політологи).

І все ж таки, найбільшим «нововведенням», справжньою міжнародно-правовою «інновацією» останніх федеральних виборів до Держдуми РФ стало «поширення» їх на території незаконно анексованих Автономної Республіки Крим (АРК) і м. Севастополь. Ці протизаконні дії стали кричущим порушенням норм міжнародного права, законодавства України, а також самого внутрішнього законодавства РФ, зокрема вони є порушенням норм Женевської конвенції від 12 серпня 1949 р. про захист цивільного населення під час війни (4-а ЖК), а також Гаазької Конвенції 1907 р. про закони та звичаї сухопутної війни.

Згідно з міжнародним правом, військова окупація – це тимчасове захоплення території (частини території) однієї держави збройними силами іншої держави і встановлення військової адміністрації на захопленій території. Відповідно до положень згаданої Гаазької конвенції 1907 р., 4-ї Женевської конвенції 1949 р., Додаткового протоколу I держава-окупант зобов'язана вжити всіх заходів для забезпечення порядку на захопленій території. Населення окупованої території не можна примушувати до принесення присяги на вірність дер-

жави-окупанта. Окупація не супроводжується набуттям окупаційною владою суверенітету над окупованою територією, тому її треба відрізняти від анексії, акту приєднання частини чужої території в односторонньому порядку. Державі-окупанту не дозволяється скасовувати на окупованій території діючі закони окупованої країни. В міжнародному праві існує думка, що головним критерієм наявності чи відсутності окупаційного статусу території є визнання світового співтовариства. Окупацією вважається будь-яка анексія, що не визнана світовим співтовариством.

Таким чином, основний принцип міжнародного права щодо військової окупації – «окупація не змінює статусу окупованої території». Окупація не є анексією і не тягне за собою переходу суверенітету окупованої території. На таких територіях продовжують застосовуватися закони окупованої держави, а населення продовжує виконувати обов'язок вірності державі походження. Більше того, уряд окупованої держави під час окупації може приймати закони та постанови, які повинні застосовуватися на окупованій території. Стаття 64 4-ї ЖК 1949 р. встановлює принцип, згідно з яким законодавство окупованої держави «залишається в силі». Держава-окупант не може змінювати статус посадових осіб і суддів на окупованій території». Разом із тим, чинні міжнародно-правові доку-

менти не містять однозначних відповідей на цілу низку практичних проблем, що виникають в ситуаціях військової окупації, і по ряду параметрів не відповідають сучасним актуальним тенденціям розвитку міжнародного правопорядку.

Сформульоване вище цілком підпадає під конкретну політичну ситуацію, яка склалася навколо російської окупації і спроби анексії Криму, що засуджені практично всім міжнародним співтовариством і не визнані жодною нормальною та відповідальною державою світу. Із зазначеного випливає, що проведення Росією виборів на чужих, окупованих нею, територіях є протизаконним і не може визнаватися Україною та світовою спільнотою. Останнє і було яскраво продемонстровано відразу після виборів до Держдуми 18 вересня у формі заяв керівників та офіційних представників низки міжнародних організацій і значної кількості держав-партнерів України.

Враховуючи ряд міжнародно-правових аргументів, цілковите невизнання міжнародним співтовариством правомірності та легітимності агресивних дій Росії щодо українсько-го Криму, Верховна Рада

України (ВРУ) 8 вересня ц.р. ухвалила «Звернення до парламентів іноземних держав, парламентських асамблей та міжнародних організацій щодо проведення незаконних виборів до Державної Думи РФ на території тимчасово окупованих АРК та м. Севастополь», в якому закликала міжнародних партнерів: «утриматися від участі у спостереженні за ходом незаконних парламентських виборів» на окупованих територіях, «а також за будь-яких обставин не визнавати їх результати»; «оприлюднити офіційні заяви про нелегітимність визнання результатів незаконних виборів до Державної Думи РФ через їх проведення на тимчасово окупованих територіях». ВРУ звернулася також «до авторитетних міжнародних організацій із вимогою докласти всіх необхідних зусиль для запобігання включенню до складу російських парламентських делегацій у парламентських асамблеях РЕ, ОБСЄ, ОЧЕС тих депутатів, які будуть обрані внаслідок проведення незаконних виборів на території тимчасово окупованих АРК і м. Севастополь, оскільки подібні дії можуть опосередковано свідчити про легітимізацію окупації

та анексії українського півострова».

На всій виборчій території (включно з окупованим Кримом) було зареєстровано близько 112 млн виборців. При цьому, відповідно до законодавства РФ, вибори визнаються такими, що відбулися, за будь-якої явки, поріг якої не встановлюється. Така опція закону про вибори мабуть формувалася із далекоглядним задумом, оскільки явка на цих виборах була чи не найнижча за всю новішу історію РФ – 47%, а у великих міських конгломератах – між 30% та 40%. Разом із тим, в деяких аналітичних публікаціях наводяться обґрунтування того, що насправді загальна явка по країні була ще нижчою – 36%.

Перед виборами дослідження, проведені авторитетним соціологічним аналітичним агентством, єдиним в країні незалежним інститутом, що займається вивченням суспільної думки – «Левада-Центр», стверджували, що рівень підтримки «Единой России» – лише 30%. Очевидно, саме це стало причиною ухвалення Міністерством юстиції РФ рішення про віднесення цього агентства до категорії «іноземних агентів», що значно зменшило його можливості проведення соціологічних досліджень. З огляду на низький рівень підтримки правлячої партії, насамперед у великих розвинутих метрополісах, і значно вищий рівень у низці федеральних окраїн (так звані «регіони електоральної аномалії»), політичним істеблішментом було використано тактику штучної маніпуляції явкою. Так у великих метрополісах явку «заморожували» (Москва

– 35%), а в таких регіонах, як Північний Кавказ, Поволжя та ін., навпаки – збільшували. Наприклад, у Чечні при аномальній явці 95% за «Единую Россию» віддано понад 96% голосів.

До виборів були допущені 14 партій, які отримали від 3% голосів на попередніх виборах 2011 р. та представлені хоча б в одному з регіональних парламентів РФ. Навіть за умови очевидної низької перспективи так званих «несистемних опозиційних партій» ліберально-демократичного спрямування, таких як «Яблуко», «Партия роста» і «Парнас», напередодні виборів спостерігалися спроби зняти їх з виборів. Так проти лідерів «Парнасу» М. Касьянова і А. Зубова порушувалися адміністративні справи в суді з обвинуваченням в екстремізмі та збуренні ненависті. У цьому зв'язку слід пригадати недавній науковий діагноз, поставлений професором А. Зубовим кремлівському режиму, – «фашистський режим мусалінієвського типу».

Остаточні результати виборів свідчать про таке. Правляча партія В. Путіна-Д. Медведева «Единая Россия» набрала 28,5 млн голосів, що склало 54% від загальної кількості виборців, і отримала 343 місця в Держдумі (140 – за федеральним списком, 203 – на одномандатних округах); КПРФ – близько 7 млн голосів, 13%, 42 місця (35 і 7); ЛДПР – трохи менше 7 млн голосів, 13%, 39 місць (34 і 5); «Справедливая Россия» – 3,3 млн голосів, близько 6%, 23 місця (16 і 7). Всі інші партії набрали менше прохідних 5% і навіть менше 3%, досягнення яких давало певні пільги на наступних

виборах, а також можливості часткового державного фінансування. По одному депутатському мандату за рахунок одномандатних округів отримали партії «Родина» і «Гражданская платформа», а також один самовисуванець.

Кількість депутатських мандатів – 343, отриманих партією «Единая Россия», дещо перевищує 76% від загальної кількості членів Думи, що є навіть більшим за конституційну більшість і дозволяє приймати будь-які закони та будь-які зміни до конституції, і навіть долати президентське «вето» (якщо можна уявити таку екзотичну ситуацію в Росії). 203 мандати, отримані партією Путіна-Медведева в одномандатних округах, становлять майже 90% від всіх 225 обранців-мажоритарників. Таке, прямо як на замовлення мінімально необхідне перевищення бар'єру конституційної більшості, при видимій прозорості і транспарентності та не дуже великій кількості зафіксованих спостерігачами формальних порушень свідчить про досягнення правлячим режимом майже бездоганно високого рівня досконалості виборчої технології, що завжди дає «потрібний» результат. Усе це зміцнює владну монополію В. Путіна, в умовах жорсткої економічної та зовнішньополітичної кризи в країні, перед очікуваними президентськими виборами, що за конституцією мають відбутися у 2018 році.

За оцінками деяких незалежних аналітиків, хоча упродовж виборів і відбувалися деякі системні зловживання з «натягуванням» результату для «Единой России», яка при «сте-

рильному» голосуванні могла і не дотягнути до конституційної більшості, але «несистемна опозиція» навряд чи могла розраховувати на попадання до парламенту і навіть на державне фінансування. Таким чином, маємо такий результат – суцільна перемога Путіна і Ко та нищівна поразка «несистемної опозиції». Виникає відчуття «дежавю», пригадуються радянські лозунги та відповідні банери по всій країні – «Народ і партія – єдині!» і «Партія – наш рульовий!», останній в народних жартах перефразовувався на «Партія, дай порулити!». Лояльна Путіну «системна» опозиція (ЛДПР, КПРФ, «Справедливая Россия»), хоча і втратила чималу кількість депутатських місць порівняно з попередніми виборами, проте залишається досить впливовою парламентською силою.

Така невтішна для Росії тенденція зменшення популярності ліберально-демократичних партій відповідає спостереженням про зростаючий еміграційний потік з Росії активного та освіченого населення, ліберально мислячої інтелігенції та високо кваліфікованих фахівців різних галузей, котрі є носіями та прихильниками зазначеної ідеології.

Згідно з даними Центральної виборчої комісії РФ було незаконно обрані 8 «депутатів» від окупованого Криму. Серед них за списками «Единой России»: «глава Криму» – С. Аксёнов (відмовився від мандату на користь продовження роботи в якості «прем'єр-міністра РК»), «віце-прем'єри» Р. Бальбек і М. Шеремет, а також «прокурор Криму»

Н. Поклонська. Ще 4 представники «Единой России» були «обрані» по одномандатних округах, зокрема «віце-спікер Державної Ради Республіки Крим» А. Козенко, «перший віце-спікер ДР РК» К. Бахарев, «глава комітету ДР РК» С. Савченко.

Що стосується участі міжнародних спостерігачів за перебігом виборів, то на запрошення російської сторони БДПЛ і Парламентська Асамблея (ПА) ОБСЄ направили свої спостережні місії, відмовившись при цьому направляти спостерігачів на окуповану територію АРК і м. Севастополь. Керівництво РФ вирішило не запрошувати спостерігачів з ПА Ради Європи з огляду на «обмеження прав російської делегації» в цій Організації у зв'язку з агресією РФ щодо Криму та сходу України. Основу Спостережної місії БДПЛ складали 13 фахівців із 11 країн-членів ОБСЄ на чолі з норвезьким дипломатом, послом Я. Петерсеном, а також 60 довгострокових спостерігачів, розміщених в різних регіонах країни. Ще 420 короткострокових міжнародних спостерігачів забезпечували моніторинг відповідності умов та перебігу виборів міжнародним стандартам і взятим Росією зобов'язанням в рамках

ОБСЄ напередодні і в самий день голосування. Наступного за виборами дня, відповідно до існуючої практики, БДПЛ разом із Спостережною місією ПА ОБСЄ було проведено прес-конференцію, в ході якої виголошено попередній висновок. Доповідь короткострокових спостерігачів Спостережної місії було презентовано під час засідання Постійного Комітету ПА ОБСЄ у м. Скоп'є в ході щорічної Осінньої сесії Асамблеї 1 жовтня ц.р. Остаточний звіт міжнародних спостерігачів буде оприлюднено через 8 тижнів після завершення роботи Місії. Серед попередніх рекомендацій щодо розвитку російської виборчої системи було наведено такі:

- спрощення чинного виборчого законодавства і процедури реєстрації кандидатів;
- ретельніша підготовка членів місцевих виборчих комісій;
- запобігання фактору адміністративного впливу на виборчий процес;
- дотримання принципу таємності під час волевиявлення.

За підсумками виборів 20 вересня ц.р. ВРУ ухвалила Заяву «Про невизнання Україною легітимності виборів до Державної Думи Федеральних Зборів РФ

сьомого скликання, їх результатів та правових наслідків, та відповідно, складу, повноважень, актів та рішень Держдуми ФЗ РФ» (відповідну Постанову підтримали 264 депутати), в якій, зокрема, наголошується: «...враховуючи незаконне проведення виборів на тимчасово окупованій території АРК і м. Севастополь 18 вересня 2016 р., проведення виборів до Держдуми ФЗ РФ є порушенням Конституції та законодавства України, основних принципів та норм міжнародного права, Статуту ООН, Гельсінського Заключного акту, Будапештського меморандуму 1994 р., Резолюції ГА ООН про територіальну цілісність України № 68/262, ухвалені 27 березня 2014 р. на 68-й сесії ГА ООН та інших міжнародно-правових актів». Відзначається також, що: «На окупованій території були проведені вибори 225 депутатів по федеральному округу і 4 депутатів по одномандатним округам, тобто 229 депутатів, а це – більшість від конституційного складу Держдуми, є обраними у нелегітимний спосіб; відповідно, результати виборів є юридично нікчемними. Відтак, за загальним принципом права – "Jus ex injuria non oritur", – право не може виникнути з пра-

вопорушення: вибори до Держдуми, їх результати та правові наслідки, та, відповідно, склад, повноваження, акти та рішення Думи 7-го скликання є нелегітимними». Наголошується також, що в «РФ системно здійснюється порушення вимог міжнародного права, про що свідчить також проведення виборів на окупованих територіях Абхазії та Південної Осетії», які є невід'ємною складовою частиною Грузії.

При цьому робиться правовий висновок, що наявність у Держдумі сьомого скликання депутатів, обраних внаслідок проведення незаконних виборів на окупованих РФ територіях, призводить до нелегітимності виборів в цілому та, відповідно, нелегітимності всієї нижньої палати російського парламенту, її актів та рішень. ВРУ « – визнає, що з огляду на незаконне проведення виборів на тимчасово окупованій території АРК і м. Севастополь, проведення виборів до Держдуми ФЗ РФ 7-го скликання є порушенням Конституції та законодавства України, основних принципів та норм міжнародного права, Статуту ООН, Гельсінського Заключного акту, Будапештського меморандуму 1994 р., Резолюції ГА ООН «Територіальна цілісність

України № 68/262... та інших міжнародно-правових актів; – не визнає легітимність виборів до Держдуми ФЗ РФ сьомого скликання, їх результатів та правових наслідків, та відповідно, складу, повноважень, актів та рішень Думи». – звертається до РБ і ГА ООН, парламентів іноземних держав, парламентських асамблей та міжнародних організацій із закликом не визнавати легітимність виборів до Держдуми 7-го скликання, їх результатів і правових наслідків, та відповідно, складу, повноважень, актів та рішень Думи».

Напередодні зазначених нелегітимних виборів та за підсумками голосування МЗС України разом із закордонними установами по всьому світу – посольствами і генконсульствами в країнах-партнерах, представництвами України при впливових міжнародних організаціях було проведено величезний обсяг інформаційно-роз'яснювальної роботи з метою доведення змісту та аргументації позиції нашої держави та максимально можливого заручення підтримкою міжнародної спільноти. Вже перша реакція світу на заяви та вимоги України засвідчили продовження сталої підтримки з боку міжнародної спільноти зусиль нашої держави у відстоюванні своєї незалежності, суверенітету, єдності і територіальної цілісності в межах її міжнародно-визнаних кордонів.

10 вересня 2016 р. МЗС України висловило державі-окупанту рішучий протест із приводу намірів провести вибори на тимчасово окупованій території України і висловило вимо-

гу відмовитися від цього. Також було наголошено, що проведення таких виборів у приміщеннях дипломатичних та консульських представництв РФ в Україні є неможливим. Єдиною виключною умовою уможливлення проведення голосування у згаданих закордонних установах є відмова російської сторони від проведення виборів на окупованих територіях, а також вилучення з федеральних списків кандидатів у депутати висунутих російськими політичними партіями, що включені до регіональних груп, які охоплюють тимчасово окуповані території України. А 19 вересня, наступного після виборів дня, МЗС України оприлюднило відповідну Заяву щодо визнання їх нелегітимності.

Рішучі заяви і дії української сторони, зокрема активна дипломатична робота МЗС України та закордонних установ нашої держави, відповідні ухвали українського парламенту щодо повного невизнання легітимності новообраного складу Держдуми РФ справили серйозне враження в зовнішньополітичних відомствах та парламентах країн-партнерів, у міжнародних політичних та експертних колах. Такі юридично обґрунтовані і безкомпромісні заяви та рішення засвідчили рішучість всіх гілок української влади у відстоюванні нашої незалежності, єдності, територіальної цілісності і непорушності кордонів, протидії російській агресії, рішучій налаштованості повернути окуповані та незаконно анексовані українські території.

Разом із тим, при продовженні сталої підтримки згаданих зусиль України з

боку наших міжнародних партнерів, невизнання ними самого факту та юридичних наслідків проведення виборів на окупованих Росією українських територіях, а також легітимності повноважень «депутатів» Думи, обраних від так званої «Республіки Крим» та м. Севастополь, на сьогодні уявляється маловірогідним ближчим часом досягнення широкої

зовнішньої підтримки щодо повного невизнання у світі легітимності Державної Думи ФЗ РФ 7-го скликання, незважаючи на досить переконливе міжнародно-правове обґрунтування цієї вимоги, підготовлене українськими фахівцями.

У своїй подальшій діяльності в рамках міжнародного парламентського виміру парламентаріям і диплома-

там України необхідно продовжувати безкомпромісну лінію, спрямовану на відстоювання української позиції щодо територіальної цілісності та непорушності міжнародно-визнаних кордонів України, зокрема діяти у відповідності з Резолюцією ГА ООН № 68/262 «Територіальна цілісність України», яка «Закликає всі держави, міжнародні організації та

спеціалізовані установи не визнавати ніяких змін статусу Автономної Республіки Крим та міста Севастополя ... і утримуватися від будь-яких дій або поведінки, які можуть бути інтерпретовані як визнання будь-якої зміни статусу».

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
*Надзвичайний і
Повноважний Посланник
України*

Вибори без вибору

18 вересня 2016 року в Росії в так званий єдиний день голосування відбулися вибори до нижньої палати вищого законодавчого органу – Державної Думи і до окремих органів державного управління в 60 регіонах країни. Найбільшу увагу експерти, спостерігачі й аналітики, як українські, так й іноземні, присвятили аналізу результатів виборів до Держдуми, які проходили наразі за змішаною системою: 225 депутатів з 450 населення обирали за партійними списками і 225 – в одномандатних округах.

За повідомленням Центральної виборчої комісії Росії (ЦВК), в Держдумі VII скликання пропутінська партія «Єдина Росія» матиме 343 депутатські мандати, Комуністична партія Російської Федерації (КПРФ) Г. Зюганова – 42 мандати, Ліберально-демократична партія Росії (ЛДПР) Жириновського – 39, а «Справедлива Росія» С. Миронова – 23. Окрім того, два депутатських крісла займуть представники непарламентських партій і одне – самовисуванець. Таким чином,

Путін матиме в Держдумі не лише абсолютну більшість контрольованих депутатів, а й конституційну, що дасть йому змогу одноосібно, навіть без підтримки комуністів і лібералів, які й раніше вважалися його прихильниками, проводити через законодавчий орган будь-які рішення, у тому числі й конституційного характеру.

За словами голови ЦВК Е. Памфілової, організатори виборів забезпечили в цілому їх відкритість і прозорість. «Можу стверджувати, – заявила вона, – що вибори стали легітимними». Водночас вона визнала наявність «певних порушень» і запевнила, що члени комісії «розбиратимуться з ними до останньої

скарги». Легітимними і достовірними назвав вибори і голова Ради при Президенті Росії з розвитку громадянського суспільства і прав людини (РПЛ) М. Федотов, попри те, що численні порушення виборчого процесу було зафіксовано в Республіці Адігея, Дагестані, Мордовії, в Белгородській і Ростовській областях, а також у Санкт-Петербурзі. Враховуючи це, в дев'яти виборчих дільницях країни ЦВК відмінила результати виборів, що говорить, швидше за все, про серйозність виявлених порушень. На думку експертів, мова може йти як про подвійне голосування і вкидання додаткових бюлетенів, так і про фальсифікацію протоколів результатів вибо-

рів. Найгостріше результати виборів розкритикував лідер незареєстрованої Партії прогресу відомий російський опозиціонер О. Навальний, який заявив про масові фальсифікації протоколів принаймні у Саратовській області. Його заяву, однак, ЦВК не взяла до уваги.

Вже наступного дня після виборів президент Росії В. Путін провів зустріч з членами Центральної виборчої комісії, у ході якої висловив усім їм, а також представникам ЦВК на місцях, подяку за виконану роботу. «Ви достойно справилися зі своїм завданням, забезпечили умови для чесної і конкурентної боротьби всіх політичних партій для того, щоб громадяни нашої країни могли висловити свою волю у ході голосування», – заявив російський президент. За його словами, визнання виборів легітимними є найважливішим показником того, що «наша виборча система розвивається і розвивається у правильному напрямку». В. Путін дав високу оцінку підвищенню прозорості процедури виборів

завдяки встановленню камер відеоспостереження, онлайн-трансляціям та порекомендував і надалі розвивати таку практику.

Погоджуючись в цілому з подібними оцінками результатів виборів, експерти і оглядачі не могли не звернути серйозної уваги на надзвичайно низьку явку виборців, якою характеризувалася нинішня виборча кампанія – усього 47,8% російських громадян, які мали право голосу, скористалися ним. Причому із них 44,5% проголосували за кандидатів від «Єдиної Росії». Найнижчим рівень участі виборців був у Москві та Санкт-Петербурзі – менше 30% (на виборах у 2011 році він був понад 50%). Це надзвичайно мало як для країни в цілому, так і, особливо, для двох її столиць. Це дало експертам підстави говорити про те, що низька явка означає низький рівень довіри електорату до влади, його відчуження від неї. Народ не вірить ніяким політикам: ні опозиції, до якої досить умовно можна віднести і КППРФ, і ЛДПР, і «Справедливу Росію», ні владі – «Єдиній Росії».

«Нічого подібного, – заперечує їм голова ЦВК Е. Памфілова, – явка на вибори в Росії є цілком європейською. Адже на останніх парламентських виборах у Франції, наприклад, явка виборців склала 43%, у Великій Британії – 36%, а в Польщі – усього 22%».

«Маємо зайвий приклад того, – відповідають на подібні аргументи аналітики, – що коли Росії потрібно, вона наголошує на своїй європейськості. В інших же випадках вона про неї навіть не згадує,

наголошуючи, навпаки, на своєму «особливому» шляху». Від себе додаю, що максимальна явка на парламентських виборах в Росії була у 2011 році. Тоді вона досягла 60%. Окремі експерти вважають, що для підвищення рівня явки виборців слід до бюлетеня повернути графу «проти всіх». Тоді, мовляв, виборець, повіривши у можливість зафіксувати своє справжнє ставлення до владних структур країни і до її політико-економічного та соціального курсу, і прийде на дільницю.

Попри різні підходи до оцінки ступеню відкритості, прозорості і чесності проведених виборів до Держдуми, активності електорату, наявності масових чи незначних порушень, які мали місце у їх перебігу, найбільшим інтригуючим «але» все ж залишаються вибори в Криму. Адже Автономної Республіки Крим вже не існує, оскільки вона брутально окупована Росією та її військовиками. Не існує також і штучно створеного у березні 2014 року на підставі незаконного т. зв. «референдуму» російського Кримського федерального округу, оскільки його, на порушення всіх відомих і загальновизнаних норм та правил міжнародного права, у тому числі й Росією, було Указом Президента РФ

В. Путіна просто приєднано до Південного федерального округу, а правильніше сказати – розчинено в ньому. Зроблено це було, між іншим, на порушення положень діючої Конституції Російської Федерації.

Залишилася, однак, кримська територія, триваючу окупацію якої Росією світове співтовариство, у тому числі й Організація Об'єднаних Націй, не визнає. І обіцяє не визнавати ніколи. Враховуючи таку ситуацію і неодноразові заяви Москви про свій намір все ж провести вибори в Криму і Севастополі, низка країн і міжнародних організацій заявили про те, що вони не визнають результати таких виборів. Першою це зробила Україна, до якої одразу приєдналися Латвія і Естонія, а потім Данія, Сполучені Штати, Швеція, Румунія, Велика Британія, Литва, Польща, Канада (громадяни українського походження якої закликали весь світ не визнавати результатів виборів в Криму і Севастополі), Франція, Німеччина і Японія.

Подібні заяви було зроблено і від імені Європейського Союзу (ЄС), а також Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), представники якої також заявили про те, що спостерігачів від цієї Організації в Криму не

буде ні за яких обставин, і Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). Зроблено це було вустами голови моніторингового комітету Штефана Шеннаха. Він нагадав, що російська влада не запросила моніторингову місію ПАРЄ спостерігати за парламентськими виборами. «Якщо ми не можемо в'їхати на територію Криму, то, вибачайте, ніхто не може визнати те, що там відбулося», – наголосив він. Оскільки Ш. Шеннах ухилився від відповіді на поставлене запитання про те, як чинитиме ПАРЄ, коли до складу нової російської делегації буде включено депутата, обраного на півострові, Міністерство закордонних справ України виступило із заявою, чітко зазначивши, що Україна в такому випадку буде готова вдатися до жорсткого демаршу – аж до виходу з Асамблеї.

Перелік країн, які не визнають виборів в Криму, буде, без сумніву, подовжено у зв'язку із закликом 21 вересня 2016 року Президента України П. Порошенка з трибуни Генеральної Асамблеї ООН до країн світової спільноти не визнавати легітимність виборів до Держдуми в Криму. При цьому глава нашої держави, посиляючись на Р. Чубарова, голову Меджлісу кримськотатарського народу, заявив, що жодний кримський татарин не брав 18 вересня участі в голосуванні.

Та вибори на кримській території, всупереч різко негативній позиції багатьох держав і впливових міжнародних організацій, відверто проігнорованої Росією, все ж були проведені. Тим самим Москва ще раз продемонструвала

світові, що вона існує сама по собі, а світ, не згодний з її поведінкою, для неї просто не цікавий. До Держдуми від півострова було обрано 7 депутатів: трьох від окупованого Криму по багатомандатному округу (серед них скандально відому «прокурора» Н. Поклонську) і чотирьох від одномандатних Сімферопольського, Керченського, Євпаторійського і Севастопольського округів. Глава окупаційної адміністрації Криму С. Аксёнов відмовився від свого мандату по загальнофедеральному списку, повідомивши, що «має намір зосередитися на вирішенні проблем півострова на посаді глави виконавчої влади». Зайве говорити про те, що всі «обрані» кримські депутати представляють партію «Єдина Росія». При цьому у впливовій міжнародній правозахисній організації «Freedom House» заявили, що голосування на виборах в окупованому Росією Криму не було вільним і справедливим, оскільки там були зафіксовані такі масштабні порушення, як повторне голосування і масове вкидання в урни бюлетенів, тож його результати аж ніяк не легітимізують кримську «владу».

На тлі кримських виборчих перегонів практично

непомітними пройшли вибори до Держдуми у Києві, де своїм конституційним правом скористалися трохи більш ніж 100 російських громадян.

Загалом підсумки голосування були схвально зустрінуті в Москві. Оцінюючи їх, голова «Єдиної Росії», прем'єр-міністр Росії Д. Медведев, наголосив, що партія тепер належно представлена в кожному регіоні країни. «Свій курс ми вже обрали: єдинороси були і залишаться опорою для проведення політики президента», – заявив він. Цілком очевидно, що після таких слів нам, українцям, не слід очікувати будь-яких позитивних змін у політиці Кремля по відношенню до нашої держави. Можна передбачити, що й на міжнародній арені поведінка Росії стане жорсткішою і зухвалішою.

Що ж стоїть за такою переважаючою перемогою Путіна на виборах до Державної Думи? Їх результати можуть здатися парадоксальними, адже рівень життя російських громадян відчутно знижується: пенсії і зарплати не підвищуються, ціни зростають. Народ нібито масово роз-

чарований владною політикою. Слова Д. Медведева «грошей немає, але ви тримайтеся» вже стали в Росії приказкою. І на цьому тлі підтримка нинішньої влади зростає. Причому дійсно опозиційні партії «Яблуко» і «Парнас» вибори повністю провалили, так і не зумівши повести за собою протестний електорат.

Переважає більшість аналітиків, які постійно і уважно спостерігають за подіями в Росії, приходять до висновку, що не зміни в системі виборів (повернення одномандатних округів), не обмеження основних свобод і політичних прав, не тиск на громадянське суспільство, не зомбування електорату засобами масової інформації значно посилили позиції «Єдиної Росії». Головна причина в іншому: у байдужому ставленні виборця до результатів свого волевиявлення. Виборець зрозумів, що змінити він нічого не зможе: голосуй-не голосуй – все одно програєш. У країні вже створена така політична система, повністю контрольована Кремлем, в якій можна вижити, лише йдучи за поводитирем. «Кримнаш» не приніс того задоволення, яке від нього очікували. Вигадки про «вороже оточення», «бандерівців, яких підтримують америкоси»,

про «зовнішніх ворогів» та «іноземних агентів» все більше нагадують простому росіянинові політичну риторику давно минулих днів. Від 2012 року В. Путін використовує ці поняття, щоб знищити будь-які опозиційні режими громадянськх об'єднання. А людей хвилюють житейські речі: робота, ціни, зарплати, пенсії, медичне забезпечення і ліки, доступність освіти тощо. Говорячи іншими словами, росіян турбують не геополітичні питання світоустрою і ролі в них Росії, а їхнє власне буденне життя.

Ще однією причиною, як вважається, є те, що ті окремі опозиційні кандидати, які пішли на вибори, виявилися нездатними об'єднатися в єдиний блок і привернути на свій бік електорат. За тих умов, що склалися сьогодні в Державній Думі, В. Путін цілком зможе балотуватися ще на один шестирічний президентський строк у 2018 році, чого він, безумовно, прагне. До того часу його влада міцно закріплена.

У цілому ж парламентські вибори 18 вересня яскраво продемонстрували, що ті росіяни, які колись намагалися запровадити в країні реальну демократію, тепер деморалізовані і відкинуті на узбіччя. Або ж вони здалися на милість переможця. Дай Боже, якщо лише поки що – не назавжди.

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,
Надзвичайний і
Повноважний Посол
України, ветеран
дипломатичної служби

Уроки Угорської революції 1956 року

УДК – 327 (477 + 479.24)

У червні 1948 р. комуністи об'єдналися із соціал-демократами та утворили Угорську партію трудящих (УПТ). Нова партія взяла за основу принципи марксизму-ленізму, а також “вчення Сталіна”, розпочала класову боротьбу з іншими партіями, в результаті чого практично всі інші партії припинили свою діяльність. У країні утверджується партійно-тоталітарна держава з «міні-Сталіним» – першим секретарем ЦК УПТ і главою уряду М. Ракоші, який разом із соратниками повернувся на батьківщину з московської еміграції. Розпочалося бездумне копіювання радянської моделі. Впровадження планового господарства, насильницька колективізація на селі, створення військово-промислового комплексу з вкладенням в нього величезних коштів та Угорської народної армії, неприкриті адміністрування з впровадженням у повсякденне життя культу особи М. Ракоші, боротьба з релігією, викорінення національних традицій. Усе це разом призвело до того, що становище більшості населення погіршувалося з кожним днем.

У країні відбулися численні чистки, жорстоко придушувалася будь-яка політична опозиція партійному режимові М. Ракоші. Розпочалися показові політичні процеси, боротьба за владу всередині бюрократії, нічні вилазки й операції таємної поліції, переслідування і репресії. Тіль-

ки у 1952-1956 рр. в Угорщині було засуджено 136 434 людини, більше половини з яких отримали тюремне ув'язнення. Майже чверть населення перетворилося на інформаторів або поліцейських донощиків. Усе це визначало внутрішньополітичний клімат у країні [1].

Ось як про становище в Угорщині в середині 50-х пише у книжці “Криза деєталінізації в Східній та Центральній Європі 1953-1956 років” багатонаціональний авторський колектив: “Криза деєталінізації призвела до прихованих або явних дисфункцій у соціальній і політичній сферах, які, з одного

боку, стали результатом сталіністської практики здійснення влади, а з другого – перших обережних спроб змінити цю практику в рамках існуючої системи. Криза також віддзеркалювала конфлікт статично організаційної форми панування з динамічними та багатогранними інтересами суспіль-

ства” [2, с. 17].

Конфлікт, що назрівав в угорському суспільстві, змусив керівництво КНРС у червні 1953 р. запропонувати М. Ракоші відмовитися від посади глави уряду, залишаючись при цьому першим секретарем ЦК УПТ [3, с. 33]. Прем'єр-міністром був призначений І. Надь, який користувався великим авторитетом у народі. В політичному житті Угорщини з'явилися перші ознаки “відлиги”, зокрема почалися акції реабілітації незаконно засуджених, активізувалася діяльність громадських організацій. В економічному житті розпочалися реформи в сільському господарстві, у промисловості більше уваги стали приділяти випуску товарів широкого вжитку. Однак процес демократизації не зміг розгорнутися на повну силу. У квітні 1955 р. І. Надь було усунуто з посади прем'єр-міністра, а в грудні – виключено з партії [3, с. 106]. Знову почалося “похолодання”. Втім, спроби відновити колишні методи управління країною зустрічали посилений опір. На підтримку реформ активно виступала інтелігенція.

Summary

The events of Hungarian revolution of 1956 are analyzed in the article. It is noted that the socialism, brought by Soviet regime, was unfamiliar for the Hungarian society; its ideology, values were not accepted by the majority of the country population that resulted in civil unrest. It is underlined that namely the workforce of Hungary took power into their hands and strove to build democratic society and it is only military intrusion of the USSR that prevented to implement their plans. Drawing parallels with Ukrainian realities the author reveals how the political life of Ukraine can be transformed in the light of the lessons of Hungarian revolution.

Keywords: Hungarian revolution of 1956, military aggression of the USSR, totalitarian regime, oligarchical regime, lessons of Hungarian revolution for Ukraine.

І. Надь згрупував навколо себе опозицію, яка виступала проти диктату М. Ракоші. Ситуація в країні загострилася, про що посол СРСР в Угорщині Ю. Андропов інформував Москву.

До Будапешта зачастили високі московські контролери: М. Суслов, А. Мікоян. Так, М. Суслов під час однієї з поїздок звернув увагу й на те, що в кадровій політиці УПТ “великі ненормальності”: на керівну роботу рідко висуваються особи угорської національності. “Під прапором залучення до керівництва авторитетніших і досвідченіших кадрів, серед яких переважають товариші єврейської національності, — наголошував Суслов, — є тенденція ще більше відсунути від керівництва молоді кадри угорської національності” [3, с. 110].

Вивчаючи ситуацію в Будапешті, А. Мікоян зробив висновок, “що досягнення єдності в керівництві партії, а також відновлення довіри у членів ЦК до Політбюро прямо залежить від питання про перебування М. Ракоші на посаді першого секретаря ЦК УПТ”. Він одразу запропонував Ракоші “самого подати у відставку”, і тим самим “забезпечити партії збереження свого керівництва та полегшити розгром опозиційних і ворожих елементів”. Після цієї поради угорські лідери “зраділи такому вирішенню питання”, а сам Ракоші, присутній при розмові, заявив, що, ставлячи інтереси партії понад усе, “він готовий подати у відставку й вважає це правильним, якщо товариші вважають це корисним”.

В угорському керівництві зміна політичних фігур відбулася через кілька днів. Однак місце Ракоші зайняв не І. Надь, а ненависний народу Е. Гере [4, с. 9], який до 1945 р. очолював у Парижі компартію у вигнанні, а потім разом із Ракоші проводив соціалістично орієнтовану економічну політику і чинив репресії наприкінці 40-х — на початку 50-х років. Гере пообіцяв провести політичні реформи, звільнив кілька сотень політичних в'язнів. Однак ці кроки нового керівника партії не викликали великої довіри більшості населення. Кількість невдоволених, насамперед серед молоді, росла.

Зрештою Гере був змушений реабілітувати колишнього керівника Угорської компартії Л. Райка, якого було страчено, і його прихильників. Це була одна з основних вимог “гуртка Петофі”, після того як вдова Л. Райка привселюдно виступила з вимогою його реабілітації і покарання убивць. 6 жовтня 1956 р. відбулося пишне державне поховання Райка і трьох його сподвижників [5, с. 144].

Аналіз викладеного дає підстави зробити висновок, що політичні й державні лідери Радянського Союзу не тільки володіли інформацією про складну ситуацію в Угорщині, а й вживали, як їм здавалося, адекватних заходів для її стабілізації. А якщо ситуація різко загострювалася, вони вдавалися і до більш рішучих дій, зокрема до демонстрації воєнної сили. Що й відбулося буквально через кілька місяців.

Драматичні події осені 1956 р. в Угорщині залишили глибокий і незагой-

ний слід в історії повоєнної Європи. Вони відобразили складні проблеми і суперечності, що постали в епоху “холодної війни”, і викликали згодом найширший резонанс в усьому світі. За майже п'ять десятиліть, що минули відтоді, створено ґрунтовну історіографію, присвячену цій темі. Але більшість публікацій, що виходили друком в Угорщині та СРСР аж до кінця 80-х років [6, с. 280], носили тенденційний характер. Такий підхід пояснюється певними причинами: політичними умовами, в яких працювали дослідники, відсутністю доступу до важливих архівних документів, існуванням ідеологічних табу, жорсткою державною цензурою. Тому в радянській та угорській літературі оцінки подій, що відбулися, давалися тільки на основі “погоджених” партійних позицій.

На рубежі 90-х років в Угорщині, СРСР, а потім і в Росії з'явилися нові дослідження, автори яких намагалися уникнути “перекосів”, що були в попередніх працях, і об'єктивно показати розвиток ситуації в Угорщині до і після повстання, у тому числі в критичні дні наприкінці жовтня — на початку листопада 1956 р. [7, с. 280].

Визначальним кроком, що дав змогу розкрити багато “білих плям”, стала передача угорському уряду в листопаді 1992 р. президентом Російської Федерації пакету таємних документів, пов'язаних із цими подіями.

У середині жовтня 1956 р. внутрішньополітична ситуація в Угорщині різко погіршилася. Небезпека полягала в тому, що коли 3-4 місяці тому невдо-

волення висловлювала тільки інтелігенція, то тепер ці настрої починали досить широко проникати в середовище робітників, не кажучи вже про селянство, яке є “помітно схвильованим і вимагає розпуску виробничих кооперативів” [7, с. 290]. Крім того, “критичні настрої почали поширюватися серед частини працівників держбезпеки і деяких керівних армійських працівників”, які виступали “проти керівництва партії” [7, с. 265].

Ускладнення становища в країні зумовлювалося і труднощами в економіці: зібраний того року врожай був значно меншим за попередній; через нестачу в країні вугілля, нафти й сировини простоювали підприємства; на залізничному транспорті було скорочено 600 потягів, головним чином пасажирських. Усе це торкалося інтересів угорців і впливало на їхні настрої.

На осінь 1956 р. невдоволення “комуністичним” режимом стало загальним. Робітники, студенти, представники інтелігенції вимагали свободи слова, друку та зборів, рівноправних відносин із СРСР, скасування принизливої системи зарплати, нормування праці на підприємствах, запровадження робітничого самоврядування та студентської автономії.

Втім, слід зазначити, що багато робітників пам'ятали капіталізм і не хотіли його повернення. Загальний настрій угорських робітників можна сформулювати так: “ні” капіталізму і “ні” бюрократичному псевдосоціалізму — “так” соціалізму, що базується на самоврядуванні”.

Після антиурядової

демонстрації 23 жовтня 1956 р. в Будапешті було введено радянські війська. У місті розпочалися бої між радянськими танками, силами угорської держбезпеки з одного боку й угорськими трудящими — з другого. На вулицях міста з'явилися барикади, створювалися квартальні революційні комітети, які допомагали повстанцям продовольством і піклувалися про поранених. Частина солдатів Червоної Армії відмовилася стріляти в робітників, за що деякі з них були страчені радянською держбезпекою. До речі, на одному з будинків по вул. Бойза, що неподалік від колишнього радянського посольства, на початку 90-х років встановлено меморіальну дошку в пам'ять про цих воїнів. До 25 жовтня майже на всіх заводах і фабриках Будапешта були сформовані робітничі ради, що фактично взяли ці підприємства під свій контроль. На кілька днів радянські

війська залишили місто. Однак уже 4 листопада вони повернулися в столицю Угорщини і сформували уряд на чолі з Я. Кадаром.

Утім, воєнна і політична поразка ще не була поразкою економічною. Робітничі ради продовжували діяти, вони почали координувати свою роботу, організовували страйки, відмовлялися визнавати нову владу. 14 листопада на електроламповому заводі м. Будапешта відбулася конференція представників робітничих рад. Вибирали делегатів демократичним шляхом: робітники самі визначали, хто з членів ради підприємства поїде на конференцію. Остаточне рішення ухвалювала не рада, а загальні збори працівників підприємства. На конференції було утворено координаційний орган — Центральну робітничу раду Великого Будапешта, яка ухвалила рішення про загальний страйк із вимогами повер-

нути уряд І. Надя, вивести радянські війська та відновити політичний плюралізм [8].

У відповідь уряд запровадив надзвичайний стан, заборонив усі мітинги і демонстрації, ув'язнював людей без слідства та суду. Та навіть за цих умов робітники продовжували боротьбу. На металургійному заводі в Чепелі (район Будапешта) робітники влаштували сидячий страйк, вимагали звільнення ненависних лідерів. Люди захопили практично всі великі заводи. Коли угорська політична поліція (AVH) і радянські війська зрештою розпочали штурм підприємств, знову спалахнула збройна боротьба.

Навіть після придушення 11 листопада останнього вогнища збройного опору в "Червоному Чепелі" робітники залишалися згуртованими завдяки радам на заводах, у районах та містах, і навіть на національному рівні.

Загальноугорський страйк також тривав.

Страйкарі заявили Москві й угорському уряду, що вони стануть до роботи тільки за умови звільнення політичних в'язнів і виведення радянських військ з країни. Вони прагнули утримання заводів під своїм контролем і посилення влади робітничих рад.

21 листопада в Будапешті було скликано всеугорські збори з метою утворення національної робітничої ради. Коли робітники прибули на місце їх проведення, поліція і армія перекрили входи в будинок. Незважаючи на погрози, делегати перебралися в інше місце і такі провели збори.

Тільки після кількох тижнів репресій урядові Кадара вдалося встановити свою владу над радами. Без незалежного політичного керівництва робітничі ради не змогли захопити владу в країні. Натомість вони вели нескінченні переговори з урядом Кадара. Зрештою більшість рад прийняла рішення про припинення страйку. Але на цей заклик відгукнулася лише чверть усіх робітників.

На початку 1957 р. уряд Кадара видав декрет, що забороняв страйки і закликав до них, погрожуючи організаторам стратою. Робітничим радам було заборонено приймати будь-які політичні рішення, а всі резолюції, що стосуються внутрішнього життя заводів та фабрик, мали дістати схвалення політичного комісара — партійного секретаря.

У ті тривожні дні на австро-угорському кордоні зосередилось багато добровольців, які виявили

бажання вирушити в Угорщину. Так, прикордонний ресторан Ніккельсдорфа став «схожим на перевалочний пункт, куди із Західної Німеччини прибували люди, які розмовляють угорською, одягнені в американську форму..., у кожного з них похідне спорядження».

Незважаючи на те, що американський президент Д. Ейзенхауер 26 жовтня 1956 р. запевнив М. Хрущова у тому, що у США «немає інтересу» до угорських подій, оскільки це «внутрішня справа радянського блоку» [9, с. 31-34], в умовах гострого протистояння між двома блоковими системами, що було характерно для періоду «холодної війни», керівники СРСР не виключали збройного втручання в угорські події з боку західних держав. Примітний факт: 20 листопада американські ЗМІ повідомили, що «передбачається розслідування по лінії Конгресу тієї ролі, яку відіграли радіостанції «Толос Америки» і «Вільна Європа» в тому, що угорські повстанці були переконані, нібито Америка підтримує їхнє повстання за допомогою зброї» [10, с. 35].

Аналіз документів Ради національної безпеки США дає підстави вважати, що угорські події застали американських керівників зненацька. Для надання військової допомоги Угорщині США повинні були заручитися згодою своїх союзників, а ті були зайняті війною в Єгипті. В умовах, коли Англія, Франція та інші держави

були втягнуті в «суецьку кризу», Рада безпеки США зняла з порядку денного питання про військову допомогу Угорщині. Стоєсно Австрії, то вона навряд чи стала б ризикувати нейтралітетом, аби пропустити через свій повітряний простір американські військово-транспортні літаки. Надання допомоги Австрії у вирішенні проблеми угорських біженців — єдине, що зробили США. Останню крапку над «і» в угорських подіях поставила ХІ сесія Генеральної Асамблеї ООН. Більшістю держав 12 грудня 1956 р. була прийнята резолюція, яка засуджувала СРСР у «порушенні політичної незалежності Угорщини».

Здійснення силових акцій впливу на угорське суспільство заради збереження оголошеного «єдино справжнього взірця» соціалізму, недопущення будь-якого відходу від нього спричинило чимало жертв і призвело до безлічі людських трагедій. У боях із 23 жовтня і до січня 1957 р. (коли ще продовжувалися каральні операції) загинуло понад 2,5 тисячі угорців, кількість поранених

перевищувала 19 тисяч. Із радянського боку прямі жертви серед військових становили 2 260 осіб, з яких у боях загинуло 660 солдатів і офіцерів, 51 — пропали безвісти, а 1 450 — поранено. Прах багатьох радянських воїнів і до сьогодні спочиває на території Угорщини. Таким є кривавий підсумок подій. [11].

То які уроки Угорської революції 1956 р. Україна повинна сьогодні для себе зробити?

Перший. Привнесений на радянських багнетах соціалізм в Угорщину був чужим для угорського суспільства, його ідеологія та цінності не сприймалися більшістю населення країни. Близькість Угорщини до демократичної Європи, яка демонструвала високі життєві стандарти, а також неспроможність авторитарного режиму вирішувати нагальні проблеми суспільного розвитку, наступ на католицьку церкву, виникнення структур громадської самоорганізації, активна участь у них молоді — все це створило умови для революційних перетворень.

Трудащі Угорщини ще раз довели, що свободу

можна здобути тільки в боротьбі і що вона ніколи не буде подарована згори. Для руйнування тоталітарної системи використовувалися форми організації, що ґрунтувалися на принципах прямої демократії і об'єднували більшість робітничого класу. Робітничі ради відігравали не тільки рушійну, а й конструктивну роль. Трудащі виявилися здатними зруйнувати старий порядок і за кілька днів створити новий, вільний від бюрократії. Робітничі ради були переможені тільки військовою силою наддержави. Якби вони мали можливість розвиватися, їхній потенціал був би націлений на створення демократичного соціалістичного суспільства.

Урок для України саме у тому, що демократичний розвиток постсоціалістичної країни можливий тільки при вирішальній ролі громадянського суспільства, його контролю над владою.

Другий. Радянський Союз використав всі свої можливості, щоб не дати Угорщині вирватися з «обіймів Кремля» — вхід пішла і військова могутність, і політичний тиск, і міжнародні важелі. Головне, Москві вдалося переконати світову спільноту, що події в Угорщині це внутрішня справа соціалістичного табору, тож її вирішення не виходить за рамки спільноти. Таким чином сьогодні діє і Росія по відношенню до анексії Криму та війни на Донбасі, прагнучи переконати провідні країни світу у тім, що це

внутрішній український конфлікт. Тому українському керівництву, дипломатам потрібно робити все можливе для того, щоб донести до провідних країн світу всю правду про російську агресію. Згідно з відповідними документами довести ООН, що РФ веде відкрити війну проти незалежної держави.

Третій. Угорські революціонери мали надію на підтримку західних країн, і, в першу чергу, США. Однак Америка не захотіла вступати у конфлікт із СРСР і залишила угорців напризволяще. Те ж саме зробили і провідні країни Європи, обмежившись лише заявами, в яких засуджувалися дії Радянського Союзу. Не дивно, що у випадку із російською агресією проти України ми бачимо щось схоже з реакцією Заходу на радянське військове втручання в Угорщині у 1956 році. Вихід тут один: треба усіма засобами показати, що агресор на Україні не зупиниться, а буде вести схожу політику і по відношенню до інших постсоціалістичних країн.

Четвертий. Події Угорської революції 1956 року показали, що зрадники і перевертні зіграли вирішальну роль у її поразці. Згадаймо лише Матяша Ракоші, Яноша Кадара та Ерне Гере. Ці колабораціоністи були виховані угорським суспільством, жили серед людей, користувалися підтримкою частини населення. Вони стали біля керма держави та проводили антинародну політику багато років, але, рано чи пізно, справедливість взяла гору і до влади в країні прийшли демократичні сили, які повернули Угор-

щину в лоно Європейських держав. Цей урок особливо варто засвоїти українським політикам, які сьогодні прагнуть до євроінтеграції. Своїх ворогів потрібно знати та уміти з ними боротися. На жаль, «п'ята колона» в Україні є – вона досить потужна і не сидить склавши руки. І саме угорський досвід революції 1956 року показує, чим може закінчитися поразка прогресивних сил в Україні.

П'ятий. Авторитарний режим Ракоші проникав у всі сфери суспільного життя, прагнучи скрізь навести свій порядок, контролювати економіку, політику, духовну царину. Опозиційні сили були практично знищені і відродилися тільки під час революції. Сьогодні в Україні, за ствердженням деяких науковців, є всі ознаки формування олігархічної політичної системи, в основі якої опинилися основні корпоративні групи інтересів, влада яких у багатьох своїх проявах нагадує тоталітарні режими соціалістичних країн. У той же час, масові інтереси, як і раніше, недостатньо артикульовані і не мають адекватного політичного представництва.

У нашій науковій літературі, як і в політичній публіцистиці, з'явився феномен так званої „олігархії“. Фактично це один з різновидів елітарного правління, при якому переплетені влада та власність, а формальні інститути демократії використовуються в недемократичних цілях. Такий результат поверхової демократизації особливо небезпечний при відсутності механізму демократичного контролю за діями влади [12].

Про те, чим це може закінчитися, свідчать уроки Угорської революції 1956 року.

Список використаних джерел:

1. Sibilla Haus. Hungary 1956. // Neue Arbeiterpresse. – 1996. – 5.12.
2. Hrsg.von Jan Foitzik. Entstalinisierungskrise in Ostmitteleuropa. 1953–1956. – Zurich, 2001. – Vom. 17. – 393 s.
3. Венгрия. 1956 года. Очерки истории кризиса. – М.: Наука, 1993.
4. Мусатов В. Л. СССР и венгерские события 1956 г.: новые архивные материалы // Новая и новейшая история. – 1993. – № 1. – С. 9 - 17.
5. The 1956 Hungarian Revolution. A History in Documents. BP.: Institute for the History of the 1956 Hungarian Revolution, 2002. – 600 p.
6. Ткач Д. І. Реформування політичної системи Угорської Республіки в останні десятиріччя ХХ століття: історичні передумови політичних трансформацій // Наук. праці. Історичний факультет Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – Вип. XVI. – С. 267–281.
7. Györfi László A bakancsos

forradalom – Bp.: Kossuth, 2001. – 542 o.

8. Вадим Галиновський. Угорська Революція 1956 року – лівий експеримент, потоплений у крові // Зміна. – 2001. – 24 листоп.
9. Az MSzMP határozatai és dokumentumai (1967–1970). – Bp.: 1974. – 388 o.
10. Sipos Levente: Tanulmányok a szocializmus történetéből. – Bp.: Politikatörténeti Alapítvány, 2001. – 351 o.
11. Степан Віднянський: 50-річчя Угорської Революції 1956 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/619/54821/> – Назва з екрану.
12. О. В. Бабкіна Демократичні детермінанти трансформації політичного життя України у світлі уроків Угорської революції 1956 р. та Української революції 2004р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26635/27-Babkina.pdf?sequence=1/> – Назва з екрану.

Дмитро ТКАЧ,
доктор політичних наук,
професор, проректор з
міжнародних питань
університету «КРОК»

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються події Угорської революції 1956 року. Відзначається, що привнесений на радянських багнетах соціалізм в Угорщину був чужим для угорського суспільства; його ідеологія, цінності не сприймалися більшістю населення країни, що і привело до народного повстання. Підкреслюється, що саме трудящі Угорщини взяли владу до своїх рук, прагнучи побудувати демократичне суспільство, і тільки військове втручання СРСР завадило їм здійснити свої плани. Проводячи паралелі з українським сьогоденням автор показує, як може трансформуватися політичне життя в Україні у світлі уроків Угорської революції.

Ключові слова: Угорської революції 1956 року, військова агресія СРСР, тоталітарний режим, олігархічна влада, уроки Угорської революції для України.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются события Венгерской революции 1956 года. Отмечается, что привнесенный на советских штыках социализм в Венгрию был чужим для венгерского общества; его идеология, ценности не воспринимались большинством населения страны, что и привело к народному восстанию. Подчеркивается, что именно трудящиеся Венгрии взяли власть в свои руки, стремясь построить демократическое общество, и только военное вмешательство СССР помешало им осуществить свои планы. Проводя параллели с украинским настоящим автор показывает, как может трансформироваться политическая жизнь в Украине в свете уроков Венгерской революции.

Ключевые слова: Венгерской революции 1956 года, военная агрессия СССР, тоталитарный режим, олигархическая власть, уроки Венгерской революции для Украины

Імре Надь: **«Я двічі намагався врятувати** **гідність поняття «соціалізм»** **в долині Дунаю»**

У червні виповнилося 120 років з дня народження Імре Надя

Закінчилася Друга світова війна. Країни-переможниці поділили світ за власною схемою навпіл, уклавши джентльменську угоду про невтручання у справи протилежного табору. Війська СРСР захопили більшу половину Європи. Радянське керівництво почало будувати соціалістичні засади у вивільнених від гітлеризму європейських країнах. На той час це було доволі легко зробити, оскільки сила, міць, авторитет переможця, ідеологія «борця за людські права» і «демократичні цінності», до того ж перебування війська у вивільнених країнах – все це надало можливість СРСР формувати, за визначенням радянського чиновника Андрія Жданова, табір соціалізму.

Нав'язування засад соціалістичного ладу країнам «демократії», які кілька десятиліть вже жили в умовах капіталістичного устрою, до того ж призначення на владні посади відповідно підготовлених очільників цих держав – вірних реалізаторів сталінської політики, що приніс на багнетах Радянський Союз сусідам Східної Європи, сприйняли не всі країни «демократії».

Угорщину також очолили сталіністи, серед яких за завзятістю першість вів

комуністичний діяч М. Ракоші. Він виявився чи не найактивнішим реалізатором очищення суспільства, який із 1947 р. розпочав шалену кампанію з розкриття антисоціалістичних закатів і змов. Угорщиною пронісся ураган безпідставних арештів, судових розслідувань, обвинувачень і, як результат, знищення людей. При тому Ракоші претендував на роль необмеженого у правних діях комісара і в інших сусідніх країнах.

Управлінням державної безпеки також правив сам Ракоші. На обліку силових структур на початку 1950-х років (із 9 млн мешканців країни) перебувало 1,3 млн осіб. Каральна система широко практикувала затримання без судового рішення, виселення людей із місць проживання та інтернування до таборів і спецпоселень. Із Будапешта за травень-червень 1951 р. було виселено 12

700 «класово чуждых» елементів, а близько 1 400 родин, боячись за своє життя, «добровільно» залишили столицю. У трудових таборах перебувало 45 000 осіб. Із травня 1951 до травня 1953 рр. арештовано і допитано 850 тисяч угорців. Жах охопив усю країну.

Імре Надь, очоливши угорський уряд, реанімував демократичні засади держави, відновив систему захисту прав громадян, утворив Генеральну прокуратуру, ліквідував табори інтернованих, відмінив надзвичайні суди. В результаті під амністією потрапили близько 750 тисяч попередньо засуджених осіб.

Запрацювали комісії з реабілітації, що переглядали сфальсифіковані судові справи. Серед звільнених були і відомі угорські комуністи Янош Кадар і Ласло Райк. Восени з радянських таборів також повернулися понад 1 500 політичних ув'язнених. У самій Угорщині на волю вийшли близько 3,5 тисяч політичних заручників.

Зовнішня політика прем'єра Імре Надя була спрямована на те, щоб врятувати країну від зовнішнього втручання СРСР. І задля цього використати схему оголошення і надання Угорщині статусу ней-

тральної держави.

Слід віддати належне цьому прозорливому державному діячеві, який проаналізувавши політику радянського керівництва, дійшов невтішного висновку щодо остаточної незмінності концепції радянського табору, територіального зазіхання і гігантоманії. Тому в терміновому порядку угорський уряд спрямовує відповідні документи до Організації Об'єднаних Націй: 1 листопада він звертається до ООН про захист суверенітету, а 2 листопада передає документи з проханням підтримати нейтралітет Угорщини.

Враховуючи досвід Австрії, яка закріпила свій нейтралітет у 1955 році в обмін на виведення радянських військ, керівник угорської держави Імре Надь намагався таким кроком врятувати ситуацію. Він спирався на те, що принципи та правила нейтралітету мають бути узгоджені зі Статутом Організації Об'єднаних Націй (§5 ст. 2 і §6 ст. 2 Статуту ООН), який визнає нейтралітет діючим інститутом міжнародного права.

Угорський керівник намагався захистити державу від кровопролиття, упередити друге втручання радянських військ у внутрішні справи Угорщи-

ни. Однак Імре Надь не врахував апетити московської нищівної машини, для якої не існує стримуючих факторів.

Імре Надь, як очільник уряду, оголосив нейтралітет Угорщини та прийняв відповідну декларацію. Пакет документів, необхідних у таких випадках, було передано до ООН.

Із зазначеного питання в Організації було створено Спеціальний комітет ООН з проблеми Угорщини: the UN Special Committee on the Problem of Hungary. До його складу, відомого як Комітет п'яти учасників, увійшли представники Австралії, Цейлону, Данії, Тунісу та Уругваю.

Однак розгляд і прийняття рішення зі згаданого питання в ООН було загальмовано представником США – Генрі Кебот Лода. Причиною такої поведінки стало рішення держсекретаря (міністра закордонних справ) США Джона Фостера Даллеса, який «утримав США від зайвої проблеми», оскільки «революція в Угорщині вже згорталася, а на світовому порядку денному розгорілася суецька криза».

Геополітичні амбіції радянського керівника М.С. Хрущова, холодна

війна, тиск Китаю ... Ще й нафта. Нафта на той час, як вірогідно і на теперішній, цінувалася набагато дорожче, ніж людські життя замкненої у радянському соціалістичному таборі Угорщини.

Таким чином, ухилення від визнання нейтралітету Угорщини розв'язало руки радянському керівництву, яке ввело війська до суверенної демократичної держави, однак, – держави табору СРСР.

За спогадами очевидців, в угорській революції брали участь і загони українських ОУН-УПА, які захищали мости через Дунай.

Ця історія стала трагічним фіаско діяльності ООН у дотриманні миру в Угорщині 1956 року – в країні, що звернулася у пошуках захисту до єдиної на той час світової міжнародної структури із захисту миру, стабільності, права.

Угорські дослідники спростували висновок Спеціального комітету ООН із даної проблеми (the UN Special Committee on the Problem of Hungary) від липня 1957 р. про те, що заява з приводу нейтралітету була не

причиною, а результатом другої радянської інтервенції.

Повертаючись до постаті Імре Надя, якого було страчено за намір побудувати угорцям гідне життя, – викликає повагу людська мужність, патріотизм та відданість угорській справі цього політичного діяча.

Після арешту Імре Надь усвідомлював, яка доля на нього чекає, хоча він не входив до нелегальних груп, не брав участі у змовах, був коректним і послідовним щодо СРСР.

Перебуваючи за ґратами на території Румунії, Імре Надь написав мемуари «Бурне століття мого покоління» із зазначенням дат: «1896 – 195...». Кінцевої цифри так і не поставив.

«Я двічі намагався врятувати гідність слова «соціалізм» в долині Дунаю: у 1953 і 1956 році. У цьому мені в першому випадку завадив Ракоші, а в другому – ціла армія Радянського Союзу. Життя віддаю з

готовністю. Оскільки після того, що ви зі мною зробили, воно все-одно нічого не варте. Однак я певен, що історія засудить моїх катів. Здригаюся лише від одного: що реабілітують мене мої ж вбивці».

Верховний суд Угорської Народної Республіки влітку 1989 р. офіційно реабілітував Імре Надя. На урочистостях була присутня й радянська делегація. Угорський парламент 25 червня 1996 р. увічнив пам'ять свого Співкерера і Прем'єра. Активну участь в цьому заході взяла й угорсько-російська міжпарламентська група депутатів.

1989 рік. Угорщина першою з так званих «соціалістичних країн» – через 33 (символічні) роки – вийшла з радянського військового блоку – Організації Варшавського договору. Цей крок став першою втраченою цеглиною в руйнації радянської системи. Почався новий відлік історії міжнародних відносин. Новий відлік Угорської держави – неза-

лежної, суб'єктної і суверенної, повноправної учасниці НАТО та ЄС.

Виникає питання: чому сучасна Росія, яка оголосила себе правонаступницею Радянського Союзу і є постійним членом Ради Безпеки ООН, не несе міжнародної відповідальності за скоєні злочини проти угорського народу?

Людмила
ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних
наук, професор,
Дипломатична
академія України при
МЗС

East and West: Different geography of thinking and implications on actual problems of today's world

Part I

Introduction

Conceptual differences in the perception of the world between East and West have historical roots. They are expressed in different hierarchies of value systems, different forms of human interaction with its surroundings, in divergent ideas about the organization of human relations, in a model of government approach to solving common problems, and in statesmanship. Some differences are so striking that we can talk about the different geography of thought.

General comparison of Eastern and Western culture includes many disciplines, such as philosophy, psychology, archeology, sociology, political science, history, economic structures, business practices, and more. Many differences between East and West can be traced through the various corridors of views, for example - how these differences developed, what were their thought incubators, what are the main tendencies in thinking and differences in key concepts of relationships, how these concepts are

reflected in the schemes of governance and in practical approaches to solving the current problems facing the world today.

The main objective of the study is not to bring fully exhaustive comparison of Eastern and Western cultures, but to examine some of the important aspects of traditional Confucian values in modern societies of East Asia and to contribute to the understanding of thought inclinations of the current East Asian countries and their impact on the approaches to solving today's world problems.

1 Basic definition of the terms

The nature of the study needs to define the basic concepts of East and West and some terms that are relevant for understanding the work.

"East" and "Eastern" are the terms taken in this paper in a specific context and are referring, from a cultural point of view, to countries affected by Chinese Confucianism, namely China, Japan, Korea, Hong Kong, Singapore, Taiwan, Vietnam and with regard to business aspects also to strong Chinese communities in South East Asia. In

other words, the East is defined as a summary of societies and social groups, sharing Confucian values. They are called "Confucian Asia."

"West" or "Western" are the terms referring to European and North American cultures that have been dominating international order in the modern history from the time of colonization. Their values are based in the socio-economic sphere on democratic principles, rule of law, individual rights, market economy and in the field of philosophy on ontological approaches. The cultural

УДК 327:94
JEL Classification: JEL Z19

Анотація

Хоча в даний час глобалізація усуває і розмиває відмінності між культурами в різних регіонах світу, відмінності в схильностях і перевагах у мисленні між Сходом і Заходом, культурні особливості та різні ієрархії цінностей, що історично склалися, нині грають важливу роль у підходах до вирішення актуальних проблем.

Специфіка сприйняття світу, ставлення до навколишнього середовища, організація людських відносин, роль соціально-економічних аспектів та модель управління державними справами, прийнята сьогодні на Сході та Заході, настільки відчутна, що ми можемо говорити про різні географії думки.

Це стає особливо помітним при зіставленні західної культури з поглядами суспільства конфуціанської Східної Азії. Це відображається не тільки на окремих позиціях, а й у системних підходах, які є свого роду формою ідентифікації колективної свідомості цих культур.

У деяких випадках ці підходи і сприйняття є суперечливими і можуть бути співставлені з допомогою методу "проти", що включає в себе такі антигоністські пари понять: індивідуальність і суспільство, цілісність і редукціоністські рішення, громадський порядок і громадський спротив, обов'язки і права, прагматизм і онтологічні переконання, конфліктуюче і доповнює одне одного сприйняття світу та інше.

Дана стаття має за мету зробити свій внесок до розуміння цих конфліктуючих концепцій і допомогти у створенні мосту взаєморозуміння між двома цивілізаційними сферами.

Ключові слова: конфуціанство, інкубатори західної і східної думки, ключові концепції взаємодії, "шукачі істини", "шлях шукачів", "людина етико-політична", "людина духовно-релігійна", схеми управління, наслідки для сучасного світу.

orientation of the West is based on Judeo-Christian values and on the Greco-Roman heritage.

"Confucianism" is a term denoting the essence of Chinese tradition. It is understood beneath current Chinese philosophy and associated with the person of Confucius (approximately 551-479 B.C.) and his followers - Mencius (approximately 371-289 B.C.) and Xun Zi (approximately 313-230 B.C.). Confucianism is not a religion, it does not possess belief in gods and avoids metaphysical and ontological questions. It is

a code of ethics, fostering civic cult and scaling moralistic properties useful for the state. She creates a variety of legal and philosophical schools and has introduced a powerful formalism into a society, as well as rituals and model of government with a vertical structure of subordination. Each entity in this "social mechanism" is clearly earmarked by civil position and responsibilities that are crucial for the functioning of the whole. The individual has first and foremost the obligations and not the rights, individuals must sacrifice their interests for the benefit of the whole. Individual freedoms and interests are secondary. Confucianism with Taoism and Buddhism represent a harmonious unit of three basic teachings in Chinese history of thought. Within this "triangle" Confucianism and Taoism are syncretic and highly complementary.

2 Geography of thinking as one of determination factors

The development of early culture depends strongly on physical environment, such as climate, fauna, flora, water resources and topography.

Some of key contrasting characteristics between East and West can be traced back to the very beginning of Western and Chinese cultures, during the Ice Age and the following Paleolithic and Neolithic periods. While China

was situated in low latitude with abundance of fauna and flora, Europe was covered by ice sheets throughout the Ice Age. Nature conditions started to form different modes relating to nature, family, community and different patterns of behavior and living in those relevant regions.

Geographic confinement was another important factor. Chinese culture essentially developed in isolation,

thousands kilometers from the two cradles of Western civilization. Vast distance and difficult terrains separated China from the West and it has persisted until the Silk Road was opened two thousand years ago. This was in sharp contrast with the development of ancient civilization around the Mediterranean, where open communication and cross-cultural exchange were common.¹

¹ Tai P. Ng, Ph.D: *Chinese*

3 Thought incubators and thought inclinations

3.1 Greece: „Truth seekers“ and tradition of public discussions

The Western thinking was born in the Greek thought incubator.² The Greeks were seeking truth via explicit knowledge. They thought deeply about thinking itself and pondered the "what" questions – what is the truth, what is world made of, what is real. The tradition of the debate itself acted as a key institute. Critical attitudes to authorities were common, loyalty of students to the teacher remained only while his reputation lasted. Open disagreements and questioning of teachings authorities were common practice. Reputation was obtained by reasoning with rivals and not through the position in the administration.

Early Greeks rejected empirical experience of non-casual character, non-rational way of thinking and recognized nothing less than rational, analytical, logical and explicit. The central question of the Greek philosophers was to find the durability and stability (the unity, the being, the whole), necessary for understanding of the universe with its ever ongoing changes (plurality, birth and termination of cases).

Culture, Western Culture, Why we must learn from each other?, p. 35

² G.E.R.Lloyd: *Two types of argumentation in early Greek thought*, p. 1

There is a strong ontological aspect in the Western thought. Greeks with their perseverance and insistence in search for truth through logical procedures adopted ultimately idealistic dualism as an important philosophy of life and the religion that has lasted thousands of years in various forms. As a result, the western approaches and preferences become more abstract, theoretical, atomic, rational, seeking substance of things. It was only after Enlightenment that more inclusive perspectives on thought were opened. Even then dualistic thinking continued to affect the Western attitudes.

In terms of methodological approach, western thinking is analytical with inherent reductionist procedures and anatomical analyzes on elements of the whole in order to understand the whole through its components while solely relying on logical procedures. The humanity must be highly grateful to early Greeks for their immense contribution in the field of mathematics, science, philosophy and political science.

The Roman Empire continued on the Greek civilization and further developed Greek arts, literature, philosophy, adapted the Jewish ethical system, the new Christian religion, absorbed Babel astronomy and astrology, the cultural elements of Persia, Egypt and other Eastern civilizations. The Romans created the Greco-Roman synthesis, a rich mix of cultural elements that formed two millennia Western tradition.

3.2 China: „Way seek-

ers“ and tradition of memorizing classic works

Institutional framework of the birth of Chinese thought was completely different. In China, the authority of Confucius was accepted as an axiom, as a Canon, as the eternal truth that can't be questioned. Official Confucian classics prestige was enormous, although medicine, astronomy and mathematics deserved also considerable status. Education was in this context the issue of conservation, interpretation and appreciation of classical texts and in addition to that - the way to a career in the ranks of well-paid administrators and provincial councilors to the supreme ruler and ministers.³ The authority was not achieved through the institution of public discussion, as in ancient Greece, but by the position in the administrative machinery, into which the scholar was positioned based on the results of state tests. These examinations were based on memorizing Confucian Analects - the ability to reproduce, understand and to interpret the text - but not going into thinking beyond the content of the text.

The Chinese long accepted the fact that the only constant in the world is the change. This was for them the apparent reality and they were seeking the way to accommodate this phenomenon. The Chinese did not ask questions “what” is the essence of the world. They were not preoccupied with the goal of providing rational accounts of reality

3 G.E.R.Lloyd: *The Ambitious of Curiosity, Understanding the World in Ancient Greece and China*, p. 133-135

but raised “where” questions - where is the Way of the harmony with the Nature in order to get the effective functioning of the society.

Eastern thinkers considered the thinking not as a process of abstract reasoning, but more as an activity whose immediate result should yield into practical use to society. In contrast to the Greeks they sought to understand the world more through experience than seeking explanations of the world finding theories that stands behind it. For them the reality was a concept based on a concrete observation and an empirical knowledge of the world was a kind of experiential know-how.

There is absence of ontological imperatives in Chinese mind. Chinese thinkers do not perceive any “Being” or “One” behind the reality, only Universe – the phenomenon that is universal and omnipresent. Chinese wisdom has no need for the idea of God. There is only an ever-changing processional regularity. This inclination of considerations caused the Chinese approach and orientation of thoughts tend to practical solutions and correlations.

Chinese thought is neither analytically nor theoretically inclined but rather very pragmatic. Chinese mind has no tendency to theorize. What is typical for her are considerations in terms of respective analogies and she is prone to see things contextually, through more feminist than muscular eyes. It is avoiding abstract concepts, exclusive formal logic is not her stronghold, rather is synthetic than analytic

and showing a lot of intuitive and instinctive aspects. Therefore Chinese attitudes and thought preferences tend to be practical and correlative.

In opposition to the western reductionism Eastern thought is a holistic, pays more attention to the context, to the connections and coherence. She is interested in understanding the whole complex in its context, not through its elements. The whole is in Chinese thinking more than a summary of its components while relationship among elements are so complex and complicated that even through the deepest analysis of these elements (reductionist method typical for the Western thinking) it is impossible to understand the complex whole.

Chinese thought manifests tolerance for contradictions and conflicts, and unlike prevailing majority of the Western philosophy schools it does not perceive the “opposites” (positive pole versus negative pole) as incompatible standing against each other, but as complementary and interdependent variables. In other words, he is looking for integrity and solutions in practical life in which two opposites can exist in symbiosis.

Based on thinking inclinations the study distinguishes Western philosophers as “Truth seekers” and Eastern thinkers as “Way seekers”.⁴ The contrast is significant. Different thinking approaches affected worldviews and key relationship concepts in both cultures.

4 Tai P. Ng, PhD: *Chinese Culture, Western Culture, Why we must learn from each other?*, p. 14

4 Key concepts of interactions: Homo-Ethico-Politicus vs Homo-Spiritus-Religiosus

Understanding of the differences in thinking between East and West needs to be based primarily on the different system approaches of the man with his environment/nature and man's relationship with man. These differences manifest themselves in a variety of contradictory concepts, for instance holistic versus reductionist approach, perceptions of opposites in conflicted versus complementary way, consciousness factor versus face protection, communitarian versus individualistic approach, order versus revolt in society evolution, rule of law versus kinship relationship in public affairs, people's obligations versus people's rights, pragmatism versus ontological thinking, formalism versus straightforward behavior, high context versus low context perception, substance versus object as well as different role of the trust, justice, harmony in the governing schemes of society and some other differentiating principles.

4.1 Human – Nature relationship (ontological questions)

Relationship with Nature is foundational and acts as a backdrop for finite relationships for the civil society.⁵

Western culture, in searching for answers to the most fundamental

question of human existence and the relationship between man and nature, emphasized on the concept of "separation" of mind from body resulting in the separation of man from nature. Traditional western view of human nature was heavily influenced by the religion. Western worship of spirit has not paid enough critical attention to the interpretation of human nature and only Post - Enlightenment period brought the changes.

In contrast, the East considered the man as a whole, as an embodied microcosm of the universe, a part of the nature, instead of a spirit being. The fundamental was the endeavor for harmony of relationship in the nature as well as in

the society. That is why the relationship between man and nature was conceptualized by "Tao" – "The Way". It serves a similar role as the Gods of the West in the sense of relationship between man and nature but the East focused on the question of human nature instead of ontological issues.

Harmony in the concept of Tao can be best explained by the principle of polarity "Yin - Yang", which explains these two poles as two complementary factors, standing for all movements of the nature. Western culture, unlike the East, characterizes polarity not as two complementary, but as two separate opposing factors. Such vision of reality greatly influenced

the Chinese conceptualization of values and determined the approach to many aspects of life, including social institutions. This makes the Confucian worldview more organic and harmonious, preferring ethics of social relations instead of seeking supernatural phenomena, spirituality and religion. Mankind is considered simply as an integral part of the nature.

In contrast to the East, transcendent questions in the Western thought are stretching almost through the entire Western history and the issues of the creation of the universe and search for "Creator" of nature were formalized in the institution of religion.

If to compare the difference between East and West approaches concerning the relationship of the man and nature, the difference is that Tao is a concept of harmonization of the man and nature while God is above nature and by this standing, in a certain sense, separates humans from nature.

The perception of these differences between East and West are of paramount importance for organizing the relationships in civil society in Chinese and Western cultures.

4.2 Human – Human relationships (interpersonal relationships)

4.2.1 Role of the ethics in Confucian society

Confucian people's relations are totally different from the Western world.

⁵ Y.J.Choi: *East and West: Confucianism and Christianity*, p. 31

East seeks to instill ethics in human relations for the maintenance of the order in society without any institution of supernatural being and without religion. On the other hand, the West and Christianity with the concept of the law of God and the faith in the afterlife bring to their civilization theological character.

The centerpiece of the concept of human relations of the East is the role of ethics in Chinese society. The basis of this ethics is the moral integrity of every person, including the ruler of the country. The appeal to the concept of morality and the duties behavior of every individual in the vertically hierarchical social bonds is a control element management of public affairs. This provides the key to understanding the high objectives of Confucianism, relationships among people, between individuals and families, as well as between the individual and society. Each of these relationships mimics Regulations of Universe.

The basic unit in ancient Chinese society, in contrast to the West, was a family, rather than individual. The family is the most important aspect of a person's life in the East, the foundation of one's identity, one's morality, and the source of the meaning of the life. The ideal Confucian "Six Relations" (ruler/subject, parent/child, husband/wife, older/younger brother, teacher/pupil and between friends) are considered the basis of all social connections. Three out of six are found within the family that is a kind of testament to the importance of family in Confucian society.

Confucian world, society and the state are modeled as an extension of the family. Governance of the state follows this model – the leader functions as the father, the head of the family, and all citizens as his children.

Suppression of individual interests to the interest of the group is the natural moral ethics of Confucianism. The Chinese do not understand the emphasis of individual freedoms, they understand only the interest which requires a functioning unit, to which everything should be subordinate. The society is seen as an analogy of the human body. This works only if every human body-organ performs its duties properly. Once the body organs begin to function without control (analogy of expression of individual freedom) the human body as a whole will collapse. Therefore the first and foremost duty in Confucian society is to harmonize relations by implementa-

tion of the obligations of all individuals and groups within the established hierarchy relations. The interests of individuals have no place in such society, only the interests of groups and higher units. This is the essence of ethical principles of Confucianism. Therefore, the concept of individual human rights in Chinese society is considered by Chinese as a foreign element, "imported" from the West and despite the gradual modernization of China it is still considered that it "does not fit" the so-called Confucian tradition.

4.2.2 Role of the consciousness in the Western culture

Code of Ethics in the Confucian society was the determining factor, and the adherence to prescribed rituals fulfill in this regard an important function. Society life represents a set of rules and expectations of behavior of each subject according to established rules. Who swerved from

this prescribed model of social interaction, was losing his face in front of others. Confucian society can therefore be described as "a culture of saving face" or as a "culture of shame" because the general pressure to comply with the Code of Ethics was so large that its failure to respect amount to shame.

The West, whose civilization values are based on Judeo-Christian traditions, was long-term building spiritual Institution and within this institution the "culture of conscience" based on spiritual approaches. Moral and ethical code of society was based on responsibility of the conduct in the sight of God, who controls everything and sees everything. It meant the appeal to the observance of morality institution in front of the Supreme Creator who will judge the actions of individuals in the end, and not the appeal to respect moral code measured by other members of society. No

shame in front of others, but conscience before God has become a determining factor in the behavior of the individual and the religion became an institution that had this man's relationship with God to cultivate and to guard. Regardless of whether one is alone or in the eyes of others, in both normal and problematic situations, this spiritual approach preached the man always to appeal to his/her conscience and to ask whether it is right what he conducts. His conscience as a God's hand is a communication tool with an invisible God to whom the man will confess his/her acts.

History shows that despite these concepts proclaimed by East and West, their ideals passed through periods of deep crisis and both cultures in implementation of their ideals they slipped into deformation scales. What is important, however, is that thought preferences of both cultures resulted in two very important and highly topical issues that East and West still perceive in cardinal difference way.

The first is the relationship to freedoms and rights of the individual, the other issue relates to questions of correlations.

The essence of the difference in respect of individual freedoms is that Chinese society in general emphasizes the obligations of individuals, while the West emphasizes his rights.

In matters of correlations the Western culture is looking for differences between the body and mind, the existence and non-existence, the individual and society, the society and state, the man and

nature. The Chinese culture strives to seek coexistence, integrity, unity, harmony, mutual respect of all things in nature and finding connectivity between the past, present and future.

Chinese mind along the way tended to look for the ideal in the past, so for example, its architecture, in principle, copies the past buildings and is not as diverse as architecture of Western culture, which is highly diverse and rich in architectural styles, reflecting the future oriented mind through innovation attitude. One can also see beyond that a kind of Confucian effort of Chinese society for the preservation of society and stability and rejection of social changes, while in Western culture there were in opposite way, the social movements that have become the driving force of progress.

Taking into account the characteristics of the intellectual orientations, Confucian society can be described as a community of Homo Ethico-Politicus and Western societies as Homo Spiritus-Religiosus.⁶

The end of the article in the next issue of the „UA Foreign Affairs“

Bibliography:

1. G.E.R. Lloyd: *Disciplines in the making*. Oxford University Press 2009.
2. G.E.R. Lloyd: *The Ambitions of Curiosity, Understanding the World in Ancient Greece and China*. Cambridge University Press, 2002.
3. G.E.R. Lloyd: *Polarity and Analogy*. Bristol Classical Press, 1992.
4. David Harvey: *Justice, Nature and the Geography of*
- 6 Y.J. Choi: *East and West: Man vs Spirit*, p. 114

Difference. Blackwell Publishing 1996.

5. W.M. Theodore De Bary: *Asian Values and Human Rights*. Harvard University Press, 1998.

6. René Guénon: *East and West*. Sophia Perennis, 2001.

7. W.M. Theodore Bary and Tu Wei Ming: *Confucianism and Human Rights*. Columbia University Press, 1997.

8. Wayne Christuado, Heung Wah Wong, Sun Youzhong: *Order and Revolt*, Bridge21 Publications, 2014.

9. Joseph Chan: *Confucian Perfectionism*. Princeton University Press, 2014

10. Jeffrey L. Richey: *Teaching Confucianism*, Oxford University Press, 2008.

11. Richard E. Nisbett: *The Geography of Thought*, Nicholas Brealey Publishing, 2005.

Dr. Milan LAJČIAK,
Ambassador of the Slovak Republic to the Republic of Korea
Закінчення у наступному номері.

АННОТАЦИЯ

Хотя в настоящее время глобализация устраняет и размывает различия между культурами в различных регионах мира, различия в наклонностях и предпочтениях в мышлении между Востоком и Западом, исторически сложившиеся культурные особенности и различные иерархии ценностей играют важную роль в подходе к решению актуальных проблем в наше время.

Особенности специфики восприятия мира, отношение к окружающей среде, организация человеческих отношений, роль социально-экономических аспектов и модель управления государственными делами, принятая сегодня на Востоке и Западе, настолько ощутимы, что мы можем говорить о различных географиях мысли.

Это становится особенно заметным при сопоставлении западной культуры со взглядами общества конфуцианской Восточной Азии. Это отражается не только на отдельных позициях, но и в системных подходах, которые являются своего рода формой идентификации коллективного сознания этих культур.

В некоторых случаях эти подходы и восприятия противоречивы и могут быть сопоставлены с помощью метода "против", что включает в себя такие антагонистические пары понятий: индивидуальность и общество, целостность и редукционистские решения, общественный порядок и гражданское сопротивление, обязанности и права, прагматизм и онтологические убеждения, конфликтующее и дополняющее друг друга восприятие мира и др.

Данная статья стремится внести свой вклад в понимание этих конфликтующих концепций и помочь в создании моста взаимопонимания между двумя цивилизационными сферами.

Ключевые слова: конфуцианство, инкубаторы западной и восточной мысли, ключевые концепции взаимодействия, "искатели истины", "путь искателей", "человек этико-политический", "человек духовно-религиозный", схемы управления, последствия для современного мира.

SUMMARY

Although the current globalization eliminates and blurs the differences between cultures in different regions of the world, different inclinations and preferences in thinking between East and West, historically grounded cultural specificities and different hierarchy of values play an important role in the approach to solving current problems of our time. Differences in perception of the world in relation to its surroundings, organization of human relations, emphasis on socio-economic aspects and models of management of public affairs are between East and West so great that we can talk about different geography of thought. This is particularly the comparison of Western culture and Confucian East Asian societies. It is reflected not only at the individual positions, but at system approaches that are a kind of form of identification of the collective consciousness of these cultures. In some cases these approaches and perception are contradictory and can be compared by the methods of "versus". It includes topics such as individuality versus community, holistic versus reductionist solutions, social order versus revolt, responsibilities versus rights, pragmatism versus ontological beliefs, conflicting versus complementary perception of the world and other concepts. The work seeks to contribute to the understanding of these divergent concepts and help bridging model approaches between the two spheres of civilization.

Keywords: Confucianism, incubators of Western and Eastern thought, key concepts of interaction, "Truth seekers", "Way seekers", "Homo Ethico-Politicus", "Homo Spiritus-Religiosus", governance schemes, implications for today's world

Східне партнерство ЄС в сучасних реаліях: проблеми і перспективи

Частина I

Після завершення «великого розширення» у 2004 р. Європейський Союз започаткував Європейську політику сусідства (далі – ЄПС) щодо його східних і південних сусідів, метою якої, за словами тодішнього голови Єврокомісії Романо Проді, було створення «кільця друзів» навколо ЄС. Через 10 років у вересні 2014 р. впливовий британський журнал «Економіст» трохи грубо, але точно констатував, що ЄС оточений «вогняним кільцем» на своїх східних і південних околицях замість «кільця друзів», яке він намагався побудувати навколо себе протягом попереднього десятиліття [1]. На Сході ревізіоністська політика Росії кидає виклик не тільки основам безпеки європейського континенту, а й є загрозою усьому міжнародному порядку. На Півдні розпад Лівії, громадянська війна в Сирії, підйом Ісламської держави та безліч інших політичних, економічних та безпекових проблем зруйнували почуття безпеки і кинули нові виклики для об'єднаної Європи (передусім, міграційна криза та тероризм) із цього флангу. Як зазначив К. Більдт у своєму виступі в Центрі стратегічних і міжнародних досліджень (Вашингтон) у квітні 2015 р., слова, сказані Р. Проді у 2003 р., більше не звучать правдоподібно [2, с. 3].

Дійсно, і реальність, і сприйняття Європейським Союзом сусідніх країн та регіонів різко змінилися протягом останніх кількох років, що спонукало до всеосяжного перегляду загальних підходів і конкретних інструментів ЄС у відносинах із сусідами. «Арабська весна» викликала перше переосмислення Європейської політики сусідства. Основні пріоритети оновленої ЄПС було окреслено в повідомленні Європейської Комісії під назвою «Нова відповідь на зміни у країнах-сусідах» [3], оприлюдненому 25 травня 2011 року. Однак, як вказує директор Інституту безпекових досліджень Європейського Союзу (Париж) А. Міссіролі, незначного збільшення обсягу фінансування ЄПС у наступні роки виявилось недостатньо, щоб конкурувати зі значними ресурсами, вкладеними іншими регіональними гравцями (монархіями Перської затоки або Росією). Економічна криза зробила ЄС ще менш поступливим у питанні відкриття європейських ринків для товарів із сусідніх країн, а міграційна криза не лише додала нових викликів у сфері безпеки ЄС, а й поставила під сумнів перспективи лібералізації візового режиму з країнами-партнерами [4, с. 10]. Це звело нанівець можливості повного використання потенціалу оновленої політики сусідства.

УДК 32(477)(4-672ЄС)

Summary

The effectiveness and prospects of the European Union project called «Eastern Partnership» in the context of experience of the initiative and contemporary geopolitical realities in Europe are analyzed. Conclusions on the need for a new concept of modern eastern EU policy are made.

Keywords: Eastern Partnership, European Union, eastern neighbours, association agreement, reforms.

У той же час на Вільнюському саміті 28-29 листопада 2013 р. було завдано нищівної поразки Східному партнерству (далі – СП) – спочатку Вірменія відмовилась від продовження роботи над підготовкою Угоди про асоціацію з ЄС, а за нею Україна – геополітично ключова держава регіону, більша (за кількістю населення й ВВП) від решти п'яти країн СП разом узятих – відмовилась підписувати вже готову угоду. Далі – гірше: анексія Росією Криму і російсько-український конфлікт на Донбасі, який вибухнув у 2014 році, радикально змінили ситуацію у Східній Європі, і найбільш зловісно – у сфері безпеки.

Під впливом зазначених чинників керівництво ЄС ініціювало повне «перезавантаження» ЄПС, результатом чого стало спільне повідомлення Європейської Комісії та Високого представника з питань закордонних справ і політики безпеки про «Перегляд Європейської політики сусідства», оприлюднене 18 листопада 2015 р. [5]. Згідно із задекларованим у ньому новим підходом стабілізація, диференціація та більше спільне залучення ЄС та країн-сусідів будуть

головними політичними пріоритетами ЄПС. Робиться новий акцент на активізації роботи з країнами-партнерами у безпековому секторі – переважно щодо політик із запобігання конфліктам, боротьби проти тероризму та протистояння радикалізації. Іншими пріоритетами є, з одного боку, безпека і мобільність на законних підставах, а з другого – боротьба проти нерегулярної міграції, торгівлі людьми та контрабанди. ЄПС також мобілізує зусилля задля підтримки економічного та соціального розвитку країн-партнерів, збільшення можливостей працевлаштування для молоді, що буде серед ключових заходів з економічної стабілізації [5].

Все це разом засвідчує помітні зміни в політиці сусідства – майже в усьому, крім її назви, хоча ребрендинг ЄПС і надання їй більш належного фінансування залишаються бажаними напрямками її трансформації на довшу перспективу [4, с. 11]. Є також інші питання і варіанти, які сьогодні обговорюються в державах-членах та країнах-партнерах, щодо нових пріоритетів та форм майбутніх відносин ЄС з країнами-сусідами.

Програма Східного партнерства ЄС сьогодні стикається з трьома основними проблемами:

- 1) вплив Росії, який є протидією європейському впливові ЄС у регіоні: ця проблема стосується не лише прагнення РФ впливати на внутрішню політику і визначати зовнішньополітичний вибір держав СП, а й дебатів у рамках ЄС щодо того, чи може (повинне) СП порушувати наявний баланс сил у регіоні, який Росія вважає своєю «канонічною територією», а також неформального права вето РФ на рішення ЄС, що стосуються відповідних країн;
- 2) відсутність реальних стимулів з боку ЄС для підтримки внутрішніх реформ у країнах-партнерах: в обмін на політичні та економічні реформи і прийняття правил ЄС (процес надзвичайно складний і дорогий) країнам-партнерам пропонують тільки інтеграцію у внутрішній ринок ЄС, а не повноправне членство в Союзі, це викликає сумніви щодо того, чи витрати на адаптацію до норм ЄС не будуть вищими, ніж пропонувані ЄС стимули;
- 3) брак інструментів реагування на проблеми жорсткої безпеки в регіоні: СП було побудоване за принципом «десекуритизації», тобто обмеженого втручання в питання «жорсткої безпеки», в тому числі і в регіонах сепаратизму саме в цій сфері ситуація останніми роками значно погіршилася, проявами чого стали спалах у

2008 р. російсько-грузинської війни, визнання Росією самопроголошених республік Абхазії і Південної Осетії, військова анексія Криму Росією та війна на Сході України.

Розглянемо ці проблеми докладніше.

Вплив Росії. Ще від часу появи ЄПС, а згодом СП, Росія не приховувала своєї стурбованості тим, що із поширенням європейських стандартів у Східній Європі вона неминуче тяжітиме до ЄС. Запроваджуючи ЄПС Європейський Союз проник у регіон, який Москва розглядає як зону її життєво важливих національних інтересів. Відтоді у пострадянській Східній Європі сформувався простір міжнародної конкуренції за вплив між двома центрами сили – європейським і російським, де «європейське сусідство», у сенсі ЄПС/СП, накладається на російське «близьке зарубіжжя». Росія почала шукати заходів, щоб зупинити європейську інтеграцію країн СП [детальніше див.: 6].

Традиційні інструменти, що застосовує Росія з метою запобігти поширенню західних цінностей і стандартів на пострадянському просторі та виходу країн СП з її сфери впливу, – це торгові санкції, обмеження на експорт енергоресурсів, вплив на внутрішні політичні процеси

через своїх агентів, ескалація «заморожених конфліктів», підтримка місцевих сепаратистів, військове втручання. Крім того, прискорилося формування альтернативного інтеграційного простору у вигляді Євразійського економічного союзу. Немає жодного сумніву в тому, що ініціативи з поглиблення інтеграційних процесів на пострадянському просторі після 2008 р. (Митний союз Білорусі, Казахстану і Росії у 2010 р., Євразійський економічний союз у 2015 р.) були відповіддю на започаткування СП. Хоча останнє не було вигадане проти Росії – навпаки, програма була сконструйована таким чином, щоб уникнути конфронтації з нею, бо виявилось, що будь-яка євросоюзівська активність у Східній Європі сприймається Москвою вороже. Попри слабку економічну базу Євразійський економічний союз має жорсткішу організаційну структуру, ніж його попередники, і проект фактично реалізується. Більше того, Росія розглядає його як реальний інструмент реінтеграції пострадянського простору, включно з країнами, що є учасниками СП (на сьогодні Білорусь і Вірменія).

Незважаючи на ці заходи Росії, в кінці червня 2014 року ЄС зробив історичний крок, підписавши угоди про асоціацію, включно з поглибленою і всеохопною зоною вільної торгівлі, з Грузією, Молдовою, Україною. Але з огляду на публічні побоювання Росії, що угода про вільну торгівлю України з ЄС матиме негативний вплив на її економіку, ще навесні

було започатковано тристоронні консультації ЄС-Росія-Україна на міжвідомчому рівні для обговорення цього питання, і в умовах ескалації конфлікту в Україні, її великих втрат у боротьбі проти російсько-терористичних військ та важкого економічного становища, 12 вересня 2014 року Європейський Союз вирішив відкласти початок реалізації найважливішої – економічної – частини угоди про асоціацію на 14 місяців. Відтермінування до 1 січня 2016 року набуття чинності розділу про вільну торгівлю засвідчило той факт, що Росія стала неформальним гравцем із правом вето в двосторонніх відносинах між Україною і ЄС [7, с. 12]. Подібна безпрецедентна практика, коли набуття чинності двосторонньої угоди між ЄС та іншою країною обговорювалось із третьою стороною, є загрозою для всієї політики СП. Це створило небезпечний прецедент, оскільки Москва стала третьою стороною, яка безпосередньо впливає на двосторонні відносини ЄС і країни-партнера.

У контексті прагнення Росії набутти неформальне право вето щодо рішень ЄС (і будь-якого взагалі) стосовно держав пострадянського простору в деяких країнах ЄС поширеним є уявлення про те, що політика СП порушила баланс сил у Східній Європі, тому Росія була змушена захищати себе і робити кроки, аби відновити його. Це й викликало агресивні дії Росії на території України. Подібні міркування притаманні навіть деяким досить авторитетним дослідникам з іншого боку Атлантики. Наприклад,

професор Дж. Міршаймер з Університету Чикаго (відомий представник нео-реалізму) стверджує, що США та їх європейські союзники, які вели надміру активну політику в регіоні, в першу чергу відповідалі за кризу в Україні, а не Росія: «Захід рухається на задній двір Росії і загрожує її основним стратегічним інтересам». За словами вченого, конфлікт доводить, що «європейські лідери та США схилили у спробі перетворити Україну в західну фортецю на кордоні Росії. Тепер, коли наслідки цього стали очевидними, було б ще більшою помилкою продовжувати цю ганебну політику. Тому єдиним рішенням є відновлення балансу сил, визнання впливу Росії і призупинення ініціатив НАТО і ЄС у регіоні» [8]. Подібні, хоч і менш грубі, висловлювання, неодноразово лунали і з вуст одного з найвидатніших сучасних геостратегів Г. Кіссінджера: «Захід повинен зрозуміти, що для Росії Україна ніколи не може бути просто закордоном» [9].

Проте такий підхід, по-перше, заперечує можливість держав Східної Європи та Південного Кавказу самостійно визначати своє майбутнє, а, по-друге, Європейському Союзу – самостійно формувати рамки політики щодо його найближчого сусідства, в тому числі підписувати з ними торговельні чи інші угоди.

Таким чином, хоча Росія й не бере участі в СП, вона виразно впливає на його порядок денний. Це підтверджується частково успішною кампанією РФ із саботування процесу асоціації ЄС із його східними сусідами. Ретельно

продуманий пакет заходів мав наслідком кардинальну зміну в зовнішньополітичному курсі Вірменії, «вільнюську» відмову України від підписання угоди про асоціацію з ЄС, відтермінування набуття чинності цієї угоди. Притаманна східній політиці ЄС в останні десятиліття стратегія «не створювати проблем у відносинах з Росією» виявилася невдалою з точки зору її результатів. Попри небажання ЄС конфліктувати з Росією, зіткнення з нею неминуче.

Якщо ЄС і цього разу – після анексії Росією Криму і військової агресії в Східній Україні – повернеться до принципу «бізнес як завжди» (нормалізації економічних відносин, зняття санкцій і відновлення політичного діалогу) у відносинах із Росією (як зробив це після російсько-грузинського конфлікту 2008 року), це означатиме, що він готовий терпіти будь-яку російську поведінку за умовною червоною лінією, намальованою Кремлем на карті Європи, і визнає за нею право вето в регіоні.

Якщо ж ЄС не бажає повторювати помилку 2008 року, тоді санкції та інші обмежувальні заходи

щодо РФ мають бути збережені, доки не зміняться умови, які призвели до їх впровадження. Від позиції ЄС, його готовності й рішучості сприймати Росію (і держави СП) такими, як вони є, й відповідно до цього вибудовувати свою політику, залежить не лише подальша життєздатність Спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС, майбутнє СП, а й багато в чому – розширення простору демократії, верховенства права та економічних свобод на європейському континенті. Трансформація СП вимагає врахування «больових точок», які залишають країни-партнери відкритими для російського впливу, та формування відповідних позицій на рівні ЄС. Якщо ЄС має безпосередній інтерес до мінімізації впливу Росії в країнах СП, то кращим способом цього буде допомогти їм «нарощувати» свою незалежність і чинити опір спробам Росії зазіхнути на їхній суверенітет, відкидаючи будь-яку можливість для Росії здобути неофіційне право вето у питаннях співробітництва між ЄС і державами СП.

Стимули для реформ.

Стимули, які ЄС пропонує в рамках СП, тради-

ційно формуються як «три Ms»: гроші, ринки і мобільність («three Ms»: Money, Markets and Mobility) [10, с. 15]. Вони пропонуються в рамках угод про асоціацію, які оформили орієнтири для законодавчих і економічних реформ з метою переходу до правил і стандартів ЄС: фінансова допомога ЄС для здійснення реформ; доступ до спільного ринку ЄС (його певної частки), який передбачається в рамках поглиблених і всеосяжних зон вільної торгівлі за умови законодавчого і технічного узгодження; мобільність – поступові кроки в напрямку лібералізації візового режиму.

Однак у ході реалізації СП стало зрозуміло, що хоча окремі країни і продемонстрували більш чи менш відчутний прогрес у здійсненні тих чи інших положень програми, в цілому це не призвело до відчутних внутрішніх трансформацій у країнах Східної Європи. Згідно з оцінками Freedom House (див. табл. 1) індекс свободи в країнах-партнерах в ході реалізації СП залишився на колишньому рівні, в той час як в деяких країнах, наприклад в Азербайджані та Україні, навіть знизився. Країни, які були нестійкими і неконсолідованими демократіями десять років тому, такими і залишилися. Грузія, Молдова, Україна розпочали з 3,5 балу десять років тому, і їх оцінка дещо покращилася до 3 (нижча оцінка демонструє кращу ситуацію в діапазоні від 1 до 7). За останні десятиліття вони пережили бурхливі політичні зміни, проте, в основному, їх політичні системи не змінилися.

Таблиця 1 [11]

Індекс свободи в країнах СП у 2004-2015 роках

Країна	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Вірменія	4	4,5	4,5	4,5	4,5	5	5	5	5	4,5	4,5	4,5
Азербайджан	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	6	6
Грузія	4,5	3,5	3	3	4	4	4	3,5	3,5	3	3	3
Білорусь	6	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5
Молдова	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	4	3,5	3	3	3	3	3
Україна	4	3,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	3	3,5	3,5	3,5	3

Білорусь, Азербайджан і Вірменія впродовж усього розглядуваного періоду мають вкорінені авторитарні політичні системи, в яких перспектива приходу опозиційних сил до влади шляхом виборів здається все більш і більш примарною.

СП залишається слабким інструментом для трансформації регіону на схід від ЄС. Основне обмеження цієї політики випливає не стільки з якості програм, проектів, механізмів чи навіть обсягу залучених ресурсів, скільки з самої її сутності, яка полягає в альтернативності політиці розширення, а відтак – відсутності найважливішого стимулу, який би підштовхував партнерів ЄС до необхідних змін, – перспективи членства. СП, як і політика розширення, базується на обумовленості (щоб отримати «х»), ви повинні зробити «у»), але його основні стимули – вільна торгівля й вільне пересування населення – не є настільки привабливими, як повноправне членство в ЄС, а доступна фінансова допомога недостатня, щоб компенсувати зацікавлення сторонам витрати на всеосяжні реформи. Відомі німецькі європейці Ф. Шимельфенніг та Х. Шольц взагалі стверджують, що через відсут-

ність перспективи членства дія обумовленості в рамках ЄПС приречена на провал [12, с. 3].

**(Завершення матеріалу
читайте у наступному
числі «З.С.»)**

Список використаних джерел:

1. Europe's ring of fire [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.economist.com/news/europe/21618846-european-unions-neighbourhood-more-troubledever-europes-ring-fire>
2. Europe Surrounded Not by a Ring of Friends – But by a Ring of Fire. Statesman Laureate Lecture Carl Bildt. Center for Strategic and International Studies, Washington, April 29, 2015 [Electronic resource]. – Access mode: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-ublic/legacy_files/files/publication/150429_Bildt.pdf
3. A New Response to a Changing Neighbourhood. Joint Communication by the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and the European Commission. – Brussels, 25 May 2011 [Electronic resource]. – Access mode: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf
4. Gaub F., Popescu N. The EU Neighbours 1995-2015: shades of grey : chaillot papers / Florence Gaub, Nicu Popescu ; European Union Institute for Security Studies. Paris, December 2015. – 72 p.
5. Review of the European Neighbourhood Policy. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social

Committee and the Committee of the Regions. – Brussels, 18.11.2015 [Electronic resource]. – Access mode: http://eeas.europa.eu/enp/documents/2015/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

6. Сидорук Т. В. Східна Європа як поле геополітичної конфронтації між Росією і Європейським Союзом / Т. В. Сидорук // Панорама політологічних студій : Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2015. – Вип. 13. – С. 47-55.

7. Eastern Partnership in a Changed Security Environment: New Incentives for Reform : Study / L. Kasčiūnas, V. Ivanauskas, V. Keršanskas, L. Kojala. – Vilnius, November 2014. – 31 p.

8. Mearsheimer John J. Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.foreignaffairs.com/articles/141769/john-j-mearsheimer/why-the-ukraine-crisis-is-the-west-s-fault>

9. Kissinger H. To settle the Ukraine crisis, start at the end

[Electronic resource]. – Access mode: http://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html

10. Eastern Partnership in a Changed Security Environment: New Incentives for Reform : Study / L. Kasčiūnas, V. Ivanauskas, V. Keršanskas, L. Kojala. – Vilnius, November 2014. – 31 p.

11. Freedom House [Electronic resource]. – Access mode: <https://freedomhouse.org/report-types/nations-transit>

12. Schimmelfennig F. EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood: Conditionality, Economic Development, and Linkage. Paper for EUSA Biennial Conference / F. Schimmelfennig, H. Scholtz. – Montreal, 2007. – 31 p.

Тетяна СИДОРУК,
доктор політичних наук,
доцент, Національний
університет «Острозька
академія»

АНОТАЦІЯ

Дано оцінки ефективності та перспективності проекту Європейського Союзу під назвою «Східне партнерство» в контексті досвіду його реалізації та сучасних геополітичних реалій у Європі. Сформульовано висновки щодо потреби перегляду концепції сучасної східної політики ЄС.

Ключові слова: Східне партнерство, Європейський Союз, східні сусіди, угода про асоціацію, реформи.

АННОТАЦИЯ

Даны оценки эффективности и перспективности проекта Европейского Союза под названием «Восточное партнерство» в контексте опыта его реализации и современных геополитических реалий в Европе. Сформулированы выводы о необходимости пересмотра концепции современной восточной политики ЕС.

Ключевые слова: Восточное партнерство, Европейский Союз, восточные соседи, соглашение об ассоциации, реформы.

National economy as a driving force behind foreign policy of South-East Asian countries

УДК 327:94

Many Eastern European researchers and experts on South-Eastern Asia usually view countries from this region as more inward oriented, rather than focused on developing their foreign policy. This is seen as the result of the same cultural upbringing, which in the past guided some countries, like Japan, toward isolationism.

Although it may have been the case many years ago, nowadays countries from this region are actively engaged in global society – their foreign policy stance is more important than ever. But none the less their past had a noticeable effect on how they approach international politics. This specialized approach to foreign policy making can only be described as “Nation first”. At the core of it are national identity and national economy. Formation of the foreign policy is preceded by the national economic development plan and the policy forms a tool that will benefit further national development.

The main principle of forming national economic policy is heavily reliant on the nation as the main guiding force of the economic development, not enterprise. Governments of these countries choose an active role in the process of economic modernization aimed at entrenching and expanding national positions on international arena, increasing its economic and politi-

cal competitiveness.

Such interventionist nature of these governments was caused by global liberalization of world markets and diminishing role of government in developed nations. Countries like Japan, South Korea, and Taiwan use strong governments that apply political force to help national enterprises in the foreign markets to their competitive advantage. Countries also apply allowable barriers and incentives in order to guide foreign investors to struggling sectors of economy and to prevent pressure on other, where national enterprises struggle.

Many countries of the region managed to modernize their economies through foreign investment. Unfortunately FDIs constituted a really big share of their GDP, which negatively affected internal consumption and made their national

Анотація
У статті йдеться про інтравертну специфіку зовнішньої політики східно-азійських країн, що відображає особливості їхніх внутрішньо- та зовнішньоекономічних стратегій. Робиться висновок про те, що політичний потенціал країн цього регіону забезпечується раціонально вибудованою політикою економічної експансії. Така політика можлива завдяки використанню інструментів державного регулювання національної економіки як єдиного цілого.
Ключові слова: інтравертна політика, експансивна політика, специфіка державного регулювання, національні економічні стратегії.

policy sensitive to external influences. On the other hand, FDI-centric approach guaranteed fast economic growth, fast expansion to foreign markets and regional economic leadership in the future.

It is worth noting that USA at the start of the 60s also focused on attracting more foreign investments to promote creation of America as a global market place. Similar policy was taking place in the 80s. But because government also didn't have a nationwide program of stimulating local companies to expand outwards, this policy didn't have such a drastic effect on the nature of American enterprise and

just made internal markets really tight for national companies. Thus the credit based economy of today was born.

Another defining feature of the development of South-Eastern Asian countries was a two stage development method utilized by the governments. First step was pinpointing leaders of the industry and fortifying their positions on the internal markets. Next step was to force them to expand outward through various economic and political incentives, thus creating national international corporations still deeply rooted in domestic market.

The usual tools of the trade used by the government in these cases (like in Japan, South Korea, Singapore) was removal of barriers for certain companies on their way toward internationalization and then using national political and financial capital to stimulate their foreign growth. Usually internal methods included applying direct political pressure on heads of companies, lobbying, introduction of specific laws that hindered business of disobedient enterprises, directing government investments, decreasing tar-

iffs for equipment and materials required for production and increasing tariffs for competing products, adjusting rates and so on.

Banks also played an important role in stimulating outward growth of business. The government can take the reins of control here as well by influencing rates and directing loans. As mentioned before, USA chose to increase lending to national companies in the 80s due to inflation growth and fall in production which in many cases replaced income and caused further economic stagnation and growth of debt. Asian countries prefer for their enterprises to rely on own capital and provide lending that will not exceed income. This also helped companies to rely less on share capital and removed another way companies could be influenced externally.

World Bank noted this specific, mentioning in its report that share markets in these countries developed late and didn't contribute as much to their growth and expansion as it did in western countries [1].

Another tools used by South-Eastern Asian governments were financial institutions. Up until mid-80s South Korean banks

didn't play as much of a role in stimulating enterprise growth as government owned financial institutions did. Before that time government restricted lending from private banks, but eased up at the end of the 80s. This promptly caused instability in the country's economy at the start of the 90s. This prompted government to return to the old ways of government based lending.

Overall, external lending is also not a priority in these countries, because it destabilizes internal investment market and hurts internal economic balance. That's why the priority is on government owned financial institutions in the process of

modernizing national economy.

In Japan, for example, modernization of national industry was carried out through utilization of own national financial resources, especially at the start of this process. Loans from national financial institutions to Japanese businesses in 1955 helped buy 32% of new equipment, in 1965 – 16%, 1980 – 17,6% and 8,1% in 1990. Biggest lenders in this case were Development Bank of Japan, Japan Export-Import Bank (now Japan Bank for International Cooperation) and Japan Finance Corporation. At the start of the 80s the amount of capital loaned by these institutions constituted 15,7% of capital borrowed by steelworks industries, 12,4% - metallurgy, 12,9% - construction materials, 8,4% - engineering, 7,7% - non-ferrous metals, 6,3% - chemical, and 5,7% - by electronics industries [2].

The biggest governmental lender in this case was the Development Bank. Overall most investment was directed into development of electricity generating industry, gas distribution networks

and water supply, where loans by the Bank constituted more than a half of total investments. Additionally loans by the bank stimulated private investors to invest into the same parts of economies, which they saw as being protected by the government. Loans by the Bank would cover 30-35% of the total investment project and were to be paid back within 5 - 15 years. Lending rates were much lower than those on the public market and there was no 10% security deposit requirement [3].

Government rate adjustment was also utilized by Asian governments to great extent. Alice Amsden, a widely recognized American economist, noted that during 25-year developmental stage in South Korea long-term government loans were provided to select businesses at a negative real interest rate in order to stimulate growth in specific sectors of economy [4].

World Bank experts also noted that government tax, tariff and fiscal policies not only lowered interest rates and created low-risk environment for investors, but also helped regulate inflow

of foreign capital. Amsden herself noted in this regard that South Korean track record demonstrates that economic growth of a country is dependent on its ability to create price differences across different sectors of economy in a way that would stimulate the growth in certain industries. [5]

In 1986 government of South Korea manually regulated prices of 110 different goods, including prices on TV sets, paper, cars, medicine, steel, energy. This was done in a way that stimulated companies to diversify their portfolio into many different sectors in order to make profit.

In Taiwan government dictated pricing policy for goods that aimed to replace foreign imports, additionally minimizing expenses of local producers. Through the years they would slowly lower their price in order to stimulate companies to develop and become more competitive. As an example, in 1960 government allowed imported products that were to be replaced to be sold only at a price that was 25% higher than the average price on the international markets, in 1964 – 15% higher, in 1968 – 10%, 1973 – 5%, 2000 – 4, 2005 – 3% and so on. [6]

Another example would be Malaysia during the time of national economy reconstruction in 1987. Here this policy can be seen at its extreme end as prices in steel industry were allowed to soar to 298% of the world market, 163% in plastics, 82% wood production, 65% transport, 29% paper industry, 19% in engineering, and 12% in electronics manufacturing. [7]

As noted by a renowned British economist John

Dunning, that government's effort to create competitive national economy is proportional in its effectiveness to the economic and other tools that the government will utilize in this process, especially to its efforts to develop competitive multinationals. [8]

Creation and expansion of such multinationals abroad not only generates positive inflow of capital, but also provides governments with additional political gravity. Dunning also stresses that such results can be achieved in an environment, where government spent considerable effort to develop stable and productive economic environment on the domestic market, before focusing on exporting multinationals. And this is exactly how South-Eastern Asian countries were able to succeed.

Out of all Asian-Pacific regions only South-Eastern Asian concentrated all of their effort on cultivating multinationals. This policy is seen as the staple method for countries to transfer to a well-developed post-industrial society in the region.

Main instruments utilized by these countries to foster outward expansion of national business were:

- Access to information: spreading information on available investment

opportunities and ways to develop business through various channels at home and abroad, conducting seminars and conferences;

- Diplomatic effort: establishment of business associations, chambers of commerce, supporting business meetings between business representatives and representatives of government;

- Education: teaching businesses about various aspects of investing and working abroad, local business consultancy;

- Establishing landing pads abroad: creation of special economic zones and support infrastructure in other countries. As an example Singapore established China-Singapore Suzhou Industrial Park in China where they opened one-stop business solution for Singaporean investors as well as complimentary services (like schools for their children) that they could use during their stay there. Similar parks were opened by Singapore in India and Indonesia. South Korea is using system called iPark to support their IT businesses abroad by providing marketing, legal and financial services.

Additional parks were opened in China, Japan, Singapore, UK and USA;

- Stimulating investments abroad: by providing low-rate loans for export operations, project funding and tax exemption. Before applying such instruments government needs to consider benefits versus money it will lose on stimuli;

- Discount insurance: to guard against political risks governments provide national companies with cheap insurance that will cover part of their investment should they be unable to retrieve their money back.

Singapore constitutes a good case study for demonstrating how creating a comfortable business environment within and having a clear cut strategy aimed at fostering own multinationals and inviting foreign ones for cooperation can help quickly and properly modernize national economy, make it competitive and take it straight into a post-industrialized era. Singaporean government played a central role in this success story by developing national infrastructure, allocating industrial zones, partially funded development of industry, introduction of beneficial tax system for multinationals, had a educated and well thought out foreign macroeconomic policy, fostered cooperation between national and foreign companies.

Such experiences of South-Eastern Asian countries are a classic example of a proper model for late-industrial overtaking development of a country. First of all, most of these countries (besides Japan which was a

regional economic super-power before WW2) didn't experience industrialization at the time this developmental program was introduced. Secondly, most of these countries were setting ambitious goals mostly connected to their desire to rid themselves of third-world country moniker. And lastly, few other countries of the world had their governments provide such extensive financial and political support to local enterprises.

Even though there are many similarities between countries in this region, there are also underlying strategic differences in their approach to the same problem. Thus it is possible to single out two different strategies that were used.

First type would be the one utilized by Hong-Kong, Singapore and partially by Taiwan. These countries started rapid industrialization in the 60s, achieved high quality of life, established a powerful industrial base partially through foreign investment, and from there followed into the postindustrial phase.

The second is presented by the rest of the countries in the region and especially South Korea, Thailand, Malaysia, Indonesia and Philippines. These countries focused on developing their own independent national economy by fostering conglomerates and then stimulated them to expand abroad.

A common trait of these countries was fostering of highly industrialized and high-tech conglomerates on the domestic market, which was done through unification of government and business. The most important resulting growth factor of these kinds of "oligopolis-

tic" economies was the growth of internal investments and capital liquidity.

To provide these conglomerates with means to expansion government: 1) ensured low price of labor, which increased their competitiveness; 2) allocated national resources through government owned financial institutions; 3) provided government guarantees for foreign loans to the exporters; 4) provided grants to the top performers to ensure their dominance; 5) supported a stable exchange rate that favored export.

All this together has led to the creation of competitive national multinationals. But because each country used its own approach to the problem each had a different level of success. Especially this became evident after crisis of 1997.

Another important aspect for such success were government investments that allowed such multinationals to quickly invest into foreign know-how and catchup with and overtake global technological progress. Governments utilized active measures aimed at stimulating growth of these companies through grants and loans. Thanks to concentration of various financial institutions around large

conglomerates (like in South Korea) or ruling clans (like in Indonesia) they had no problem funding their export operations.

This policy of high government involvement in the process of national business development of South-East Asian countries was always aimed at fostering national exports, which, besides improving quality of life, also boosts country's political presence on the global arena. Their community-centric mentality of internal economic policy is not at odds with global market rules. Such joint economic-political approach to international trade is in no way deficient, but instead seems to be much more beneficial than the classic free

market enterprise-centric approach.

Sources used:

1. Rodrik D. *The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work* /Policy essay No. 24 - Washington D.C.: Overseas Development Council, 2006. - P.154;
2. Hasegawa H. *Japanese Responses to Globalization: Politics, Security, Economics and Business*. - 2006. - P.76;
3. Same, P.84;
4. Byung-Nak Song. *The rise of the Korean economy*. - Oxford University Press, 2007. - P. 78;
5. Same
6. Kelly J. *Global Markets and National Interests: The New Geopolitics of Energy, Capital, and Information* (CSIS Significant Issues Series). - 2006. - P.28;
7. Same. - P.30;
8. Dunning J., van Hoesel R., Rajneesh Narula R. // *Explaining the 'new' wave of outward FDI from developing countries: the case of Taiwan and Korea*. - Research Memoranda: Maastricht: MERIT. - 1996. - No. 1;
9. Byung-Nak Song. *The rise of the Korean economy*. - Oxford University Press, 2007. - P.36.

Yurii MAKUKHA
Postgraduate, Diplomatic
Academy of Ukraine of
Ministry of Foreign Affairs of
Ukraine

АННОТАЦИЯ

В статье идет речь об интравертной специфике внешней политики восточно-азиатских стран, которая отражает особенности их внутри- и внешнеэкономических стратегий. Делается вывод о том, что политический потенциал стран этого региона обеспечивается рационально построенной политикой экономической экспансии. Такая политика возможна благодаря использованию инструментов государственного регулирования национальной экономики как единого целого.

Ключевые слова: интравертная политика, экспансивная политика, специфика государственного регулирования, национальные экономические стратегии.

SUMMARY

The article is about the introvert orientation of foreign policies of South East Asian countries, which reflects specifics of its internal and foreign economic strategies. The conclusion is that the political potential of the countries of this region is ensured by the rational development of the policy of economic expansion. Such policy became possible because of the use of the instruments of state regulation of the national economy as single entity.

Key words: Introvert policy, expansion policy, specifics of state regulation, national economic strategies.

Політичні процеси, переговори та трансформації в модерній Європі доби раннього Нового часу:

пошук компромісів, дипломатичних перемог та інституційних результатів

УДК 327: 94 (430)

Переговори і переговорний процес є усталеною константою в усіх сферах сучасного суспільства – політичній, дипломатичній, економічній тощо. Тому особливу цінність мають наукові роботи, в яких систематизовано основні теоретико-методологічні підходи і узагальнено історичні особливості еволюції уявлень про політичні та дипломатичні переговори в європейських переговорних практиках.

Історія Європи раннього Нового часу – період, насичений подіями першорядного значення в усіх сферах суспільного розвитку. Великі географічні відкриття, занепад ремісничого та піднесення мануфактурного виробництва, утворення буржуазії та пролетаріату, формування абсолютних монархій, Реформація й конфесіоналізація, Відродження в художній культурі, становлення європейських націй – усі ці процеси, тісно переплетені між собою, утворюють історичний ландшафт Європи XVI-XVIII століть. Дослідники продовжують пошуки відповідей на запитання, якими ж причинами були зумовлені згадані процеси, яким був їх вплив на тогочасне суспільство, яке місце в історії людства посідає період раннього Нового часу. Трансформаційні проблеми соціально-економічної, політичної,

Рецензія на монографію: Schorn-Schütte L. *Konfessionskriege und europäische Expansion. Europa 1500–1648.* – München: C.H. Beck, 2010. – 276 S.

дипломатичної, релігійної, соціальної, ідеологічної, культурної історії XVI-XVIII століть зберігають актуальність і нині, коли ми прагнемо з'ясувати витоки сучасної цивілізації.

Зрозуміло, наскільки значущим є дослідження навіть однієї сфери серед зазначених. Класичні праці Ф. Броделя, присвячені динаміці зростання європейського капіталізму, та Й. Гейзінги, який висвітлює проблеми культурної трансформації Західної Європи протягом пізнього Середньовіччя, мають першорядне значення не тільки для вивчення економіки або культури, а й для розуміння розвитку європейського суспільства протягом раннього Нового часу як цілісності.

Професор нової історії Гете-Університету (Франкфурт-на-Майні) Луїза Шорн-Шютте є дослідницею, яка вже здійснила вагомий внесок до вивчення періоду раннього Нового часу. Її попередні книги були присвячені, перш за все, проблемам німецької історії – Реформації, діяльності імператора Карла V і королеви Луїзи, – однак ці події розглядалися дослідницею в контексті загальноєвропейської історії. У новій

книзі Л. Шорн-Шютте одразу визначає об'єкт дослідження як розвиток Європи XVI-XVII століть, характеризуючи цей період як історію поширення конфесійних конфліктів, війн за віру та право, переговорів та політичних дебатів, і водночас – історію економічної експансії Європи в неєвропейських регіонах світу (S. 7). Дослідниця ставить актуальні питання: що становило політичну, дипломатичну, економічну, правову, соціальну, релігійну основу європейського життя на початку XVI століття? Що означало поняття «Європа» для сучасників, чим воно стає в перспективі (S. 10)?

Структура книги дозволяє зробити висновок щодо прагнення Л. Шорн-Шютте дотримуватися проблемно-хронологічного принципу дослідження. Запропонована праця складається із семи розділів. Розділ 1 «Європа в 1500 році» і розділ 7 «Європа в 1648 році» визначені самою дослідницею як пролог та епілог роботи. Вони охоплюють виклад основного матеріалу книги своєрідним кільцем, визначаючи стан розвитку європейського суспільства на початку раннього Нового часу і дозволяючи простежити ті зміни, які відбули-

C.H. BECK GESCHICHTE EUROPAS

Luise Schorn-Schütte
**Konfessionskriege und
europäische Expansion**
Europa 1500 – 1648

ся протягом наступних півтора століть. Ці зміни цілком обґрунтовано можуть бути охарактеризовані як процес міжнародного, загальноєвропейського значення.

Перший параграф розділу 1 «Час і простір» є значно ширшим за традиційну характеристику часових і територіальних рамок історичного дослідження. Основну увагу Л. Шорн-Шютте приділяє різним аспектам відліку часу, а також змінам географічних уявлень в Європі протягом раннього Нового часу. Переконливо розкрито зв'язки цих проблем із політичним і дипломатичним курсом європейських держав та політико-дипломатичними суперечностями між ними: так, зокрема, наголошено, що лише в 1700 році протестанти визнали календарну реформу, запропоновану

папою Григорієм XIII (S. 13).

Конфесійні розходження між державами суттєво вплинули і на трансформацію «європейської ідеї» протягом раннього Нового часу. З одного боку, єдність християнства в Західній Європі була порушена внаслідок подій Реформації і конфесіоналізації. З іншого боку, цей релігійний розкол посилював небезпеку, в якій Європа перебувала внаслідок експансії Османської імперії. Така ситуація прискорила процеси самоідентифікації європейців у національному, політичному, дипломатичному і релігійному аспектах. У середині XVI століття поняття «Європа» вживалося в публіцистиці та в літературі представниками всіх конфесій паралельно до поняття «християнство». Воно слугувало авторам для обґрунтування політичної свободи всупереч тиранії, яка пов'язувалася саме з деспотичним ладом турецької держави (S. 18).

Другий параграф розділу 1 «Господарство, право і релігія» характеризує ключові структури, що утворювали європейський соціальний простір раннього Нового часу. Загальний економічний розвиток Європи протягом XVI сто-

ліття, зазначає Л. Шорн-Шютте, характеризувався піднесенням, пов'язаним зі зростанням європейської торгівлі, а також з демографічними змінами (S. 20). Однак соціальне становище європейських країн суттєво різнилося – основний вплив на це справляла специфіка землеволодіння. Порівняння частки, яку складало дворянство (основний землевласник) від загальної чисельності населення в провідних європейських країнах, підтверджує наявність регіональних відмінностей між цими країнами. Дослідниця характеризує соціальні процеси в Центральній та Східній Європі за допомогою поняття «рефеодалізація» (S. 23), що суттєво відрізняє ці території від Західної Європи, де активно розвиваються ранньокapіталістичні відносини. Поряд із цим у правовому статусі соціальних груп і релігійній свідомості суспільства також відбувалися помітні зрушення. Як зазначає дослідниця, ці зміни знаходять вияв із початком Реформації в Європі.

У розділі 2 «Король як господар? Конституція і соціальний лад» Л. Шорн-Шютте звертається до характеристики соціально-

політичних відносин у Європі раннього Нового часу. Дослідниця поділяє матеріал розділу на дві частини, групує його зміст відповідно до стратифікації європейського суспільства. «Старими», традиційними ще з часів Середньовіччя, соціальними групами визначені дворянство, бюргерство та селянство. Поряд із ними протягом XVI століття в європейському соціумі з'являються такі групи, як «нове духовенство» та найманці-військові, що виразно відрізняються від середньовічних *oratores* і *bellatores*. Буття цих нових спільнот визначалося виконанням відповідного службового обов'язку, причетністю до певної професії, що потребувало фахових знань та вмінь. Саме тому строка-тість утворення нових соціальних груп – зокрема в Англії, де протестантськими священнослужителями ставали сини як джентрі, так і йоменів (S. 57) – не перешкоджала їх ідентифікації. Підготовка священнослужителів і вишкіл ландскнехтів регламентувалися відповідними документами – церковними та військовими статутами. Їх зміст суттєво відрізнявся від канонічного церковного та світського середньовічного права, відображаючи формування нових засад устрою європейського соціуму.

Розділ 3 «Реформація як лам? Релігія і політика» являє спробу осмислення реформаційного руху як чинника трансформації політичних відносин в європейському просторі. Аналізуючи події Реформації переважно в німецьких землях, Л. Шорн-Шютте водночас приділяє

увагу їх загальноєвропейському контексту: ставленню до реформаційного руху видатних гуманістів, утворенню різних центрів протестантизму в Європі. Аугсбурзький мир 1555 р. дослідниця визначає як спосіб закріплення «конфесійного співіснування» для багатьох наступних поколінь німецького народу (S. 90).

Водночас загальноєвропейським наслідком Реформації стає глибокий конфесійний розкол суспільства, до якого Л. Шорн-Шютте звертається в розділі 4 «Що таке конфесійна війна? Війна і насильство». Дослідниця наголошує на тому факті, що в одних країнах Європи протягом XVI-XVII століть утвердилася певна конфесія – католицька або євангелічна (Іспанія, Португалія, Польща, держави Скандинавії); в інших – конфесійна боротьба двох основних гілок християнства тривала (Франція, Англія, Нідерланди); у третіх – ситуація ускладнювалася внаслідок «мішаної конфесійності» (Священна Римська імперія, Швейцарія, Австрія). Невизначеність відносин між релігійною і політичною сферами залишалася загальноєвропейською проблемою до завершення Тридцятирічної війни (S. 93).

У цих умовах примітною рисою характеру військового протистояння конфесійної епохи стала т. зв. «ресакралізація війни». На ґрунті конфесійного розколу політичні конфлікти набули більшої сили й динаміки (S. 94). Яскравими прикладами цього постають детально зображені Л. Шорн-Шютте Шмалькальденська війна і подальші конфлікти в

Німеччині періоду пізньої Реформації, Нідерландська буржуазна революція, релігійні війни у Франції, боротьба між протестантами й католиками в Англії, заворушення в Польщі, Австрії, Італії, що мали місце в середині XVI – на початку XVII століть.

Кульмінаційним пунктом конфесійних конфліктів в Європі раннього Нового часу Л. Шорн-Шютте слушно визначає Тридцятирічну війну. Водночас дослідниця уникає зведення подій 1618–1648 рр. до суто релігійних проблем, як це традиційно перебуває в центрі уваги конфесійної історіографії. Не менш важливою є політична боротьба, ядро якої становило протистояння між централістськими і федералістськими угрупованнями (S. 141). У зовнішньополітичному і дипломатичному плані події Тридцятирічної війни постають заключним етапом тривалого історичного конфлікту між французькими королями й імперією Габсбургів – конфлікту, який набув загальноєвропейського характеру.

Незаперечну цікавість становить авторська характеристика Вестфальського миру 1648 р., дипломатичної підготовки його укладення і наслідків для зовнішньої політики та дипломатії європейських держав. Мюнстерський договір імперії Габсбургів із Францією й Оснабрюцький договір із Швецією позначили початок нового історичного етапу. Остаточне усунення універсалістських претензій Габсбургів щодо створення світової християнської імперії, юридичне оформлення незалежності Нідерландів і Швейцарії, визнан-

ня реформістської конфесії як рівноправної до євангелічно-лютеранської та католицької – ось ключові принципи Вестфальського миру. Л. Шорн-Шютте пов'язує їх сутність із новим для європейської історії виступом політичних сил, уособлених суверенними державами, що вперше були визначені як суб'єкти права народів (S. 143). Зазнали трансформації й принципи конфесійного права, закладені на території Священної Римської імперії внаслідок ухвалення Аугсбурзького миру. Збереження статус-кво між протестантськими та католицькими територіями за станом на 1624 р., який отримав визначення «нормальний рік», повинно було сприяти врегулюванню міжконфесійних відносин мирним шляхом.

Міжнародне значення Вестфальського миру Л. Шорн-Шютте вбачає, передусім, у поступовому перегляді засобів проведення зовнішньої політики, дипломатії та принципів переговорного процесу. Після Тридцятирічної війни все більше уваги у цій сфері почало приділятися дотриманню правових норм. Таке ставлення визначалося згубністю наслідків застосування військової сили як інструменту досягнення влади. Зовнішню політику і дипломатію раннього Нового часу здійснювали не тільки «держави»: її суб'єктами традиційно постають також правлячі династії, міські магістрати, ради, комуни, дворянські родини, курія. Це дає автору підстави для висновку щодо збереження важливої ролі персонального чинника в міжнародних відносинах доби раннього Нового

Людовік XIV приймає папського посла Сіджисмондо Кіджі у Фонтенебло (за gobеленом Шарля Дебрена у Manufacture des Gobelins у Парижі). «Історія людства» під редакцією Г. Гельмольта, том VII

часу (S.146). Однак, поряд із цим, саме в першій чверті XVII століття поступово розпочинається оформлення концепції природного права, що ґрунтується на визнанні невід'ємності людських прав, передусім – права на життя. Ця концепція впливає і на перегляд міжнародно-правових норм війни та миру, що знаходить відображення у працях видатного нідерландського юриста і дипломата Гуго Гроція (S. 147). Важливим наслідком укладення Вестфальського миру стає утвердження в зовнішньополітичних і дипломатичних відносинах між європейськими державами поняття державного суверенітету.

У розділі 5 «Життєві етапи і життєві форми раннього Нового часу» мова йде про головні структури повсякденного життя європейського суспільства. Об'єктом авторської уваги стають різні стадії вікового розвитку (від дитинства до старості), родинне життя, система освіти й науки, регіональні і конфесійні особливості.

Розвиток освітньої системи в XVI–XVIII століттях зумовили різні чинники: зростання виробництва, що спричиняло потре-

бу в освічених фахівцях, значне накопичення наукових знань, конфесійне будівництво, яке вимагало постійного вдосконалення знань священнослужителів. Л. Шорн-Шютте наголошує, що в різних регіонах Європи раннього Нового часу функціонували схожі типи освітніх закладів: від початкових (елементарних) шкіл, де передусім навчалися читанню, письму й лічбі, до «учених шкіл», що забезпечували підготовку до вступу в університет (S. 167–169). Подібністю характеризується і розвиток вищих шкіл, що дозволяє дослідниці вжити поняття «європейський університет» (S. 170). Поряд з університетами, програма яких поступово еволюціонувала в напрямі вивчення явищ навколишньої дійсності, в Європі виникають нові інституції – академії, що стають центрами нового наукового знання (S. 173).

Принципові зрушення протягом раннього Нового часу відбуваються і в самосвідомості європейців. Самоідентифікація поступово змінює свій характер: поряд із конфесійними ознаками вона охоплює і національні характеристики

ки. Формування сучасних європейських націй, як показує Л. Шорн-Шютте, містить такі складові, як патріотизм і регіональна свідомість. Батьківщина – поняття, яке протягом раннього Нового часу аналізують німецькі, англійські, французькі мислителі. Осмислення його сутності вони пов'язують із традиціями, історичною пам'яттю, відносинами між державою та суспільством, стосунками між представникам одного народу. Національна й регіональна самоідентифікація дозволяє дослідниці охарактеризувати європейське суспільство XVI-XVII століть як «громаду патріотів» (S. 197).

Розділ 6 «„Європеїзація” світу: початок європейського колоніального будівництва» є особливо значущим в аспекті вивчення Великих Географічних відкриттів та їх історичних наслідків. Зокрема видається слушним підхід до визначення колоніальних типів, які Л. Шорн-Шютте, згідно з класифікацією відомого дослідника колоніалізму Ю. Остерхаммеля, поділяє на «володіння-колонії» та «поселення-колонії» (S. 200). До перших віднесено більшість територій, захоплених європейцями в Азії, Африці і Латинській Америці. Другий тип охоплює північноамериканські регіони – Нову Англію, Нову Францію.

Система «володіння-колоній» формується з початку XVI століття. Після Великих Географічних відкриттів розпочинається масштабна європейська експансія – проникнення іспанських та португальських конкістадорів до Нового Світу, захоплення

африканських та азійських територій. Як наголошує дослідниця, вагому роль у формуванні колоніальної системи відіграв конфесійний чинник: адже католицькі ордени (передусім, домініканці) були провідною ідеологічною силою вторгнення. Водночас Л. Шорн-Шютте згадує і тих священнослужителів, діяльність яких була спрямована на захист прав завойованих народів, обстоювала ідеали християнського гуманізму (Б. де Лас Касас, Ф. де Віторія) (S. 207–210).

Дещо іншим виявився історичний шлях північноамериканських «поселень-колоній». Їх заснування і розвиток були тісно пов'язані з розвитком капіталістичної економіки в державах-метрополіях – Англії та Франції. Нові території ставали об'єктом визиску, передусім – шляхом нееквівалентного товарообміну. Важливу роль в європейській експансії на північноамериканські землі відіграв також конфесійний чинник: адже значна частина поселенців емігрувала саме за релігійними мотивами (французькі гугеноти, англійські пуритани). Однак в кінцевому підсумку домінування європейців у «поселеннях-колоніях», як і у «володіннях-колоніях», виявилось забезпеченим силою зброї.

У заключному розділі книги Л. Шорн-Шютте здійснює загальний огляд стану європейського суспільства в середині XVII століття. Суспільно-політичні відносини на цей час характеризувалися тенденціями партикуляризму та централізму, боротьба між прибічниками яких найбільш виразно

виявилася під час Тридцятирічної війни. Однак і після укладення Вестфальського миру обидві тенденції продовжують втілюватися в політичному житті європейських держав. Структура європейського соціуму на цей час ускладнюється, інтегруючи нові соціальні групи. Релігійна ситуація в Європі після завершення Реформації визначається дослідницею як «конфесійний паритет і співіснування» (S. 233). Прогрес техніки, мистецтва, культури, наукових знань вирішальним чином впливає на комунікацію Європи з іншими частинами світу. У самосвідомості європейців відбувається переосмислення категорій «своє» та «чуже», які набувають нових масштабів і відповідно – наповнюються новим змістом.

Значення праці Л. Шорн-Шютте для подальшого розвитку сучасної історіографії раннього Нового часу є незаперечним. Висвітлення актуальних методологічних і практичних проблем європейського суспільства раннього Нового часу, здійснене дослідницею, має сприяти становленню історіографічного образу Європи як цілісності. Географічні відкриття, військові конфлікти, дипломатичні переговори – процеси, безпосередні наслідки яких були як позитивними, так і негативними для європейських та неєвропейських суспільств, в історичній перспективі незворотно змінили шлях світового розвитку, посприявши утвердженню основних пріоритетів сучасної цивілізації.

Теоретико-методологічні результати німецької авторки не втрачають своєї актуальності й для сього-

дення. Адже отримані результати дослідження та історичний досвід мають практичну користь для представників інститутів влади різних рівнів або окремих політиків і дипломатів. На превеликий жаль, політичні глобальні процеси у поліцентричному світі супроводжуються постійними гострими конфліктами, а вміння конструктивно й толерантно вести переговори, політичний діалог з опонентами і знаходити потрібний результат не завжди притаманне політикам новітнього часу.

Рекомендуємо нашим читачам це наукове видання і сподіваємось, що ця книга зацікавить їх, а студентам-міжнародникам та слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України допоможе у засвоєнні початкових курсів «Техніка ведення переговорів», «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Світова дипломатія», «Дипломатія іноземних держав».

Переконані, що ця книга стане корисною й для майбутніх та практикуючих політиків, дипломатів і практиків, а також для тих, хто цікавиться сучасними дослідженнями історії дипломатії та переговорної практики в її інституційно-глобалізаційному вимірі.

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
ректор Дипломатичної академії України при МЗС, кандидат історичних наук, доцент кафедри дипломатичної та консульської служби, заслужений працівник освіти України

Сергій КАРІКОВ,
кандидат історичних наук, доцент, Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)

Інституційно-дипломатичний і концептуальний вимір політичного простору в регіоні Балтійського моря

УДК 327: 94

Сучасні міжнародно-політичні процеси та еволюція політико-дипломатичних систем формуються в контексті трьох взаємопов'язаних тенденцій: глобалізації, інституціоналізації та регіоналізації. Одним з найяскравіших проявів регіоналізації/транскордонізації стала тенденція зростання субнаціональних акторів у міжнародних і дипломатичних системах. Участь субнаціональних акторів у міжнародних відносинах – це феномен, який в європейській теорії дипломатії визначають як парадипломатія. Уперше термін «парадипломатія» з'являється у 80-х роках ХХ століття.

Концепція регіонального будівництва є одним із інструментів окреслення і реалізації регіональних проектів співпраці. Ця концепція як спосіб політичної організації простору є однією з тем досліджень північноєвропейських науковців, котрі працюють в рамках школи соціального конструктивізму (П. Йонніємі, І. Нойманн, О. Вевер та інші).

Соціальні конструктивісти фокусують свою увагу на соціальній побудові світової політики та ідентичностях; концепції акторів походять з системних міжсуб'єктних «взаєморозуміння, очікувань і соціального знання, втіле-

них у міжнародних інституціях» [1, с. 389]. Соціальні конструктивісти стверджують, що базоване на певних правилах співробітництво здатне з часом змінити переконання акторів стосовно того, ким вони є і як вони співвідносяться з рештою міжнародної системи. За мірою того, як співробітництво стає звичкою, держава та інші недержавні актори можуть формувати колективну ідентичність. Це, в свою чергу, посилює готовність до співробітництва міжнародних акторів. У такий спосіб може відбуватися поступова трансформація міжнародної системи, і держави можуть уникнути найгірших проявів міжнародної анархії.

Формування колективної ідентичності і розвиток міжнародного регіонального співробітництва тісно взаємопов'язані. З одного боку, колективна ідентичність стимулює співробітництво між державами, з іншого – співробітництво виступає фактором або рушійною силою формування колективної ідентичності. З часом співробітництво та формування колективної ідентичності стають процесами, що підсилюють один одного.

Представники конструктивістського підходу вважають, що визначення структури міжнародної системи, яке пропонують

Summary

The basic directions of foreign policy, historical and institutional preconditions of its formation, political, diplomatic and socio-economic potential of the Baltic Region States in XX-XXI centuries is analysed at the article. Particular attention is paid to the peculiarities of state formation, to national specifics, the model of diplomacy and diplomatic tools, achievements, problems and perspectives of institutional development of political and diplomatic of the international and political region in the globalized world. The author studies the concept of region-building as a means of constructing a new political space based on the findings of the school of social constructivism. The subject of research is the political space in the Baltic Sea region, covering economic, political, cultural, humanitarian and other areas of cooperation in the context of the further institutional development. Attention is focused on non-state actors as active participants regionalization.

Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, political and diplomatic system, international political region, regionalization, the Republic of Latvia, Lithuania, Republic of Estonia, the Scandinavian countries, the Baltic Sea region.

реалісти, є неповним, і тому слід додати ще один елемент або вимір структури, системи, яким є «міжсуб'єктно сконструйована структура ідентичностей та інтересів у системі». Згідно з положеннями конструктивістської теорії міжнародних відносин, по-перше, держави є головними одиницями аналізу міжнародної політичної теорії; по-друге, ключові структури в системі держав є швидше міжсуб'єктивними, ніж матеріальними; по-третє, ідентичність та інтереси держав формуються головним чином цими соціальними структурами, а не є утвореними екзогенно людською природою чи внутрішньою політикою.

Для конструктивістів структура системи міжнародних відносин не є матеріальною, а є суб'єктивно сконструйованою акторами міжнародних відносин. Підґрунтям такої структури,

об'єднуючим початком, виступають колективна ідентичність і спільні інтереси акторів. А. Вендт пише, що «анархічна структура сама по собі мало що пояснює; що має значення, так це ідентичність та інтереси, які держави втілюють у своїх взаємовідносинах, і вплив цієї взаємодії на ідентичність та інтереси».

Соціальний конструктивізм звертає основну увагу на процеси формування й еволюції інтересів та ідентичностей, на способи взаємодії самоідентифікації та матеріальних чинників, на мову і дискурс, через які це розуміння виражається. Крім того, має значення, як актори сприймають світ і як формується їхня самоідентифікація в цьому світі. Нарешті, ідентичність й інтереси вибудовуються на основі певного історичного і культурного матеріалу, завдяки внутрішньодержавним факторам і тривалим про-

цесам взаємодій з іншими державами.

Визнаючи непрямий вплив міжсуб'єктних структур міжнародної системи на діяльність акторів (структури лише стимулюють чи стримують формування колективної ідентичності), конструктивісти однак зазначають, що ці структури завжди відтворюються та трансформуються практикою, і тому вони не є статичними умовами для формування колективної ідентичності.

Системними процесами, що впливають на формування ідентичності та інтересів, є збільшення взаємозалежності між державами та транснаціональна конвергенція цінностей (перш за все і частіше за все, у культурній та політичній сферах). Ці процеси однак можуть викликати зворотну реакцію держав. Останні можуть побоюватися втрати суверенітету. Таким чином, держави намагатимуться захищати власні егоїстичні інтереси й відстоювати власну ідентичність. Активізація контактів сама по собі не забезпечує співробітництва, а має підкріплюватись колективною ідентифікацією. Зростаюча подібність держав може

викликати побоювання, що держава тепер не має сенсу, оскільки не відрізняється від інших.

Пропонуючи зосередити увагу безпосередньо на ідентичностях та інтересах як залежній змінній і з'ясувати, чи змінюються вони, якщо так, то яким чином і чому, конструктивізм визнає – проблема полягає в тому, як вимірювати рівень ідентичності та спільних інтересів держав для того, щоб можна було пояснювати динаміку їхніх змін. Соціальний конструктивізм визнає взаємодію структури системи та акторів як елементів такої системи, причому актори мають значну ступінь свободи дій, яка може обмежуватись чи стримуватись конфліктними міжсуб'єктними структурами міжнародної системи.

Учені, що намагаються поєднати положення реалізму, інституціоналізму і соціального конструктивізму, не переобтяжуючи себе таким чином зацикленістю на матеріальних структурах системи міжнародних відносин, стверджують, що регіони є політичним утворенням, хоч і часто описуються в географічних термінах (Хеммер

К. і Каценштейн П., Бенкс М., Нойманн І., Белобородова І.Н.). Межі та склад регіону визначаються не культурною (історичною, соціальною, лінгвістичною, конфесійною тощо) подібністю та приналежністю до тих чи інших блоків і організацій, а включеністю суб'єкта в процеси регіонального будівництва.

Як приклад наводиться Північноатлантичний політичний регіон, інституційною основою якого є НАТО. Ще на початку існування оборонного альянсу Італія, що не належить географічно до території Північної Атлантики, стала членом-засновником цієї організації. Тільки два члени СЕАТО географічно належали до регіону Південної Азії. Інші шість членів (Австралія, Франція, Велика Британія, Нова Зеландія, Пакистан і США) знаходяться поза географічним регіоном «Південна Азія».

Концепція регіонального будівництва виникла в середині 1990-х років як альтернатива теорії та практиці регіонального розвитку. Регіональне будівництво за своїм змістом подібне до концепції національного будівництва. Концепція національного будівництва наголошує на онтологічному статусі нації. Американський історик Бенедикт Андерсен визначає націю як уявлену політичну спільноту. «Вона є уявленою, – пише Андерсен, – тому що представники навіть найменшої нації не знайомі з більшістю своїх співвітчизників і навряд чи коли-небудь зустрінуть їх чи навіть почують про них, проте в уяві кожного живе образ їхньої спільності». Взагалі,

будь-яка спільнота, більша за село давніх епох, де був можливий особистий контакт усіх жителів між собою, є уявленою.

Згідно з концепцією національного будівництва той факт, що національна держава може бути побудована з історичного матеріалу, який насправді не існував або його релевантність є сумнівною, необов'язково зменшує реальність її існування, якщо вона є територіально окресленою. Однак тоді під серйозним сумнівом перебуває реальність її існування в часі, а відтак і її ідентичність. Тим не менш, коли еліта сформулювала політичну програму, що відштовхується від факту існування нації, тоді можливо сконструювати для цієї нації її передісторію, яка буде втілювати її як у часі, так і в просторі. Це робиться шляхом штучної ідентифікації множини політичних зв'язків, культурних подібностей та моделей економічного співробітництва з даним людським колективом.

Звичайно, цей політичний процес буде стосуватися географічної території, котра вже буде в багатьох аспектах гетерогенною. Головним же тут є те, що ця подібність і різниця відтворюються в результаті політичного процесу і саме політичні актори вирішують, яку схожість слід розглядати політично релевантною, а яку – ні. Як і у випадку з державами, існування регіонів забезпечують «будівники» регіонів, якими є політичні актори, котрі в рамках певного політичного проєкту будують у своєму уявленні просторову та хронологічну ідентичність

для якогось регіону і поширюють цю уявлену ідентичність серед інших.

Таким чином, усі регіони до певної міри визначаються суб'єктивно і можуть розглядатися як «когнітивні регіони». Як у випадку з державами, регіони можуть бути представлені в уяві як спільноти, що базуються на ментальних картах, лінії яких окреслюють одні характерні риси, ігноруючи інші. Дискусії щодо регіональної ідентичності роблять особливий наголос на мові та риториці, на дискурсі й політичних процесах, через які регіоналізм і регіональна ідентичність постійно окреслюються в різних межах та на спільному взаєморозумінні і значеннях, якими актори наповнюють політичну діяльність. Недержавні суб'єкти є активними учасниками регіоналізації.

Ряд вчених (наприклад, А. Паасі) розглядають регіон як певну соціальну конструкцію, котра поєднує об'єкти, системи, процеси, соціальну практику і силові відносини. Шляхом інституціоналізації територіальні одиниці «отримують» свої кордони і символи, які відрізняють їх від інших регіонів [2].

Головний недолік кон-

цепції регіонабудівництва – це можлива невірність аналогії з концепцією національного будівництва; побудові нації завжди передують будівництво держави на визначеній підвладній території, але регіонабудівництво не відбувається в межах вже існуючої юрисдикції та не передбачає створення нової держави [3, с. 15].

1990-ті роки – початок ХХІ ст. були часом активного моделювання колективної ідентичності держав регіону Балтійського моря: те, що роз'єднувало, відсувалось на задній план – наголос робився, якщо не на культурній чи цивілізаційній спорідненості, то на подібності моделей державного управління. У разі потреби відшукувались якісь історичні зв'язки, що єднають певну державу з регіоном.

Так, наприклад, у 1988 р. главою уряду німецької землі Шлезвіг-Гольштейн Бйорном Енгхольмом була висунута ідея «Нової Ганзи». Першим кроком стали серії конференцій, доповідей дослідницьких організацій і статей у різних журналах. «Фабрики думки», епістемологічні спільноти й інші «когнітивні актори» грають, таким чином, головну роль у формуванні ініціатив

регіонабудівництва та їх донесенні до широкої громадськості.

Вважалося, що образ Ганзи підходить для визначення функціонального регіону, базованого на історичній ідентичності. Мова йшла про територію, яка колись охоплювалась діяльністю Ганзейської Ліги. Міста, які належали до Ганзи, становили мережу співробітництва, що простягалась від норвезького міста Берген на заході до Новгороду на сході. Автори нової концепції також наголошували на ролі клімату, культури та історії у формуванні північної спільноти народів.

Принаймні протягом приблизно десяти років концепція Нової Ганзи була темою активних дискусій у політичних, наукових і журналістських колах, особливо в Німеччині. Однак ця концепція не знаходила вагомої підтримки в скандинавських країнах. Учені цих країн вважали, що для майбутнього співробітництва в регіоні Балтійського моря найбільше підходить модель, яка вже була апробована в Скандинавії. Швеція пропонувала ключовим елементом нової регіональної ідеології концепцію захисту навколишнього середовища на Бал-

тійському просторі. Ця екологічна концепція стала вихідною для заснування цілого ряду організацій у сфері захисту навколишнього середовища, ініціатив у сфері освіти, а також політичних проектів [4, с. 189]. Функціональне регіонабудівництво в межах наукової спільноти стало важливим засобом формування нового регіону.

Таким чином, різноманітні інтерпретації регіону Балтійського моря конкурують між собою, стикаються і замінюють одна одну. Проекти регіонабудівництва можуть взаємно підсилювати один одного і мати комплементарну природу, якщо вони зосереджуються на різних територіях (або на територіях, що частково співпадають) і мають різні інституційні основи. Наприклад, менші проекти можуть існувати в рамках більших. Процес регіонабудівництва нагадує поле бою, де слабкіші ідеї зникають і тільки найсильніші лишаються на поверхні. Природно, що кожна держава хоче займати найкращу позицію у порівнянні з іншими, звичайно в центрі певного політичного простору або біля нього. Так на початку 1990-х рр. тодішній заступник міністра закордонних справ Росії А. Федоров висунув ідею утворення т. зв. Скандинавсько-Балтійського поясу співробітництва. В цьому утворенні Росія позиціонувалась як єдина велика держава. Ініціатива не була втілена в життя.

Німецький дослідник М. Альберт пише про «... різноманітні процеси формування регіону, що перекривають один одного»; «... різні форми регіональ-

ного співробітництва є настільки чисельними і звідси павутиння контактів настільки складним, що здається неможливим бачити Балтику – і в просторовому, і у функціональному відношенні – як єдиний регіон, як єдиний політичний простір, котрий би визначався і був оформлений цими мережами відносин». М. Альберт також зазначає про «...хрестоподібне перетинання проектів регіонабудівництва, які не тільки не мають спільної просторової бази/системи координат, а й “ідеалістичної” програми, що була б направлена на подолання територіальної диференціації і ґрунтувалась на якомусь інтеграційному проекті».

П. Йонніємі і М. Лехті розглядають регіон Балтійського моря як постмодерністський феномен, без чітких кордонів або зі змінними кордонами.

У регіоні Балтійського моря перетинаються різні форми та рівні безпеки і відбувається зіткнення різноманітних «ідентичностей в області безпеки». П. Йонніємі говорить, що в регіоні Балтійського моря немає власної «архітектури безпеки», оскільки відсутній єдиний «архітектор», котрий свідомо і цілеспрямовано вибудовував би «проект» згідно з єдиними принципами. Більше того, кордони цього «проекту» не є самоочевидними [5, с. 86].

Й. Хакманн констатує різницю в політичній культурі, з одного боку, скандинавських країн та Естонії, Латвії і Литви, з іншого. Він також зазначає, що термін «Скандинавія» виник у першій половині XIX ст. як назва регі-

ону і як протиставлення території на схід від нього. Х. Мауріцен, розглядаючи можливість поширення ідеології скандинавізму на прибалтійські країни, зазначає, що це є малоімовірним. Свою точку зору він аргументує тим, що скандинавська ідеологія мала своїм базисом широкий громадський рух – в прибалтійських же країнах на сьогодні відсутня підтримка ідей регіоналізації з боку населення і простежуються сильні ознаки націоналізму.

На відсутності спільної субрегіональної ідентичності між прибалтійськими країнами наголошує й Х. Ребас. Усі автори погоджуються, що можливість виникнення єдиної спільноти на східних берегах Балтійського моря (чи то між трьома прибалтійськими країнами, чи то між ними та іншими державами) є обмеженими.

Історичне минуле перешкоджає формуванню колективної ідентичності, яка б охоплювала всі держави Балтійського регіону. Низький рівень довіри між Росією, з одного боку, та скандинавськими краї-

нами, Фінляндією і Німеччиною, з іншого боку, пояснюється досвідом конфронтації періоду холодної війни. Недовіра між Росією та прибалтійськими країнами походить як від досвіду перебування Естонії, Латвії та Литви у складі СРСР, так і від латентного конфлікту у відносинах між Росією та цими прибалтійськими державами у сучасний період.

Три прибалтійські країни (Латвія, Литва, Естонія) також мають різні погляди стосовно регіонабудівництва. Естонія підкреслює свій нордичний образ і розглядає балтійський дискурс як такий, що грає другорядну роль. Естонці наголошують на власній північній історичній і культурній спадщині. Така позиція пояснюється бажанням позиціонувати себе як багатообіцяючого партнера перед Заходом. Однак щоденне північно-європейське співробітництво базується на спільності моделей економічної політики держав, що беруть у ньому участь. Спроби Естонії стати «нордичною» країною не

були підкріплені зусиллями наблизити свою економічну політику до скандинавської моделі.

Латвія найактивніше підтримує тісне тристороннє співробітництво в прибалтійському субрегіоні. Литва хоча і підтримує ідею балтійського співробітництва, та розглядає себе, перш за все, як центральноєвропейська держава, і намагається відігравати активну роль на геополітичному просторі від Балтійського до Чорного моря.

Хоча існують певні історичні та культурні фактори, що роз'єднують країни регіону Балтійського моря, деякі вчені (наприклад, Р. Бенгтссон) спрещують повільне формування в регіоні спільної демократичної ідентичності шляхом транснаціональної конвергенції внутрішньодержавних цінностей – мова йде про заохочення скандинавськими країнами процесів демократизації в постсоціалістичних державах регіону. Така спільна демократична ідентичність стимулює розвиток співробітництва в регіоні Балтійського

моря.

Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що згідно з концепцією регіонального будівництва конструювання нового геополітичного простору в регіоні Балтійського моря може розглядатися як пізнавальний результат наведених політичних зусиль. Концепція певною мірою є близькою до нормативних методів міжнародної прогностики, які частково виходять за межі чистого прогнозування і межують з плануванням; відкидаються фаталістичні концепції майбутнього і вважається, що відповідне втручання прогнозистів і розпорядників рішень може створити нормативну модель.

До основних недоліків концепції регіонального будівництва можна віднести відсутність методу вимірювання рівня колективної ідентичності і спільних інтересів: останнє є необхідним для пояснення динаміки їх змін. Розробка такого методу може стати предметом подальших досліджень. Крім того, сумнівною є аналогія, що проводиться авторами концепції регіонального будівництва з концепцією національного будівництва – нація буду-

ється на основі держави на певній підвладній території, але регіонабудівництво не передбачає створення нової держави і, тим більше, не відбувається в межах існуючої юрисдикції.

Тим не менш, регіонабудівництво на Балтиці стало цінним прикладом практичного застосування витончених теоретичних розробок соціальних конструктивістів. Це є важливим з огляду на закиди критиків соціального конструктивізму стосовно відірваності їх досліджень від реального життя.

Головними пріоритетами та особливостями нової зовнішньополітичної та оборонної політики держав політичного простору Балтійського регіону є участь у системі колективної безпеки, яка базується на активному співробітництві з міжнародними організаціями, розвитку європейських і регіональних можливостей протидії кризам за умови збереження здатності до оборони власної території та впевненості в політичній і дипломатичній солідарності держав-партнерів.

Список використаних джерел:

1. *Wendt A. Collective Identity Formation and the International State // American Political*

Science Review. – June 1994. – Vol. 88, No. 2. – P. 384-396.

2. *Paasi A. Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border. – Chichester: John Wiley & Sons, 1995.*

3. *Must E. The Baltic Sea Region and the Northern Dimension – Competing Region-Building Projects? / Bachelor Thesis. – Tartu: University of Tartu, Department of Political Studies, 2001. – 76 p. and also Neumann I. (1992).*

4. *Musial K. Education and Research as Cultural Policies // The Baltic Sea Region: Cultures, Politics, Societies / edited by Maciejewski W. – Uppsala: The Baltic University Press 2002. – P. 187-197.*

5. *Joenniemi P. The Baltic Security Dialogue: Beyond Bipolar Divides // Regional*

Dimensions of Security in Border Areas of Northern and Eastern Europe / edited by P. Joenniemi & J. Viktorova. – Tartu: Peipsi CTC, 2001. – P. 73-90.

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
ректор Дипломатичної
академії України при МЗС,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри
дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник
освіти України

Сергій БОЖКО,
кандидат політичних
наук, доцент, Інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні напрями зовнішньої політики, історичні та інституційні передумови її формування, політико-дипломатичний і соціально-економічний потенціал держав в Балтійському регіоні впродовж XX-XXI століть. Особливу увагу приділено особливостям становлення державності, національній специфіці, моделі дипломатії та дипломатичному інструментарію, здобуткам, проблемам й інституційним перспективам політико-дипломатичного розвитку цього міжнародно-політичного регіону в умовах глобалізованого світу. Автори аналізують концепцію потенціалу регіону як засобу побудови нового політичного простору, що базується на висновках школи соціального конструктивізму. Предметом дослідження є політичний простір в регіоні Балтійського моря, який охоплює економічні, політичні, культурно-гуманітарні та інші сфери співробітництва в контексті подальшого інституційного розвитку. Акцентується увага на недержавних суб'єктах як активних учасниках регіоналізації.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, політико-дипломатична система, міжнародно-політичний регіон, регіонабудівництво, регіоналізація, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка, скандинавські країни, регіон Балтійського моря.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные направления внешней политики, исторические и институциональные предпосылки ее формирования, политико-дипломатический и социально-экономический потенциал государств в Балтийском регионе на протяжении XX-XXI веков. Особое внимание уделено особенностям становления государственности, национальной специфике, модели дипломатии и дипломатическому инструментарию, достижениям, проблемам и институциональным перспективам политико-дипломатического развития этого международно-политического региона в условиях глобализирующегося мира. Авторы анализируют концепцию потенциала региона как средства построения нового политического пространства, которая базируется на выводах школы социального конструктивизма. Предметом исследования является политическое пространство в регионе Балтийского моря, который охватывает экономические, политические, культурно-гуманитарные и другие сферы сотрудничества в контексте дальнейшего институционального развития. Уделено внимание анализу негосударственных субъектов как активных участников регионализации.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, политико-дипломатическая система, международно-политический регион, регионастроительство, регионализация, Латвийская Республика, Литовская Республика, Эстонская Республика, скандинавские страны, регион Балтийского моря.

Е-репутація та імідж політика як стратегічний актив: французький досвід репутаційного менеджменту

УДК 327: 321.022:94

Динаміка функціонування політичного маркетингу знаходиться під ретельним вивченням по обидва боки політичної реальності. Репутація політичного чинника є значним соціально-психологічним фактором, що може вплинути не тільки на електоральні позиції тієї чи іншої політичної сили, а й на політичний ландшафт країни загалом та імідж держави в цілому. Зі стрімким розвитком нових медіа репутаційний менеджмент та імідж отримують ще один вимір – е-репутація або цифрова репутація.

«Щоб побудувати репутацію, потрібні 20 років, – та 5 хвилин, щоб її зруйнувати. Якщо ви добре про це замислитеся, почнете робити речі іншим шляхом», – цей вислів одного з найбільш відомих і впливових інвесторів світу Уоррена Баффета добре передає настрій більшості керівників. Відповідно до актуальних досліджень 87% вважають репутацію найбільшим стратегічним ризиком, з яким може зіткнутися організація. Політична сфера та іміджологія не стали винятком.

Коли виникає питання, чи може ідентичність замінити ідеологію, нові медіа стають саме тією ланкою, якої так потребує суспільство. Адже вони представляють собою майданчик

для прямого зв'язку між громадянами та тими, хто встановлює правила, за якими буде жити сучасне суспільство, тобто – політичною спільнотою. Платформи соціальних мереж надають доступ безпосередньо до політиків, і це не єдиний їхній здобуток. Вони дають можливість отримати миттєву реакцію на діяльність тієї чи іншої політичної фігури, а для неї – територію реальної уяви про власний рейтинг. Наразі невід'ємним елементом політичної або дипломатичної діяльності є динамічна та актуалізована присутність на різних платформах нових медіа, включаючи національний та міжнародний простір.

У практичній площині стратегія побудови політичної репутації базується на наступних елементах: презентація (іміджеві дії політичних чинників у поєднанні з політичною відповідальністю), поведінкові реакції (дії полі-

Уоррен Баффет

Summary

Together with the fast development of the new media reputation management gets one more dimension – e-reputation. Its contents are transforming to the real impact of the politician's image. Now the French political reality continues to gain the digital space and political leaders fight to head the digital era movement.

Keywords: image, digital reputation, new media, political reputation, Nicolas Sarkozy, Alain Juppé, France.

тичної сили загалом, дії її лідерів стосовно політичного бренду та їхні цінності), комунікація (зокрема формування цілей існування політичного руху, відкритість до діалогу з різними верствами населення).

У цьому зв'язку можна сформулювати основні правила побудови політичної репутації та політичного іміджу. Насамперед, це стратегічне бачення, тобто ідентифікація потреб та очікувань суспільства, які диктуються часом та мають несталий характер. Природно, що погляд у майбутнє політичного руху потребує корегування стратегії відповідно до актуальних вимог виборців. До того ж, дії, що залишають позитивний відби-

ток у сприйнятті суспільства, необхідно повторювати неодноразово з метою закріплення ефекту всередині суспільства, оскільки поодинокі успішні рішення не гарантують вдалий репутаційний менеджмент. По-друге, репутаційна стратегія політичної сили має відповідати загальному репутаційному курсу та політичному іміджу її лідерів і має бути скоординованою зі всіма її відділеннями. Відсутність координації негативно позначається на ефективності прийняття рішень та знижує рівень інформування, а також довіри до політичної сили. По-третє, важливим правилом побудови репутаційного менеджменту є послідовна комунікація, що зв'яже політичний бренд, актуальні дії політичного руху та зобов'язання перед різними верствами населення. Точкові дії посеред незбалансованої репутаційної стратегії можуть мати гірший ефект, ніж політичне мовчання, та виглядати лицемірно: замість того, щоб слугувати доказом вірності даним політичним зобов'язанням.

Таким чином, побудова

репутаційної стратегії передбачає довгострокове бачення, успішну координацію всередині політичної сили та постійний моніторинг суспільних настроїв. У рамках побудови репутаційного менеджменту особливе значення має якомога збалансованіша та прозора комунікація рішень політичної сили.

Тематика політичного дискурсу, результати репутаційної стратегії та політичного іміджу залежать від вірної ідентифікації цільової аудиторії, а інтенсивність комунікації визначається масштабами політичного руху.

Які ризики можуть чекати репутаційний менеджмент політичної сили? Головними джерелами ризиків є недотримання загальностратегічної лінії політичного руху, а також неефективна кризова комунікація. У меншому ступені руйнування репутації є наслідком сторонніх дій, а радше – відсутністю внутрішньої волі поставити репутаційний менеджмент на перше місце. Розходження поміж задуманим іміджем, створеним шляхом інформаційних меседжів, та іміджем реальним, що визначається фактами, назавжди викликає кризу довіри до політичного руху. Нові медіа лише посилюють цей процес. Критика як така залишається невід'ємною складовою політичного процесу, однак лише до того моменту, доки вона не почне об'єднувати однодумців, спочатку в соціальних мережах, а згодом неодмінно вийде з віртуального простору.

Таким чином, цифрова репутація стає інструментом оцінки політичного рейтингу. До цього понят-

тя входить формування, підтримання та моніторинг он-лайн інформації стосовно політичного чинника або політичної сили. В той же час цифрова репутація має абсолютно контр-віртуальний характер, її зміст трансформується в реальні наслідки для іміджу політичного чинника, спрямованість яких залежить від наявності чи відсутності інформаційної стратегії щодо побудови власної цифрової репутації.

Відомий канадський журналіст Клайв Томпсон майже десять років тому зазначив: «Google є не просто пошуковою машиною. Вона є системою менеджменту репутації. Он-лайн ваша репутація піддається кількісному аналізу, вона відкрита, і цього абсолютно не уникнути. Іншими словами, радикальна відкритість є двогострим мечем, проте, як тільки ви знаєте правила, ви можете використовувати їх з метою контролювати власний імідж так, як ви ніколи не могли до того».

Також необхідно наголосити, що нові медіа дають дієву трибуну на початку політичної кар'єри. Однак

із часом політичний чинник має впевнено виходити з віртуального простору в простір реальної діяльності, долаючи ризик переворотення на мережевого політика. Навіть найуспішніший селфбрендінг потребує виваженої політичної програми. «Неможливо побудувати репутацію на тому, що ви зробите у майбутньому», – зазначав Генрі Форд.

До дієвих інструментів належить, насамперед, моніторинг та аналіз особи та діяльності політика – без цього ключового елемента формування стратегії політичного маркетингу приречене на поразку. Природним видається той факт, що керувати іміджем неможливо, не керуючи змістом інформаційних потоків, які супроводжують це зображення.

Наступним інструментом є менеджмент цифрової репутації, коли потрібно діяти якомога прозоріше. На платформі нових медіа надмірна сумлінність та невиконані обіцянки стають миттєво помітними, а навіть один невірний крок здатний спровокувати неконтрольовані наслідки. Необхідно враховува-

ти, що серед користувачів мережі Інтернет є не тільки виражені прихильники чи супротивники, а також особи, які просто проводять там вільний час: саме вони помітять невірний крок та можуть привернути до нього увагу. Тому важливо перебувати на підготовленій території та спілкуватися якомога прозоріше. За кризових умов посилення комунікації має відбуватися шляхом контролю тональності та часових рамок інформаційного повідомлення. Адже нові медіа подібні величезній хвилі, існування якої визнається всюди, у той час як її форма та сила часто не беруться до уваги.

Ще одним ефективним інструментом менеджменту цифрової репутації є побудова спілкування на засадах довіри, коли актуалізуються власні цінності та засоби їхнього досягнення. Вірний акцент на цих маркерах політичної діяльності стає запорукою успішної інформаційної стратегії та політичного іміджу чинника. Імідж є набором ознак, за якими особа вдало демонструє свої сильні сторони та

унікальність.

Нові медіа дають широкі можливості для персонального брендингу політика, у той же час будучи дієвим інструментом зворотнього зв'язку та моніторингу інформаційних потоків. Незважаючи на те, що епоха бімедійності ще триває, нові медіа різко опановують інформаційний простір.

Менеджмент цифрової репутації дедалі привертає увагу як один з елементів інформаційної стратегії. У Франції стартап під назвою Reputation VIP пропонує рішення з управління е-репутацією для керівників підприємств і приватних осіб. Заснований у 2012 р. ліонським програмістом Ніколя Нгуеном, стартап вже зібрав понад 2 млн євро.

Французькі соціологи Люк Болтанські та Ев Чяпелло досліджували появу нової бізнес-культури, що базується на мережевій формі організації, яка, в свою чергу, починається з ініціативи співробітника та автономії робочого місця. Нові медіа лише прискорюють цей процес.

Наразі політична реальність у сучасній Франції дедалі зміщується у цифровий простір, а політичні чинники не тільки все більше використовують потенціал нових медіа, а навіть започаткували суперництво за володіння цифровим інструментарієм та можливість надати підтримку розвитку цифрових технологій. Однак не обійшлося без двозначних ситуацій.

У травні цього року, перебуваючи в Ліоні, Ніколя Саркозі змушений був визнати, що не знає про існування сайту оголо-

шень Leboncoin.fr, хоча його команда приділяє значну увагу сучасній інформаційній стратегії, зокрема присутності в нових медіа. «Що це Leboncoin?», – із таким запитанням звернувся Саркозі під час розмови з ліонськими підприємцями, що, звичайно, викликало bad buzz в мережі. Це питання пролунало в контексті зауваження одного з ліонських генеральних директорів, що Leboncoin.fr є для нього другим за відповідністю ресурсом, який дозволяє подивитися на сучасні проблеми зайнятості. Журналіст каналу RTL Домінік Тенза одразу повідомив у своєму Twitter-акаунті про необізнаність колишнього очільника французької держави щодо популярних інформаційних ресурсів. Повідомлення швидко отримало 1 000 ретвітів та потрапило у центр мережеских жартів. Адже за два місяці до того Ніколя Саркозі давав інтерв'ю впливовому виданню Les Echos, прославляючи наслідки цифрової революції: «Нові послуги, що надає цифрова епоха, представляють собою значні можливості зростання, збільшення робочих місць, купівельної спроможності. Потрібно допомагати цьому рухові, надаючи стартапам найбільше переваг для втілення у життя та скеровуючи перехід від однієї системи до іншої»[1].

У свою чергу, шеф одного з ліонських підприємств намагався пояснити лідеру республіканців, що Leboncoin.fr – «...сайт дуже популярних маленьких оголошень із системою торгів», однак це не внесло порозуміння.

Потрібно зазначити, що

платформа Leboncoin.fr існує понад десять років та має сьому позицію за відвідуваністю серед популярних інтернет-ресурсів Франції, випереджаючи Wikipédia та Yahoo. Leboncoin.fr також має лідируючі позиції щодо пошуку роботи, налічуючи 250 тис. оголошень. Щомісяця її розділ «робота» відвідують 2,3 млн осіб, а керівництво інтернет-ресурсу наводить дані про розміщення від 50 до 100 тис. оголошень. Проте, крім пошуку роботи, Leboncoin.fr має ще безліч корисних та затребуваних розділів.

Тому необізнаність лідера французької опозиції щодо популярних веб-ресурсів країни свідчить про недостатню роботу його команди з інформування колишнього президента стосовно сучасних інформаційних технологій. До того ж у риториці Саркозі завжди робилися акценти на боротьбі з безробіттям. Але ж інформація з сайтів, що пропонують оголошення роботи, теж є ефективним елементом створення вірної уяви про реальну ситуацію в країні, оскільки веб-ресурси з пошуку роботи стали невід'ємною частиною глобальної економіки. Адже нещодавно кандидат на пост президента у 2017 році написав у Twitter-акаунті: «Я хочу говорити від імені тих, хто не може більше говорити. Я хочу бути кандидатом Франції, яка сумлінно працює».

Необхідно підкреслити, що цей випадок не був першим, коли Ніколя Саркозі демонструє неповне володіння сучасним інструментарієм інформаційних технологій. У 2012 р. під час телевізійного виступу він застосував

термін «buzz informatique» замість «bug informatique», що також стало об'єктом мережеских жартів.

Деякі представники ЗМК Франції навіть провели паралелі з попередником Саркозі. Так у 1996 р., з нагоди відкриття бібліотеки Франсуа Міттерана, тодішній президент Франції Жак Ширак, звертаючись до міністра культури Жака Тубона, переплутав слова «комп'ютерна миша» та «лісова миша».

Однак Ніколя Саркозі завжди надавав велику увагу власній політичній комунікації. У 2014 р. його команда започаткувала кампанію у Twitter, яка мала на меті посилити присутність Саркозі в нових медіа. Кампанія базувалася на класичному форматі відповідь/запитання і передбачала прямий діалог між колишнім президентом та громадянами Франції. За 4 дні акція збрала 114 563 твітів із хештегом #NSDirect. Незважаючи на значну кількість незручних запитань та відвертий тролінг, ініціатива колишнього очільника французької держави викликала суттєвий інтерес серед суспільства і водночас демонструвала, що інтернет-аудиторія ретельно слідує за риторикою Саркозі. Зокрема блогери пригадали реакцію Саркозі на запитання, що він буде робити, коли зазнає поразки на виборах 2012 р. «Ви більше мене не побачите», – пообіцяв лідер республіканців. Зараз він є кандидатом на пост президента у 2017 р., про що офіційно заявив 22 серпня цього року, і вже тривалий час веде передвиборчу кампанію.

Хоча Ніколя Саркозі й

висловлює дещо відмінні погляди, його інформаційна стратегія залишається незмінною – публікація книги під назвою «Все для Франції», численні зустрічі, монополізація дебатів з нагоди двох або трьох полемічних висловлювань щотижня в класичних засобах масової комунікації та соціальних мережах.

Необхідно зазначити, що політична комунікація Ніколя Саркозі побудована за моделлю колишнього прем'єр-міністра Великої Британії Тоні Блера – він сам намагається стати засобом масової інформації, створюючи інформаційні приводи та стрімко реагуючи на актуальні події.

Центр політичних досліджень Cevirof разом із впливовим виданням Le Monde з'ясовували електоральні настрої французів з 8 по 16 вересня 2016 року [2]. В результаті було продемонстровано зростання підтримки Ніколя Саркозі, однак це не дає можливості випередити його опонента мера Бордо та прем'єр-міністра Франції у 1996-1997 рр. Алена Жюппе. Наразі колишній президент здобуває три пункти та має 33% голосів проти 30% у червні. Ален Жюппе залишається попереду, маючи 37%. Відрив між двома фаворитами складав відповідно 16 пунктів у березні, 14 – у травні та 8 – у червні. Інші кандидати правих знаходяться на суттєвій відстані. Так Брюно Ле Мер втратив три відсотки і має 13%, тобто на 20% поступаючись Ніколя Саркозі.

Заслуговує на увагу критичний коментар колишнього прем'єр-міністра Франції Франсуа Фійона стосовно кандидатів пра-

вого табору на президентських перегонах 2017 року. Колишній сенатор від департаменту Сарта підкреслив, що Ніколя Саркозі буде «дуже важко» виставити свою кандидатуру після поразки на виборах 2012 року. Фійон вдався до республіканської риторики, цитуючи колишнього президента Франції: «Ніколя Саркозі завжди казав сам, що французи були царевбивцями: коли відрубали голову, важко поставити її на плечі».

Також він зазначив, що Ален Жюппе так і не напрацював достатньо ясну програму. «Щодо організації робочого часу на виробництві: він має класичне програмне забезпечення, де передбачається, що все контролює держава. А я маю програмне забезпечення XXI століття», – повідомив колишній високопосадовець.

У стані лівих теж спостерігається суперництво – колишній міністр економіки Арно Монтебур наздоганяє діючого президента. Молодий політик заявив про свій намір саме в мережі Twitter. Монтебур зазначив, що ситуація в країні настільки важка, що оновлення ідей, проєктів та людей є дуже важливим.

Кандидатами, що мають сильні позиції, також вважаються лідер Національного фронту Марін Ле Пен та Еммануель Макрон, який місяць тому залишив посаду міністра економіки у уряді Мануеля Вальса.

Проте стратегічні баталії між двома лідерами правих Ніколя Саркозі та Аленом Жюппе вже декілька років привертають увагу експертів. Суперництво за право очолити партію розгорнулося й у віртуальному просторі. У 2014 р. за допомогою програмного забезпечення Meltwater [3] було проведено дослідження з метою аналізувати цифрову репутацію двох потужних постатей французької політичної сцени.

Так у листопаді 2014 р. Ніколя Саркозі отримав 67 517 згадувань (59 138 у нових медіа та 8 379 у друкованих засобах масової інформації); у той час як Ален Жюппе здобув значно менше визнання – 13 717 згадувань за той самий період. Однак якщо колишній президент випереджає свого опонента в кількості, показники відображення тональності коментарів залишаються дуже близькими в обох політиків. Тональність висловлювань встановлювалася шляхом аналізу ключових слів. Отже, до ключових слів, які асоціюються з Саркозі, належали наступні: «Правда», «Каддафі», «Медіапар», «Франція», «Документ». Добре визнаним фактом є те, що репутацію Ніколя Саркозі супроводжує низка скандальних справ, зокрема щодо фінансування його передвиборчої кампанії. Тому після чергового звинувачення в риториці колишнього очільника

французької держави часто міститься заклик добитися «правди». Асоціація зі словом «документ» теж має пояснення у звинуваченнях проти Саркозі, яким передувала поява документальних свідчень, на що ніби спирається розслідування. «Медіапар» – популярний французький інформаційний ресурс, що був створений у 2008 р., та встиг зіграти суттєву роль у гучних звинуваченнях проти політиків вищого ешелону Франції.

На відміну від свого конкурента, інформаційний ряд, з яким пов'язується ім'я Алена Жюппе, не характеризує шквал негативних оцінок, тому до ключових слів, з якими асоціюється його персоналія, належали – «Саркозі», «Бордо», «Союз за народний рух», «кандидат», «ухвалення». Хоча стосунки Алена Жюппе із французьким правосуддям теж мають складний характер, однак реакція суспільства на це не настільки сувора, як у ситуації із колишнім президентом Ніколя Саркозі. Ален Жюппе належав до близького оточення Жака Ширака, зокрема обіймав посаду заступника мера Парижа. У 1995-1997 рр. очолював уряд, маючи тривалий досвід роботи на чолі міністерств. У 2004 р. Жюппе змушений був залишити політичну кар'єру через звинувачення у створенні фіктивних робочих місць у мерії Парижа та вирок суду – 14 місяців тюремного утримання з відтермінуванням. Однак результати деяких журналістських розслідувань доводили, що Ален Жюппе постраждав лише через власну наближеність до колишнього президента Жака Ширака.

Два роки по тому Жюппе оголосив про повернення до політичного життя, і його знову було обрано мером Бордо, а згодом – призначено на міністерські посади.

Потрібно наголосити, що політик має не лише добре тримати удар, але й першим вступати в бій. У той час, як команда нинішнього президента Франсуа Олланд зробила ще один крок у використанні сучасних цифрових технологій та започаткувала інформаційних ресурс під назвою «Наше бачення Франції», з боку його опонента на виборах 2017 р. Алена Жюппе швидко надійшла відповідь. Команда з комунікації Алена Жюппе створила сайт, що піддає жорсткій критиці підсумки президенства Олланда, – «Ваше бачення Франції». «Зростання безробіття, вибух заборгованості, понад 60 тис. збанкрутілих підприємств у 2012 р.», «Франція Франсуа – це катастрофа» [4], – зазначає мер Бордо через власний інформаційний ресурс.

Черги взаємних гострих оцінок пролунала від двох правих кандидатів – Франсуа Фійона та Алена Жюппе. Так останній зазначив: «Фійон – це серйозність, спокій, форма

холоднокров'я та аналізу. З іншого боку, Фійон – це, можливо, трохи нерішучості чи складності у дотриманні зобов'язань та пошуку сміливих рішень. Це не означає, що він мені не подобається, але він трохи слабкий – це точно».

Доцільно відмітити, що Алел Жюппе дійсно має намір стати кандидатом цифрової ери, впевнено користуючись хештегом #AJNumerique. Нещодавно у власному Twitter-акаунті Жюппе заявив: «Я сповнений рішучості робити цифрові технології головним напрямком протягом свого мандату», а також: «Школа має пристосуватися до вимог цифрової епохи: треба дозволити учням рано відкрити інформаційний розвиток». Подібна риторика кандидата в президенти має продовження на ще одному інформаційному ресурсі, створеному до виборів-2017: «Франція може стати європейським лідером із цифрових технологій. Діяти означає заохочувати ризиковані стартапи, сприяючи інвестуванню економіки через інновації та пропонуючи найкращий соціальний захист усім, хто прагне цього, заохочуючи право на експеримент».

Отже, коли цифрова

революція та рух інформаційних потоків є безперечно визнаними, контролювати власну сферу спілкування стає невід'ємною вимогою успішного позиціонування політика. Якщо політик або дипломат бажає впливати на свою цифрову репутацію, він має, насамперед, подбати про відеоряд та стати господарем власного зображення. У цьому зв'язку виникає питання, яким чином можливо вплинути на те, що за сутністю являє собою синтез стороннього сприйняття? Для ефективного менеджменту цифрової репутації та політичного іміджу потрібно започаткувати діалог зі своєї цільовою аудиторією, побудувавши фундамент для сталого спілкування з виборцями і в середині політичної спільноти з метою отримати максимум для власного політичного капіталу.

Репутаційний менеджмент є важливою складовою інформаційних стратегій. «Скло, порцеляна та репутація легко розбиваються. Однак їх ремонт ніколи не буває бездоганним», – наголошував Бенджамін Франклін.

Майже півроку залишається до того часу, коли французи зроблять вибір стосовно очільника держа-

ви на найближчі п'ять років. Нові медіа продовжують завойовувати політичний простір, а політичні дискусії дедалі частіше переходять у віртуальний світ, маючи при цьому суттєві реальні наслідки для політичного пейзажу країни. Чи надасть французьке суспільство другий інституційний шанс Ніколя Саркозі, стане відомо навесні наступного року. Адже сам Саркозі зазначає: «У світі величезних можливостей та величезних ризиків найстрашніше – застигнути на місці»...

Список використаних джерел:

1. http://www.lesechos.fr/03/02/2016/lesechos.fr/021670882095_nicolas-sarkozy---il-faut-un-contre-choc-fiscal-de-25-milliards-htm
2. http://www.lemonde.fr/election-presidentielle-2017/article/2016/09/26/sarkozy-rattrape-juppe-macron-bouscule-le-paysage-politique_5003430_4854003.html
3. <http://www.marketing-professionnel.fr/parole-expert/barometre-reputation-online-sarkozy-juppe-201412.html>
4. <http://www.votreideedelafrance.fr/>

Іоланта-Анна де ВРІС,
кандидат політичних наук,
вчений секретар
Дипломатичної академії
України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Зі стрімким розвитком нових медіа репутаційний менеджмент отримує ще один вимір – е-репутація або цифрова репутація, а її зміст трансформується в реальні наслідки для іміджу політичного чинника. Наразі французька політична реальність надалі опановує цифровий простір, а політичні лідери змагаються в тому, щоб очолити рух у цифрову еру.

Ключові слова: імідж, цифрова репутація, нові медіа, політична репутація, Ніколя Саркозі, Алел Жюппе, Франція.

АННОТАЦІЯ

Вместе со стремительным развитием новых медиа репутационный менеджмент получает еще одно измерение – е-репутация, а ее содержание трансформируется в реальные последствия для имиджа политика. На современном этапе французская политическая реальность продолжает охватывать цифровое пространство, а политические лидеры сражаются за то, чтобы возглавить движение в цифровую эру.

Ключевые слова: имидж, цифровая репутация, новые медиа, политическая репутация, Николя Саркози, Алел Жюппе, Франция.

Міжнародний імідж України у вимірі загальносвітових рейтингів

УДК 327:17.022.1 (477)

На сучасній арені світової політики діє і вступає в численні взаємодії майже 200 державних міжнародних акторів. Вони різняться за територією, народонаселенням, силовим потенціалом тощо, а також, що дуже важливо для розуміння їх впливу на міжнародні справи та місця у сучасній міжнародній системі, своїм іміджем (образом). Зовнішньополітичний (міжнародний) імідж кожної держави є відображенням суми показників її внутрішньополітичного розвитку та ситуації всередині країни у поєднанні з досягненнями чи прорахунками у сфері міжнародній. Конструювання позитивного, притягального іміджу особливо важливо для молодих державних утворень, які прагнуть самоствердитися, зайняти якщо не провідні, то вагомі позиції на міжнародній сцені. Це дуже актуально і для України, яка відзначає 25-річчя проголошення і ствердження незалежності.

Сформований у світовому співтоваристві імідж держави багато в чому визначає її місце на світовій політичній сцені, ставлення до нього потенційних зовнішньоторговельних партнерів, інвесторів, туристів. Тому питання про його поліпшення є одним із пріоритетних у зовнішній політиці будь-якої держави. Дослідники

вважають, що нині повина потужності держави – це грамотна побудова зовнішньополітичного іміджу, через що науковці небезпідставно розглядають зовнішньополітичний імідж як один із продуктів політико-дизайнерської діяльності. О. Тюкаркіна справедливо зазначає: «У світі, де безперервно ведуться інформаційні війни, створення стійкого і позитивного іміджу країни є не просто бажаною умовою, а усвідомленою необхідністю».

Зовнішньополітичний імідж держави – це цілеспрямовано сформований образ країни, покликаний впливати (емоційно, політично, економічно) і формувати громадську думку про країну серед іноземної аудиторії [1, с. 12 – 13]. Міжнародний імідж держави є реальним управлінським ресурсом кожної країни. Дієвим методом його конструювання виступає позиціонування – спосіб створення спри-

Summary
State image determines its place on the world political stage. Global ratings of the country form the perception of the international community. Ukraine is the main global rankings have leading positions. Ukrainian indexes in the global rankings show contradictory picture of the positioning of our country in the modern world, the instability and volatility of its foreign policy image.
Keywords: the international image, Ukraine, the global ratings

ятливого для держави інформаційного середовища з метою підкреслення її найсильніших сторін, які забезпечували б позитивну впізнаваність держави, сприяння з боку внутрішньої та зовнішньої цільової аудиторії, а також бажання і зацікавленість у співпраці, виражене у впровадженні різного роду економічних, фінансових, інвестиційних, політичних, модернізаційних, туристичних, екологічних та інших проектів і програм розвитку.

Міжнародний імідж держави повинен відповідати кільком простим, але важливим критеріям. Він повинен бути:

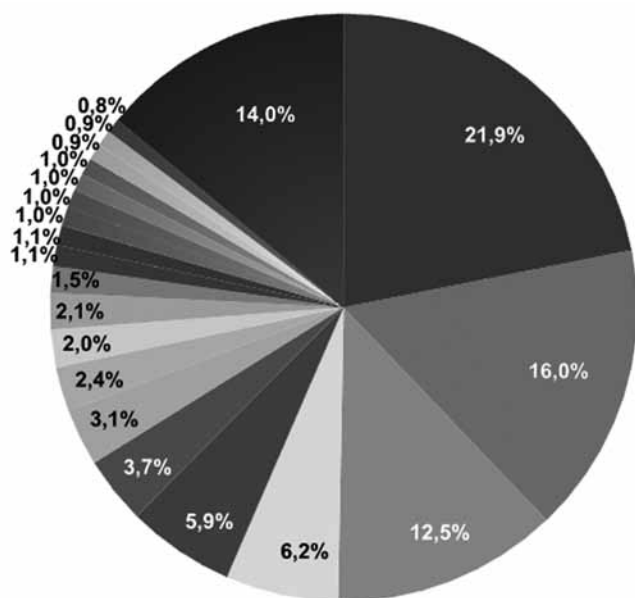
- по-перше, правдоподібним і достовірним. Нікому не потрібен імідж, якщо він не користується довірою у людей.

Імідж повинен ідентифікуватися з конкретною країною;

- по-друге, яскравим і конкретним. Він краще спрацьовує, якщо апелює до почуттів, та швидко сприймається, коли зосереджується на певних рисах і яскраво висвічує один або кілька найхарактерніших для конкретної країни ознак;
- по-третє, спрощеним. Щоб уникнути небажаних ефектів, він повинен бути простішим, ніж сам об'єкт. Найефективніший імідж – простий і швидко запам'ятовується;
- по-четверте, незважаючи на конкретність, імідж країни має бути до певної міри невизначеним і перебувати десь між почуттями і розумом, між очікуваннями і реальністю. Він повинен встояти перед непередбаченим розвитком подій, змінами в політичних пристрастях, відповідати бажанням і очікуванням різних людей.

Фактори формування зовнішньополітичного іміджу держави включають як внутрішню, так і зовнішню складові. Ми ставимо перед собою конкретну мету – розглянути

тільки зовнішні чинники формування міжнародного іміджу держав. Серед зовнішніх чинників формування міжнародного образу країн на сучасному етапі виділяють важливі світові стандарти, сформовані міжнародною спільнотою, задекларовані у нормах міжнародного права, документах міжнародних організацій, що фіксуються щорічними рейтингами міжнародних організацій та рейтингових агентств. Це так звані загальносвітові рейтинги (індекси), які спрямовані на порівняльну оцінку розвитку державного управління та економіки, розповсюдженні корупції та поширенні новітніх технологій, рівня демократії у всіх країнах світу тощо. Вони ілюструють привабливість (або непривабливість) спільноти і стосуються економічних показників, рівня добробуту, якості життя, прав людини, норм урядування, свободи преси, рівня корупції тощо. Отже, світові рейтинги формують сприйняття країни міжна-

родною спільнотою.

До найважливіших індексів, які впливають на формування іміджу тієї чи іншої держави, належать:

- Індекс глобальної конкурентоспроможності (один з найвідоміших світових індексів, який щорічно складається Всесвітнім економічним форумом у Давосі (Швейцарія));

- Індекс сприйняття корупції (ІСК) (щорічно розраховується міжнародною організацією *Transparency International*);

- Індекс електронної участі громадян (оцінює якість і корисність інформації та послуг, які уряд за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій надає громадянам з метою залучення до прийняття управлінських рішень);

- Індекс готовності до електронного урядування (розраховується ООН);

- Індекс економічної свободи та інші.

В епоху інформаційної революції, розглядаючи міжнародний образ

(імідж) держави, все частіше беруть до уваги успіхи держав у сфері використання найсучасніших науково-технічних та інформаційних технологій. Для такого оцінювання на сьогодні розроблено понад 20 різних е-індексів, які дозволяють оцінити країну з точки зору її прогресу у напрямку формування інформаційного суспільства. Найвідоміші з них такі:

- Індекс цифрової спроможності або цифрової перспективи (*Digital Opportunity Index, DOI*);

- Індекс цифрового доступу (*Digital Access Index, DAI*);

- Індекс мережної готовності (*The World Economic Forum's Networked Readiness Index (NRI)*);

- Індекс інформаційно-господарства (*Information Society Index, ISI*).

22 грудня 2015 р. було презентовано новий онлайн-ресурс «Україна у глобальних рейтингах» [див.: 2], який дає змогу не тільки простежити порівняльну динаміку і тенденції коливання України практично у всіх вагомих індексах, а й проаналізувати, як це впливає на актуальний зовнішньополітичний імідж держави. Для ілюстрації звернемося до характеристики показників кількох найважливіших рейтингів.

Одним із найвідоміших є Індекс розвитку людського потенціалу, розроблений у 1990 р. групою економістів на чолі з пакистанцем Махбубом-уль-Хаком. ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ (до 2013 р. – Індекс розвитку людського потенціалу) – щорічний інтегральний показник

для міждержавного порівняння та вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості та довголіття, як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території. Він є стандартним інструментом при загальному порівнянні рівня життя різних країн і регіонів. Індекс публікується в рамках програми розвитку ООН у звітах про розвиток людського потенціалу з 1990 року.

- Індекс обчислюється на основі таких показників: 1) середня тривалість життя; 2) рівень письменності та освіти; 3) рівень життя, який оцінюється через ВВП на душу населення.

- Щодо України, то, незважаючи на відносний ріст індексів у 2009-2012 рр. і незначне падіння у 2013-2014 рр., динаміка рейтингу, навпаки, погіршилася. У 2010 р. Україні належала 69 позиція, у 2011 – 76 із показником 0,737, в 2012 р. – 78 із показником 0,740, а в 2013 і 2014 р. – 83 і 81 з індексом 0,733 і 0,747 відповідно.

- За критеріями досліджуваного індексу в Україні найкращий стан справ з освітою та грамотністю – 0,796 в 2013 р. (29 місце у світі), помітно гірші зі здоров'ям та довголіттям – 0,760, а найгірший стан з економічним розвитком – 0,615.

- На момент набуття Україною незалежності Індекс людського розвитку (ІЛР) був вищий, ніж європейський та центрально-азійський (0,714 проти 0,701), а на даний час він нижчий на 0,24 (0,747 проти 0,771). На жаль, мусимо кон-

статувати, що Україна знаходиться в десятці найнижчих ІЛР в Європі. Тому навіть до поступальних показників у форматі ІЛР треба ставитися обережно. Це, до речі, підтвердила і академік НАН України, директор Інституту демографії та соціальних досліджень Е. Лібанова [3]. Вона відзначила, що є прогрес, якого досягнуто порівняно із 1990 роком, – за 1991-2015 рр., та прогрес, якого ми досягли порівняно із 1980 роком: узагальнений плюс за Індексом людського розвитку в Україні – 0,042. Але у світі загалом ІЛР зріс у середньому на 0,122, тобто утричі більше, ніж в Україні. Прогрес за ці роки досягався за рахунок найбідніших країн, де його найпростіше можна досягти. Натомість країни першої групи – з найвищим ІЛР – збільшили його на 0,083, тобто практично удвічі більше, ніж Україна. У другій групі, куди ми входимо, країни збільшили показник на 0,128 – утричі більше, ніж Україна. Навіть країни Центральної Азії наростили показник ІЛР краще, ніж Україна.

ІНДЕКС НЕСТАБІЛЬНОСТІ КРАЇН (Індекс неідеальності держав), який ще відомий як Рейтинг крихких держав

(англ. Fragile States Index); до 2014 року – Рейтинг неідеальних держав (англ. Failed States Index). Цей індекс розробили Фонд миру (Fund For Peace) і журнал «Зовнішня політика» (Foreign Affairs). Перші індекси були опубліковані в 2005 р. Зараз цей список часто використовують політичні кореспонденти і журналісти. Метою складання рейтингу є аналіз здатності держав контролювати цілісність своєї території, політичну, демографічну, економічну та соціальну ситуацію в країні. На перші місця потрапляють ті держави, що мають слабку або неефективну владу, велику кількість злочинів і корупції; в цих країнах багато біженців, економіка має численні проблеми.

Зміна рейтингу України (вище місце – гірша ситуація) виглядає таким чином: 2005 р. – 39 місце; 2006 – 86 місце; 2007 – 106 місце; 2008 – 108 місце; 2009 – 110 місце; 2010 – 109 місце; 2013 – 117 місце; 2014 – 113 місце; 2015 р. – 84 місце. Ситуація для образу нашої держави в очах міжнародної (та й внутрішньої також) аудиторії далеко не найкраща. Ми знаходилися на більш-менш стабільних позиціях у 2007-2014 рр., але значно погір-

шили їх у 2015 р., практично повернувшись до «серединної» ситуації 2006 року.

РЕЙТИНГ ЛЕГКОСТІ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ (Світовий Банк). Загалом на сьогодні в Україні – ситуація не уповні сприятливого інвестиційного клімату. Де-факто втрата Криму в результаті російської анексіоністської політики, дестабілізація на Сході України як наслідок асиметричної (гібридної) війни з боку Російської Федерації, суперечливість і непослідовність реформування та модернізації в нашій державі (чого варта хоча б суперечлива ситуація з впровадженням електронного декларування доходів державних посадовців) – все це не створює сприятливого середовища для притоку інвестицій в Україну.

Водночас протягом останніх років рейтинг України повільно, але впевнено йде вгору. Позиція держави в Рейтингу легкості ведення бізнесу Світового банку Doing Business покращилась на 4 позиції. Тепер ми попереду Китаю – на 83-му місці серед 189 країн. У 2016 р. варто очікувати підвищення позиції України на певну кількість пунктів з огляду на нововведення, запровадженні парламентом. Це пов'язано, насамперед, із тим, що запрацюють зміни законодавства щодо енергосервісних контрактів для проведення масштабної енергомодернізації, зміни щодо захисту прав інвесторів, новації для стимулювання інвестицій та для розвитку мережі індустріальних парків, а також розвитку державно-приватного партнерства в Україні.

МІЖНАРОДНИЙ ІНДЕКС СВОБОДИ ПРЕСИ (World press freedom index) – щорічний рейтинг рівня свободи слова у ЗМІ, який укладає міжнародна організація «Репортери без кордонів». Індекс визначається на основі аналізу анкет, заповнених організаціями-партнерами (14 груп на 5 континентах), 130 кореспондентами у всьому світі, а також журналістами, громадськими та правозахисними організаціями, юристами і науковцями. Рейтинг враховує як об'єктивні показники (скільки було прямих нападів на журналістів і ЗМІ, арештів, випадків цензури та непрямих засобів тиску), так і оціночні судження експертів.

Серед 180 країн світу в 2015 р. Україна втратила три позиції порівняно з 2013 р., дві позиції порівняно із 2014, опинившись на 129 місці. Серед критеріїв індексу – плюралізм медіа, незалежність від політики та бізнесу, законодавство, прозорість, інфраструктура та рівень насильства над журналістами. Українські ЗМІ традиційно залежать від великого олігархічного капіталу і недолугості українського законодавства щодо медіа.

Проте в цьому напрямку вже відбулися деякі позитивні зміни, як, наприклад, прийняття закону, що зобов'язав розкривати кінцевого власника ЗМІ. Також ситуацію може суттєво покращити послаблення контролю держави над медіа завдяки закону, прийнятому в листопаді 2015 р. Водночас, у 2016 році зберігається негативний чинник впливу на зовнішньополітичний

імідж нашої держави – насильство над журналістами (маємо на увазі, насамперед, резонансне вбивство в Києві П. Шеремета).

Нарешті, ще один важливий із точки зору міжнародного візерунку держави рейтинг – це глобальний ІНДЕКС СПРИЙНЯТТЯ КОРУПЦІЇ TRANSPARENCY INTERNATIONAL. Глобальна антикорупційна неурядова організація Transparency International має понад 90 національних представництв і працює більш ніж у 100 країнах світу, в тому числі в Україні. Головна мета – обмежити збільшення рівня корупції в Україні шляхом сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності публічної влади і громадянського суспільства. За даними світового Індексу сприйняття корупції, як стверджує голова правління Центру протидії корупції В. Шабунін, Україна «не пододала межу корупційної ганьби» та лишилася «в клубі тотально корумпованих держав», посівши у 2014 р. 142 місце (26

балів із 100 можливих) зі 175 позицій [2]. Суттєво ситуація для нашої держави не покращилася і в 2015 р. – 27 балів і 130 місце зі 167 країн. Здійснити невеличке зростання індексу Україні вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів і появі руху викривачів корупції. А от зволікання із реальним покаранням хабарників, а також збільшення корупційної складової у стосунках бізнесу та влади не дають Україні зробити рішучий крок уперед за показниками [4]. Це означає, що прийняті антикорупційні закони, принаймні поки що, не дали відчутних результатів у боротьбі з корупцією.

У міжнародних дослідженнях рівня корупції у світі Україна досі перебуває серед тієї групи держав із негативним іміджем, де лише невелика група пов'язаних осіб тримає владу, за допомогою якої отримує доступ до державних коштів і національних ресурсів. Для покращення своїх позицій Україні необхідно розірва-

ти замкнене коло великої політичної корупції. Насамперед йдеться про повне оновлення та очищення судів і прокуратури, запровадження на законодавчому рівні принципу невідворотності покарання за корупційні злочини.

У цілому індекси України у глобальних рейтингах свідчать, і на це звертають увагу експерти та науковці, зокрема й у рамках онлайн-ресурсу «Україна у глобальних рейтингах» і експертного опитування «2015 рік: як змінився імідж України в іноземних ЗМІ» [5], про доволі суперечливу картину позиціонування нашої держави в сучасному світі, а, відповідно, про нестійкість і нестабільність її зовнішньополітичного іміджу. З одного боку, Україна – держава, де проживають освічені, толерантні люди. Але, з іншого, це країна із високим рівнем смертності, корупції, в якій важко розвиватися бізнесу. Українське суспільство не може дати собі раду зі своїми викликами і, як наслідок, замість самовираження бореться

за виживання.

Якщо подивитися в ретроспективу рейтингів, ми побачимо одну й ту ж тенденцію: Україна має «свій рівень» поміж інших країн протягом тривалого часу, може навіть покращити його, але потім відбувається криза і ми втрачаємо декілька позицій. Криза відкриває можливості для розвитку, але вони залишаються невикористаними і погіршена позиція стає новою нормою. Через кілька років ситуація повторюється і Україна знову втрачає кілька сходинок у рейтингах.

Після перемоги Майдану 2014 року Україна знову постала перед цими викликами – покращити свої позиції, змінивши суспільний договір, правила гри, реалізувати реформи та рухатися європейським шляхом чи знову втратити свій шанс, як це вже було колись після революції 2004 року. На жаль, цього разу, окрім внутрішніх проблем, Україна зіткнулася із зовнішніми викликами. Анексія частини території, військові дії на Донбасі, звичайно, не могли не вплинути на сприйняття України у світі – особливо в таких чутливих сферах як свободи та економіки.

Загалом неоднозначна оцінка розвитку України у дзеркалі показників глобальних рейтингів знайшла підтвердження і в результатах проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва 9-19 серпня 2016 р. експертного опитування «Україні – 25: досягнення і поразки» [6]. Метою опитування було з'ясувати думки експертів (усього було опитано 75

респондентів) щодо основних здобутків і невдач України за 25 років її незалежності, що, безумовно, становлять відповідні засади для сприйняття її образу в світовому співтоваристві.

З поміж подій, які вирішальною мірою визначили напрямок розвитку України і справили позитивний вплив на її імідж, експерти найчастіше згадували Помаранчеву революцію, Революцію Гідності, ухвалення Декларації про державний суверенітет, проголошення Незалежності України, ухвалення Конституції України 1996 року і підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Серед визначальних негативних подій експерти, насамперед, виокремили збройний конфлікт із Російською Федерацією на Донбасі, встановлення політичного режиму В. Януковича, анексію Криму РФ, авторитаризм та формування «олігархату» за часів президентства Л. Кучми, базування Чорноморського флоту РФ в Криму та вбивство журналіста Г. Гонгадзе. Водночас, певна частина експертів вважає, що Помаранчева революція та Революція Гідності мали неоднозначний вплив на подальший розвиток України. За 10-бальною шкалою оцінки демократичності режиму опитані експерти розмістили Україну на рівні 6,5 бала, що є вищою оцінкою рівня демократії в теперішній Україні порівняно з 2011 роком (тоді показник був на рівні 4,4 бала).

Аналіз проблеми конструювання зовнішньополітичного іміджу України

у форматі загальносвітових рейтингів розвитку дає підстави зробити такі висновки.

Перший – зовнішньополітичний імідж України нині не можна оцінити однозначно. Він має як позитивні, так і негативні аспекти, однак є реальні можливості й умови для посилення та оптимізації його позитивної, притягальної складової.

Другий – головною причиною, яка утруднює процес формування позитивного іміджу України, є, по-перше, складна внутрішня ситуація в Україні і, по-друге, брак зусиль органів державної влади. Як результат, у державі відсутня ефективна програма створення іміджу.

Третій – для виходу на якісно новий рівень забезпечення роботи щодо творення та підтримки високого міжнародного іміджу України необхідно щонайменше, по-перше, стабілізувати внутрішньополітичну і економічну ситуацію; по-друге, забезпечити державне фінансування програм і впровадження чинних актів; по-третє, створити необхідні умови для здійснення ефективної антикорупційної

діяльності та викорінення корупції зі всіх сфер життя; по-четверте, на практиці реалізувати механізми консенсусної демократії, спрямовані на співпрацю різних політичних сил, узгодження їхніх інтересів, досягнення конструктивних домовленостей, консолідації політичної еліти і всього суспільства; по-п'яте, проводити активний зовнішньополітичний курс на основі політики забезпечення національних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Тюкаркина О.М. Роль национального брендинга при формировании внешнеполитического имиджа современной России: Автореф. дис. канд. полит. наук : спец.

23.00.02 - политические институты, процессы и технологии / О. М. Тюкаркина. - М., 2012. - 23 с.

2. Україна у глобальних рейтингах: підсумки 2015 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/rating/story/>

3. Миколок О. Україна – на 81 місці за рівнем людського розвитку [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayina-na-81-misci-za-rivnem-ljudskogo-rozvytku>

4. Transparency International. Україна. Індекс корупції CPI-2015. Лише на один бал піднялась Україна у світовому рейтингу сприйняття корупції [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/%D0%A1PI-2015>

5. Толокольнікова К. 2015 рік: як змінився імідж України в іноземних ЗМІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/media LAW/government/2015_rik_yak_zminivsya_imidzh_ukraini_v_inozemnikh_zmi/

6. Україні – 25: досягнення та поразки (думка експертів) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/rezultati-ekspertnogo-opituvannya-j.htm>

Сергій ТРОЯН,

доктор історичних наук,
професор Дипломатичної
академії України при МЗС

АНОТАЦІЯ

Імідж держави визначає її місце на світовій політичній сцені. Світові рейтинги формують сприйняття країни міжнародною спільнотою. Україна у головних глобальних рейтингах не має провідних позицій. Індекси України у глобальних рейтингах свідчать про суперечливу картину позиціонування нашої держави в сучасному світі, про нестійкість і нестабільність її зовнішньополітичного іміджу.

Ключові слова: міжнародний імідж, Україна, глобальні рейтинги.

АННОТАЦИЯ

Имидж государства определяет его место на мировой политической сцене. Мировые рейтинги формируют восприятие страны международным сообществом. Украина в главных глобальных рейтингах не имеет ведущих позиций. Индексы Украины в глобальных рейтингах свидетельствуют о противоречивой картине позиционирования нашего государства в современном мире, о неустойчивости и нестабильности ее внешнеполитического имиджа.

Ключевые слова: международный имидж, Украина, глобальные рейтинги.

Вперше Закарпаття відвідала численна делегація зарубіжних дипломатів

24-25 вересня 2016 року Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв організувала подорож делегації до Закарпатського регіону в складі 40 представників іноземних країн, у тому числі 28 Надзвичайних і Повноважних Послів, акредитованих в Україні.

Закарпаття їх вітало хлібом-сіллю і виступом Закарпатського народного хору в міжнародному аеропорту «Ужгород», до якого

дипломати прибули на літаку «Боїнг». Приземлення лайнера на злітно-посадковій смузі місцевого аеровокзалу само по собі стало визначною подією для усього регіону. Високоповажних гостей зустрічали Олександр Петік, заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації, Богдан Андріїв, голова Ужгородської міської ради та Юрій Гузинець, керуючий справами виконавчого апарату

Закарпатської обласної державної адміністрації.

Під час подорожі повноважним гостям було представлено співробітників Філії ДП «ГДП» у Закарпатському регіоні.

Із туристичною та інвестиційною привабливістю краю місцева влада ознайомила зарубіжних дипломатів в рамках Міжнародного туристичного тижня на Закарпатті та Міжнародного інвестиційного форуму «Закарпаття – біз-

нес у центрі Європи». У Закарпатській ОДА зауважили, що в такому складі представницька делегація відвідує цю область уперше за всі роки незалежності.

Посланці 40 країн світу із великим інтересом ознайомилися з проектом «Будівництва рекреаційно-оздоровчого спортивного та розважального центру на геотермальних джерелах Ужгорода», комплексу «Боржава»,

Праворуч – Алішер Абдуалієв, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Узбекистан в Україні

Зліва направо: Наташа Прах, Надзвичайний і Повноважний Посол Словенії в Україні, Клод Аль Хажал, Надзвичайний і Повноважний Посол Лівану в Україні з чоловіком

проекту «Рахівські велодрезини», розбудови курорту Пилипець-Подобовець та інших важливих для Закарпаття туристичних об'єктів. Під час цієї зустрічі відбулося підписання рамкової угоди про співробітництво між Дирекцією Національного парку «Хортобадь» (Угорщина) та Національним природним парком «Синевір» (Україна).

Очільник Закарпатської області Геннадій Москаль

та голова Закарпатської обласної ради Михайло Рівіс побажали дипломатам візиту на Закарпаття не тільки корисного, а й приємного.

Делегація взяла участь у святкуванні Дня Ужгорода, а наступного дня ознайомила з тутешніми туристичними місцями, зокрема дипломати відвідали курорт «Воєводино» та комплекс «Деренівська купіль». Представники дипломатичного корпусу

були вражені краєвидами, культурою та місцевою кухнею. На думку більшості, туризм залишається найперспективнішою сферою економіки Закарпаття. Адже серед природних багатств розміщено унікальні курорти, які за своєю красою та витонченістю можуть стати конкурентами світовим рекреаційним комплексам.

Співробітники ГДІП доклали максимальних зусиль, аби кожен гість

відчув гостинність Закарпатського краю та перейнявся його культурою, щоб частинка неперевершеної краси залишилася в серці кожного.

Diplomats visited Transcarpathia

On 24–25 September 2016, the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions organized a trip to the Transcarpathian region for 40 representatives of foreign states, including 28 Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary accredited to Ukraine.

A Boeing with diplomats on board landed in Uzhhorod Airport, where they were given a hospitable welcome. Local authorities were represented by Oleksandr Petik, Deputy Head of the Transcarpathian Regional State Administration, Bohdan Andriiv, Chairman of the Uzhhorod City Council, Yurii Huzynets, Manager of the Transcarpathian Regional Council Executive Office. During the trip, the

Алішер Абдуалієв, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Узбекистан в Україні з дружиною Гулнозою

distinguished guests met employees of GDIP Affiliated Branch in the Transcarpathian region. The region's tourist and investment attractiveness was presented to them by the local authorities in the framework of the International Tourism Week and the International Investment Forum "Transcarpathia – Business in Central Europe". The Transcarpathian Regional State Administration noted it was the first visit of such composed delegation to the region. Hennadii Moskal and Mykhailo Rivis wished the diplomats a beneficial as well as pleasant trip.

The delegation took part in the celebration of Uzhhorod City Day, and the next day it got acquainted with some local tourist sites, in particular, Voevodyno

Resort and Derenivska Kupil Sanatorium Complex. The representatives of diplomatic corps were impressed by the landscapes, culture and local cuisine. Most of them arrived at the conclusion that tourism is the most promising sector of the Transcarpathian economy, given the fact that exceptional, beautiful and sophisticated resorts surrounded by a wealth of natural treasures can adequately compete with recreational complexes around the world.

GDIP team made all efforts to make the guests feel the region's hospitality, imbue with culture, and leave a piece of unsurpassed beauty in every heart.

*За інформацією ГДІП
Фото: Павло
Хоменський, Роман Січкарь*

**Сергій Прилипко, заступник керівника
Державного управління справами**

Світ відзначив 75 роковини Бабиного Яру

У Києві упродовж двох днів нацистські окупаційні війська, частини СС та поліції розстріляли майже 34 тисячі євреїв. Загалом за час фашистської окупації міста у Бабиному Яру вбили понад 100 тисяч людей. Землі урочища поховали разом із євреями українських націоналістів, ромів, радянських підпільників та пацієнтів психіатричної лікарні. За часів Радянського Союзу про справжню історію Бабиного Яру воліли не згадувати, щоб не пробудити національних почуттів у жодної нації. Сьогодні спільна мета кожного етносу – не допустити повторення жахливої трагедії.

«Близько півтора мільйона українських євреїв знищено нацистами. Це – чверть усіх світових жертв Голокосту. В роки Другої світової війни українці теж зазнали багатомільйонних втрат, і ми дуже добре знаємо, як роками й десятиліттями болять серця й душі за полеглими рідними й близькими», – зазначив Президент України Петро Порошенко під час жалобної церемонії з ушанування пам'яті жертв Бабиного Яру в 75-ті роки-

вини трагедії.

Глава держави зазначив, що масштаби Голокосту могли би виявитися меншими і багато євреїв змогли би врятуватися, якби світ демонстрував належну солідарність і уряди більшості країн того часу не зачинили холоднокривні двері перед євреями.

«Урок Бабиного Яру – це нагадування про страшну ціну політичної та моральної короткозорості. Це – спомин про те, що потурання агресору лише розпалює апетит», – наголосив Петро Порошенко. Глава держави зазначив, що трагічні події минулого вимагають виховання нового покоління на принципах поваги до людської гідності та толерантності.

Президент підкреслив, що в Україні сформувала-

ся політична нація, яка на засадах патріотизму, пережитого минулого, непростих викликів сучасності та віри у спільне європейське майбутнє міцно згуртувала людей різних етносів, мов і сповідань навколо основоположних цінностей – свободи, незалежності, демократії, прав людини. «Єврейська громада пліч-о-пліч з іншими громадянами України рішуче встала на захист нашої спільної Батьківщини. Ми, українці, дуже

високо цінуємо це і ніколи не забудемо», – зазначив Глава держави.

У жалобній церемонії взяли участь Президент Угорщини Янош Адер, Президент Європейської Ради Дональд Туск, Президент ФРН Йоахім Гаук, Міністр торгівлі США Пенні Пріцкер, заступник Голови Кнесету Держави Ізраїль Талі Плосков, Головний равін України Яків Дов Блайх.

За повідомленнями інформагентств

МЗС Open Air 2016

Продовжуючи традицію, започатковану минулого року, коли на відкритому просторі біля Міністерства закордонних справ України зібралися сотні людей, щоб підтримати незаконно ув'язнених в Росії українців, цьогорічний Open Air присвячений не менш актуальній темі – фізичній реабілітації та психосоціалній адаптації ветеранів.

Документальний перформанс «Я ВЕТЕРАН» відбувся у супроводі Оркестру Почесної варти полку Президента України.

Що є більшим показником сили – наявність зброї чи рішення її скласти? Хто такі українські ветерани? Глядачі з перших вуст почули реальні історії, адже дійовими особами стали ветерани АТО, які повертаються до цивільного життя.

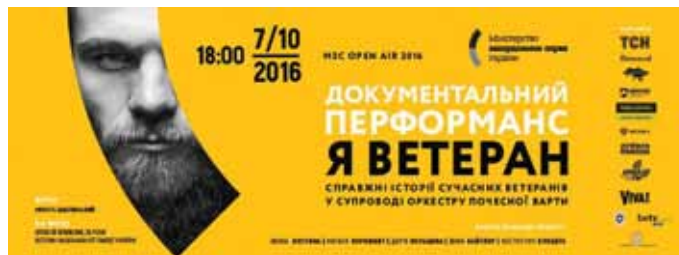
До співпраці над цим проектом команда культурної дипломатії МЗС України запросила партнерів – громадську організацію «Побратими» та соціальний медіа-проект ТСН та журналу VIVA «Переможці» (куратор Соломія Вітвіцька).

Автор ідеї Івона Костина, ГО «Побратими»; сценарист та драматург засновниця «Театру переселення» Наталія Ворожбит; художниця та куратор Дар'я Кольцова; звукорежисер Єфим Байтлер; режисер кінопроєкту «BABYLON'13»

та документального фільму «Крим, як це було» Костянтин Кляцкін.

«Реалізуючи цей проєкт, ми прагнемо привернути ще більшу увагу до важливості ініціатив з підтримки, реабілітації та адаптації наших воїнів. Ми також хочемо подякувати у такий спосіб нашим іноземним друзям і партнерам – представникам дипломатичних місій в Україні: за підтримку і допомогу в лікуванні хлопців за кордоном», – зазначив Міністр закордонних справ України Павло Клімкін.

Проект є важливою частиною активностей МЗС України у сфері публічної дипломатії та черговим

кроком у розвитку Міністерства не лише як політичного, а й культурного простору, відкритого до співпраці з митцями, мистецькими інституціями та діалогу з громадськістю.

*За повідомленнями
інформагентств*